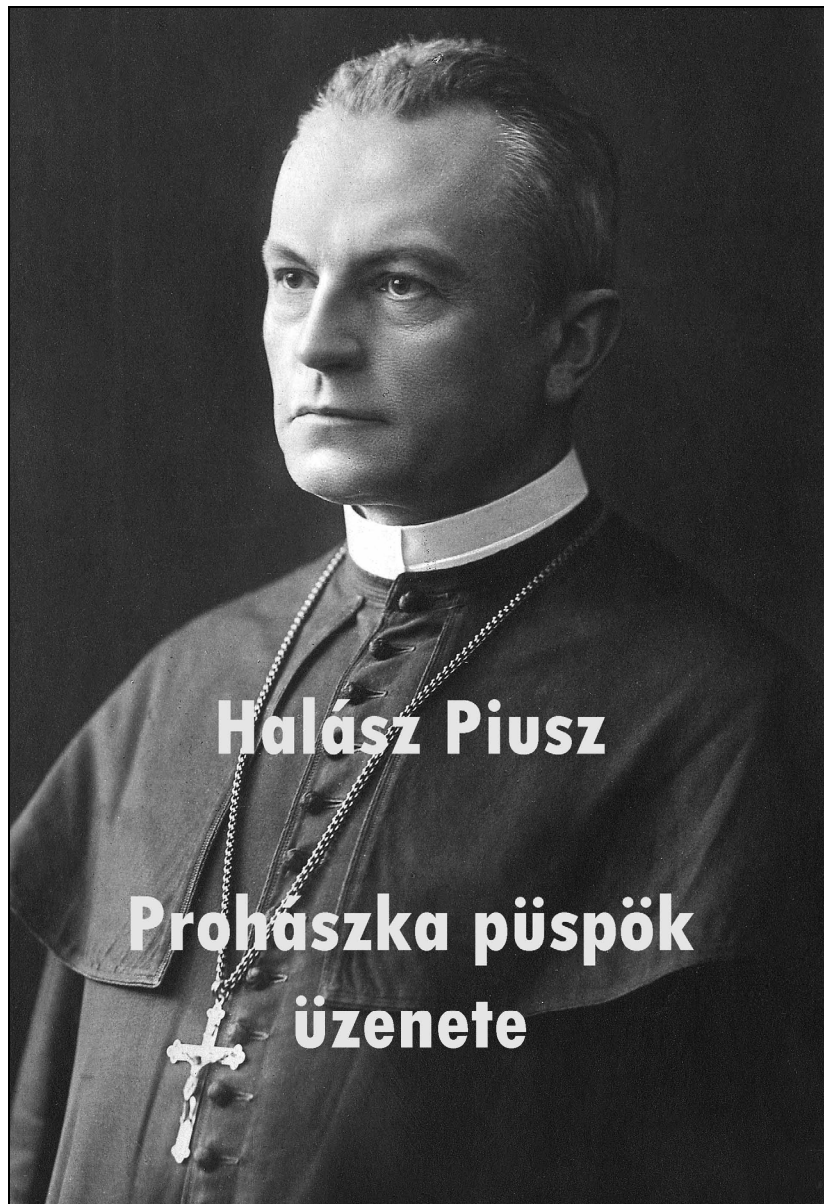

Halász Piusz Prohászka püspök üzenete

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Halász Piusz
Prohászka püspök üzenete

A kéziratból gépelte
Staudinger Jánosné

Lektorálta
Borián Tibor Sch. P.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a szerző kéziratban megmaradt műve. A programot lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden jog a Ciszterci Rendé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
1. Illés hegyén.....	5
2. Emlékezés Prohászka Ottokár püspökre.....	6
3. Mi hát az ember?.....	10
3.1 Mi az ember?.....	10
3.2 Az ember a társadalomban.....	12
3.3 Az ember és világa.....	14
3.4 Az ember feladata	15
4. Az örök kérdések küszöbén	18
4.1 Tiszta szemet!	18
4.2 Ki vagyok én?	19
5. Szent... Szent... Szent!.....	23
5.1 Isten önmagában	23
5.2 Isten a világban	24
5.3 Isten bennünk	26
6. „Ne féljete, én vagyok!”	29
6.1 Igaz tanítónk.....	29
6.2 Nagy példaképünk	31
6.3 Egyetlen megváltónk	32
7. A legfájóbb titok	35
7.1 A bűn álarc nélkül.....	35
7.2 A bűn és az Isten	37
7.3 A bűn és én.....	39
8. Fátyol alatt	41
8.1 Az Oltáriszentség áldozat	42
8.2 Az Oltáriszentség életforrás	43
8.3 Az Oltáriszentség jelenlét	45
9. Az ellentmondás jele.....	47
9.1 A keresztr botránja	47
9.2 A keresztr értelme	48
9.3 A keresztr misztériuma.....	50
10. Lepecsételt forrás	53
10.1 A Szentszűz hite.....	53
10.2 A Szentszűz szeretete.....	55
10.3 A Szentszűz alázata.....	56
10.4 A Szentszűz tisztasága	57
11. Emberek halászhai	59
11.1 A pap előfutár	59
11.2 A pap aratómunkás	60
11.3 A pap a lelkek halásza.....	60
11.4 A pap kiválasztott	61
11.5 A pap Krisztus mása	61
11.6 A pap emberfölötti ember	62
12. Prohászka püspökkel a Tábor-hegyen	64
12.1 A Tábor-hegyre föl kell mennünk.....	64

12.2 A Tábor-hegyén el kell változni	66
12.3 A Tábor-hegyén meg kell pihennünk	69
Függelék Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái (ÖM)	72

1. Illés hegyén...

A múlt század derekán próféta született ezen a földön Prohászka Ottokár személyében. Próféta, akinek lelke tüzeesebb és hangja ércesebb, mint a többieké. Próféta, aki égbevezető hegyet épít magának grandiózus hitéből, s annak ormán látja a múltat, érti a jelent és értelmezi a jövőt. Libanon cédrusává nőtt a törpe cserjék között: gyökerei a múltból kúsznak elő, töretlen törzse a jelenbe mered, lombjai pedig az eljövendő századokat árnyékolják. Próféta: szól az időben az idő ellen. Van ereje és bátorsága, hogy Isten szavát hallassa abban a világban, mely az örök bálványok köré új mitológiát teremt. Volt bátorsága ahhoz, hogy Isten követe legyen abban a korban, mely minden diplomáciai kapcsolatot megszakított Istennel.

Prohászka Ottokár száz évvel ezelőtt úgy lépett a magyar égre, mint Heliosz, mely a zsoltáros szavai szerint „ujjongva, mint a hős, útját úgy futja végig” (Zsolt 19,6), olyan diadalmasan és az örök ifjúság olyan elbűvölő kolorittjével, mint Aurora, kit Guido Reni festett remek ecsetjével a Palazzo Respighiosi falára. Befutotta az egész magyar égboltot, fényével beköszöntött kunyhóba és palotába, melegével megérintett minden magyar szívet, erejével életre keltette a hitetlenségbe dermedt lelkeket. Hajnaltól alkonyatig futotta meg töretlen útját, s a fénye nem fogyott. Mikor az örökkévalóság kék ege mögött leáldozott, bíborba, aranyba vont a egész látóhatárt. A nap lehuny, de fénye itt maradt.

Úgy jött el, mint Illés, nem tegnapiokból, nem tanítványként lépett elő, hanem egyedül az Isten küldő szavából. Nem támaszkodott másra, mint Isten erejére. Izrael földjére jött, és bálványokat talált – hát döntögette őket. A négy folyó között iszonyatos aszály fogadta – hát a felhőtlen égből az áhítat esőjével öntözte meg a kiszáradt lelkeket. Korsójából nem fogyott el az olaj, szívében nem száradt ki a remény, ajkán nem remegett az ige. Úgy is ment el, mint Illés, szívének tüzes szekeren, a Szentlélek forgószele ragadta el.

Illés elment, de palástját itt maradt. Ó, Isten embere, engedd, hogy magamra öltsem palástodat! De ne csak a palástodat add nekem, hanem öntsd ki rám a lelkedet is, hogy új pünkösöd legyek! Hogy én is kiálljak ide a Horeb hegyére az Úr színe elé: „S az Úr előtt nagy és erős szélvész, mely hegyeket forgat fel és sziklákat zúz össze, és a szélvészen nincs az Úr, s a szélvész után földrengés s a földrengésben nincs az Úr, s a földrengés után tűz és a tűzben nincs az Úr, és a tűz után szelíd szellő suttozása és a csendben megszólal az Úr.” (1Kir 19,11–12)

2. Emlékezés Prohászka Ottokár püspökre

Az 1858-as esztendő emlékezetes a világegyháznak, mert akkor jelent meg a Boldogságos Szűz Lourdes-ban, és emlékezetes nekünk, magyar katolikusoknak, mert akkor született Prohászka Ottokár. Ott, a messzi Pireneusokban egy forrás fakadt: az irgalmasság forrása, itt nálunk pedig Prohászka lelkéből fakadt az *Élő vizek forrása*.¹ Ott a Gave partján egy haldokló kor kifosztott egén tündökölni kezdett a Hajnali szép Csillag, itt a Nyitra partján pedig a profanizált magyar égen hajnalra harangozott Prohászka csillaga. Ott a Boldogságos Szűz szavára „vakok látnak, sánták járnak, leprások tisztulnak, siketek hallanak, halottak föltámadnak, a szegények pedig hallják az evangélium hirdetését” (Mt 11,5; Lk 7,22), itt pedig Prohászka lelke lett a vakok számára *Világosság a sötétségben*, béna, szárnyaszegett szívek számára lett út a *Magasságok felé*. Hitüket veszített tömegek az ő ajkáról itták az *Élet igéit*, holt lelkeket táplált az *Élet kenyérével*, és a szegény, meglopott kor gyermekeinek hirdette a *Diadalmas világnézetet*. Szerzte az országban évről-évre megemlékezünk a Lourdes-i Boldogasszony csodáiról, illő, hogy emlékezzünk meg azokról a kegyelmekről is, melyeket Isten jósága Prohászka Ottokárban adott nekünk.

Ha sudár alakjára, csodálatos arcára és lenyűgöző egyéniségére tekintünk, az az első benyomásunk róla, hogy az evangélium embere áll előttünk. Életének külső állomásai csak külső keretet jelölnek: a Fölvidéken gyerekeskedett, Kalocsán diák volt, Rómában teológus, Esztergomban kispapokat nevelt, Budapesten az egyetemen tanított, Székesfehérváron püspök lett, közben azonban az egész ország apostola. Ebből a keretből Krisztus tiszta evangéliuma tekint felénk. Mindig a hegyeket szerette és magasztalta, mert a Hegyi beszéd volt lelkének igazi légköre. Mózes kőbe véste a tízparancsolatot, Jézus az emberi szívekbe akarta vésní a nyolc boldogságot. Prohászka egész életéből ez a nyolc boldogság árad reánk. Püspök korában is szegény maradt, a megaláztatás idején is szelíd maradt, magas méltóságában is az elesettek és elnyomottak barátja maradt, és késő öregségében is a gyermekek ártatlan tisztasága ragyogott elő szemeiből. Aki látta őt, valóban megértette az evangélium szavát: „Isten országa közöttetek van.” (Lk 17,21)

Gazdag és szép életéből nem sikoltottak dissziharmóniák, de nem is a pillanatnak élő ember buta mosolya fogadta azokat, akik föltekintettek rá, hanem az örök valóságok lelkes igéje. „Ó, bár élnék kizárólag az örökkévalóságnak! Hogy ne volna soha szándékom, törekvésem, célom, melyet a hiú érdekek csevegő patakja visz el!” – írja (23,167)² Mivel az evangélium embere, akinek világosak a céljai, ezért életéből az Isten nyugalma árad. És mégis dinamikus ember, de nem tetteiben él. A tettek úgy patakszanak belőle, mint a napból az energiák: sem gazdagabb nem lesz általuk, sem szegényebb nélkülük. Mielőtt tettei lennének, ő már van. Nem alkotásaiban él, pedig termékeny az élete, de ezek úgy követik őt magát, mint üstökös a csóvája. Mi leszünk gazdagabbak általuk és nem ő. Prohászka egyedül Istenből és Istenben él. „Félre, félre világ; ismét itt vagyok... Istenben! Beleáztatom egész valómat, feloldódom benne. Gondolataim, vágyaim gyökérszájai mind belenyomulnak; hatalmában, fönségében, végtelenségében éldelgek. Ó, Úr! hála, hála neked, hogy te vagy az Úr!” – olvassuk naplójában (23,189) Ebből származik egész egyéniségének tisztelgő magatartása. Nem csupán csodálkozik, hanem meg is hatódik, és le is borul a lét nagy titkai előtt. Mert az Isten arcát pillantja meg mögöttük. Patetikus lélek, de szellemének pátosza nem barokk eredetű, hanem diadalmas világnézetének következménye. „Istenem, Istenem... hitem... Gondviselőm s megsemmisülésemben fölemelőm! Úszom én is a gondolatok, a

¹ Prohászka könyveinek címe. Lásd a Függelékben.

² Az ilyen hivatkozások két száma a Schütz Antal szerkesztésében megjelent *Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái* 25 kötetes kiadás (Szent István Társulat, 1928–1929) kötet- és oldalszámát jelenti.

vágyak, a korszerű eszmék s törekvések áramában, küzdök szent célokért, szentföldért, hazáért, vérért, meleg életért” – kiált föl Prohászka (24,155). Szédületes tudása lépést tart az idővel, mély kultúrája a szellem minden táján otthonosan mozog, de tudásának is, kultúrájának is a krisztusi hit adja meg az életet. Az Úr Krisztus mondta: „Bízzatok, én legyőztem a világot.” (Jn 16,33) Prohászka nem tépelődve, nem félig, hanem egészen és főnntartás nélkül hisz Krisztusnak s ebből fakad egész lényének alapélménye: a győzelmes, a diadalmas öröm. „Tele van napfénnel, égi kékséggel, fehér szállongó felhővel a világ... a szent ünnep! Szent öröm kell; az öröm emelő, telítő s lendítő érzés; az erő, a jólét, az egészség, az egyensúly érzete. Öröm, valami felülkerekedő, s az egész embert győzelmi fölényvel eltöltő érzés... Öröm, az élet és lendület fölcsapó hulláma. Ezt az örömet először is a hit adja, a fölényes, minden fölé emelkedő öntudat. Istenből kinőve, Istennel kapcsolatba, feléje terelődve, belé áradva! [...] Aztán adja s bírja a szeretet. Az tűz, az új elem, az átváltoztat, kivetkőztet s felöltöztet, szétárad s átszellemesít! Ah tűz, tűz! S bármit dobunk rá, megbirkózik vele! Kövel is, ércel is; mind tüzzé lesz! A tűz új folyamat, mondjuk új erő. Ha van szeretetem, vagyis tüzem, akkor bírom. A napi munka, foglalkozás, gondok, kellemetlenségek, gyarlóságok olyanok, mint a tűzre dobott avar, kóró, paréj, pozdorja, limlom; kicsit lefojtja a tüzet, de aztán ki-kitör, majd itt, majd ott, fölcsap s átvetődik s felnyilall s körünyaldossa azt, ami nedves s ami ellentáll, de végre is győz. [...] Mióta a lelkem szent föld lett, a Szentföldre nem vágyom; mióta a szent kereszt áhítata s a részvét forrása csörgedez bennem, Limpiászt nem nélkülözöm, mióta a Szent Szűz lábainak rózsáját csókolom ájtatosan, Lourdesba nem kíváncszom! Regnum Dei in vobis... Üdvözlégy Jézus királyom, Szűz Mária, királynőm, üdvözöllek országodban, szívemben... Ez az Isten országa” (24,209–210)

Prohászka kultúrája nem múzeum, nem a múlt romjai fölé épített kísérlet. Hogyan is lehetne az! Hiszen Európa kultúrájának keresztény lelke van, nélküle csupán bebalzsamozott múmia. Prohászka kezében ott a katakombák mécsese, Rómából hozta; szívében ott zeng Assisi Szent Ferenc himnusza, Umbriából hozta; mértékeiben Dante távlatai uralkodnak, a keresztény középkorból hozta; lelkében a gótika szárnyalása emel íveket a végtelen felé, a Rajna-menti katedrálisokból hozta; teremtő képzeletében a katolikus barokk színei tobzódnak, érzéseinek orgonáján a romantikusok csodálkozó és tisztelgő keze játszik. Évszázadok szellemi viharain keresztül jön, s mégis mikor szavát hallatja a mában, nem fáradt és nem öreg. Kétezer évével is kortásnak érezzük, mert Prohászka is, mint az Egyház, mindig fiatal.

Mindezt látjuk alakján, halljuk ajkain, olvassuk írásaiban. De van valami, amit nem látunk, nem hallunk és mégis érzünk rajta. Egész lényének és életének titka, hogy a Szentlélek hárfája. Nagy tudása szent étellel párosult. Voltak ezen a földön előtte is a szellem fényes fároszai, Pázmány is zseni volt, páratlan fölényvel képviselte a katolikus igazságot. De imádkozni, Istennel belsőleg, meleg kapcsolatba lépni, erre igazán Prohászka tanított meg bennünket. „A szív bőségéből szól a száj.” (Mt 12,34) – ezt valóban elmondhatjuk a nagy püspökről. Nemcsak meggyőződésből beszélt, hanem személyes megélésből is. Minden csütörtök éjjel az Üdvözítővel virrasztott. Ezek a meghitt beszélgetések, ezek a magányos találkozások a Mesterrel egyenes folytatásai Szent Gellért bakonybéli csendjének, Szent István imában átvirrasztott éjszakáinak, Szent Margit forró istenszeretetének. Ha semmi más nem köszönhetnénk Prohászkanak, ez az egy is elég volna, hogy halhatatlanná tegye emlékét: beállított a nagy magyar imádkozók hagyományába, és megtanította nemzedékünket imádkozni.

Amikor jött, sivár kor fogadta. A közéletben a polgári liberalizmus sekény vizein békanyál terjengett, a papság lelkét jozefinista fertőzés kavernái roncsolták, a nép hagyományos vallásossága külső szokás volt belső átélés nélkül, az imakönyvek sujtásos formái eltorlaszolták az örök élet tiszta forrásait. A milleneumi magyarság „Isten és haza”

jelszavával takarta el önmaga előtt is azt az úrt, mely lelkéből ásított elő. És miközben kiüresedett vallási formák és hazafias puffogások között a nemzet tragikus végzete felé sodródott, azalatt Prohászka az imádság csöndjében a Szentlélek hárfájává hangolódott. „Édesen vonzódok a Szentlélekhez; – írja – kérem, vegyen át, szálljon meg, tisztítson, neveljen, változtasson át. Tudom, hogy missziója van lelkemhez [...] Több öntudatos s közvetlen átélést! Belém olvasztani, velem azonosítani. Az ő missziója olyan, amilyen ő. Ő akarát és érzés. [...] Lelket ad: a hit lelkét, hogy erő legyen; a szeretetét, hogy tűz legyen. Erő, ami állít, épít, alakít a világba! Szeretetét, mely a törvényt, mértéket készséggé, örömmé, kedvvé változtatja.” (23,234) Az ember elhasználódásának fájdalmas korában élt. Látnia kellett, mint kopik az ember az üzleti nyereségre alapított gazdasági világban; látta, hogyan használódik el szellemi életében, amint unottan lézeng a kiábrándult filozófiák szkeptikus légkörében; de leginkább azt szenvedte, hogyan használódik el erkölcsi életében, mert Istenhez fűződő szálai egészen elsorvadtak. A hit nem lehet csupán a hideg értelem dolga, a vallás nem lehet csupán áthagyományozott formák vállalása, a keresztény katolikum nem lehet csupán nemzeti becsület kérdése, hanem az egész embert megrázó, átjáró és formáló élet. Prohászkanak azt a szerepet szánta a Gondviselés, hogy hitünket újra élővé tegye. De hogy ezt megtehesse, előbb neki kellett a Szentlélek fényében megfürödni, tüzében megolvadnia. „Ah, lelkem, Szentlélek, ma megmondtam neked, hogy mit gondolok, akarok, kívánok, sürgetek egyháznak, papságnak, embernek, nemzetnek; elsóhajtottam neked, hogy csoda kell! [...] Imádlak, Szentlélek; úgy szeretnék elolvadni tüzedben s elmerülni s fölözslani tengeredben! Nem mondom, hogy megsemmisülök, de azt mondom, hogy a végtelenség súlyát érzem s hogy esem a semmiség fajsúlyával a feneketlenségbe. A végtelenség lenyom s a semmiségem gravitációja ragad! Így imádlak... Ez is áram, melyben úszom; ez is vihar, mely ragad.” (24,214) Az *Elmélkedések az Evangéliumról* minden sora ebből a tüzből fakad. Nemcsak Prohászka legsikerültebb alkotása ez a könyv, hanem világviszonylatban is páratlanul áll. Határt jelent a vallásos magyar lélek történetében is, hatása érződni fog az eljövendő századokon át. Valahányszor magyar lélek belsőséges, meleg kapcsolatba lép Istenével, ez a könyv lesz iskolája, belőle meríti ihletét, lelkesedését, szárnyalását.

Azt olvassuk a Szentírásban, hogy az apostolok, miután elteltek a Szentlélekkel, beszélni kezdtek. Prohászka püspök is előbb megtelt az Isten erős és tüzes Lelkével, hogy aztán a magyar nép apostola legyen. Ez életének harmadik vonása. Kezdetben tollán keresztül bontott belőle szárnyat a Szentlélek, azután előadói asztalok mögül áradt ajkáról páratlan gazdagsággal és mélységgel az evangélium igazsága, végül a szószék magasából tüzes nyelvek alakjában rázta meg az országot a Szentlélek viharával. „Jézusban rejtett életet kívánok élni, s apostolit.” – írja naplójában (23,204). Rejtett életen azt érti, hogy egyszerű, alázatos és igénytelen akar maradni, de ugyanakkor lelkének lángjaival fölgyújtani az embereket. „Mindig gyűjtani szeretném a lelkeket.” (23,265)

Szüntelen járja az országot, fáradságot nem ismer, a nagy szellemének szikráin keresztül árasztja Isten kegyelmét. Ez az öröme. „Ah, mily jó az, jární tele szívvel s a jó papokat felemelni s a híveket megerősíteni.” (23,289–290) De nemcsak prédikál, hanem segít is. Ahogy tud, és ahol kell. Árvaházat alapít, betegeket látogat és vigasztal, s mindenét elosztja a szűkölködőknek. És ő, aki az egész ország apostola, aki az egész egyházmegye gondjait viseli vállain, arra is szakít magának időt, hogy órákig elüldögéljen egy-egy szegény munkás ágyánál. Egyszerűen azért, mert telve van a szíve Isten szeretetével és ez a szeretet áradni akar. „Dolgozzunk s imádkozzunk! – írja – Ah, hogy telik meg a szívem, mint a gejzir tartálya, s hogy feszül meg bennem a lélek a vágytól, hogy emeljem és megszenteljem az országot! [...] De hát munka ez, Uram? Munka? Ó, igen, mikor a lélek emelkedik s imádkozik egyházért s papságért s hívekért s a szétfoslott nemzetért s a bálványok körül kutyálkodó emberiségért, s mikor kiáll megfeszülve s könnyes szemmel, nagy munkát végez

és meghallgattatik.” (23,293–294) Elég csupán ezt az egy adatot megjegyeznünk az életéből: egyik év tavaszán nyolc városban tartott tizenhárom lelkigyakorlatot több mint száz előadással. Életének utolsó pillanatáig ez az apostoli buzgóság fűti. „Imádkozni, a lelkemet kiárasztani, tüzes vágyak esőjével bepermetezni – ezt szeretném a világgal.” (24,100) És a jó Isten megadta hű szolgájának azt a nagy kegyelmet, hogy saját halálával halhasson meg. A halál saját életéből nőtt ki: mint a katonát a csatatérről, mint a hajóst a süllyedő hajóról, Prohászkat a szószékről szólította magához. Hatvankilenc éves korában, 1927. április 1-én, miközben a bűnbánatról prédikált, agyvérzés érte. Végső erőfeszítéssel még egyszer megáldotta magyar népét, s aztán bénán hanyatlott le az a kéz, mely mérhetetlen jót tett életében, és elhallgattak azok az ajkak, melyekhez foghatóan még nem hirdette senki magyar nyelven Krisztus evangéliumát.

Valamikor Szent István király taposott ösvényt a történelemben népünk számára az eljövendő évezred felé. A második évezred fordulóján Prohászkat küldte a Gondviselés, hogy a magyar katolicizmus számára új ösvényt taposson az eljövendő idők ismeretlensége felé. Nemcsak érezzük, de biztosan tudjuk is, hogy mit köszönhetünk neki: lelki megújulásunkat és elmélyedésünket az új világ számára. Háború viharai után, történelmi földrengések és világnézeti küzdelmek között kevesebben vagyunk, de erősebbek és öntudatosabbak, mélyebbek és hűségesebbek, mint voltunk – ez Prohászka püspök kiöntött lelke rajtunk. Próféta szelleme megmutatta, hogy hitünk ereje nem történelmi hagyományok folytonosságából, hanem lélekből és igazságból táplálkozik; hogy vallásunk erejét nem anyagi bázisok biztosítják, hanem híveink hűsége; hogy Egyházunk jövőjét nem közjogi bástyák garantálják, hanem Péter sziklája; hogy győzelmes öntudatunk nem a számok hideg logikájára épül, hanem Isten ígéretére; hogy akcióink átütő ereje nem intézményeink sikerétől függ, hanem a bennünk munkálkodó Szentlélek kegyelmétől. A polgári liberalizmus korában elszenderült katolikus lelket Prohászka püspök fölébresztette, és visszavezette az örök élet forrásaihoz. Azóta ez a lélek ébren virraszt és öntudatában egyre erősödik.

Prohászka Ottokár püspök ma örökkévalóságának ormáról úgy tekint le ránk, mint Mózes nézett le a Nébó hegyéről. Utolsó szavai ezek voltak: „A lelkemet öntöm ki és hagyom itt...” Ez az örökségünk: Lélek! Lélek! Lélek! Jó az anyag, szép az élet, nemes a kultúra, okos a tudomány, helyes a technika, de csak akkor, ha a lélek járja át. És ezt a lelket nekünk kell beleadnunk. A vallás nem hagyomány, nem hatalom, nem politika és nem társadalmi forma, hanem elsősorban lélek. „Lélek az Isten: akik imádják, lélekben és igazságban kell imádniok.” (Jn 4,24)

3. Mi hát az ember?

A zsoltáros szavai ezek (Zsolt 8.5). Sokan tették föl már ezt a kérdést, és sokan feleltek is rá. Van felelete a teológiának, van felelete a filozófiának, és van felelete a történelemnek. Ma én is megkérdem: Mi hát az ember? És azt felelem rá: az ember az a lény, aki örökké kérdez és sohasem készül el kérdéseivel. Mióta csak ismerjük, azóta mindig ilyenek ismerjük. Az első kérdés, amellyel kilép a történelem előtti homályból: Ki az Isten? Kezében a szentmihályi kard. A hit és tudás fényesre köszörült kétélű kardját fordítja szembe az ellenséggel: a káosszal, ami körülötte van és a démoni erővel, melyek benne lappanganak. Ki az Isten? – ez a kérdés volt a kard, mely a veséig hatolt. S ameddig erre a kérdésre keresünk lázasan feleletet, addig tartott a középkor. Azután új kérdés született meg az ember ajkán: Mi a világ? Föladat, melyet egyszer véglegesen meg lehet oldani, vagy titok, amely végső fokon mindig titok marad? Bálvány, amit imádni kell, vagy egyszerűen lakás, ahol maradandóan berendezkedik az ember? Nyugtat a maga fauszi lelkének nyugtalanságával vetette rá szellemét e problémára, s ameddig ez a kérdése hajszolta, addig tartott az újkor. És ma? Új kérdés született, s vele együtt új kor vajúdik bennünk. Az ember lett végzetes problémává önmaga számára. A jelen pillanat minden politikai és társadalmi harcát, minden bölcséleti vergődését és történelmi kutatását ez a kérdés feszíti keresztül: Mi az ember? Egy a világban kibontakozó Isten öntudata, vagy csupán eszköz a démoni erők kezében? Személy, melyben a végtelen Isten képe tükröződik, vagy pedig ismeretlen, irracionális tényezők játékszere? Egy darab sors, melyet viselni kell, vagy a szellem egy szikrája?

Ezek a lapok a magyar szellem egyik legnagyobb géniuszának emlékét idézzük, Prohászka püspök emlékét, azét a Prohászkaéét, aki már kortársa volt nagy kérdéseinknek, azét a Prohászkaéét, aki talán az egyetlen a magyar ég alatt, kinél a toll, az ige és az élet egyetlen ritmusra lendült, s ez a ritmus Isten szívének dobogása volt, azét a Prohászkaéét, aki prófétaként élt közöttünk. Mert a próféta elsősorban nem annyit jelent, mint a jövő titkait feszegetni (prae-dicere), hanem hirdetni a kornak Isten üzenetét (pro-fari). Beszélni az embernek az ember ellen. A minden pillanata mögött hallgató örökkévalóságnak hangot adni. Theophania, mely égő csipkebokorban örök tüzetet gyullaszt. Ilyen próféta volt a nagy püspök, mikor az anyag szerelmétől megbűvölt ember szemét a szellem távlataiba emelte, s a kilátástalan racionalizmus előtt a lélek kapuit tárta föl.

„Vesd le saruidat, mert szent ez a hely, ahol állsz!” (ApCsel 7,33) Talán senki sem tudta úgy tisztelni a szentet, mint ő... Márianosztra... Máriacell... Pilis hegye... megírta a szent helyek történetét. Megírta tollal. Az utolsót azonban, Székesfehérvárt nem tollal, hanem életével avatta szent helyé. Szentek utcái és házai, mert Isten emberének élete szentelte meg őket. Szent az a kupola, mely alatt Isten emberének teste nyugszik. És szent a város, mert a nagy próféta szellemét őrzi, és üzenetét sugározza ma is.

Ha tehát föl akarjuk idézni a nagy Püspök emlékét, akkor éppen a legvézőbb és legmegtépzottabb kérdésünk ablakán keresztül kell feléje tekintenünk. „Minden a háttérben, az ember az előtérben.” – adta ki Victor Hugo a jelszót, s ezzel a mai ember színpadi rendezője lett. Az ember a nagy, fájó sebünk. Kérdezzük tehát meg a nagy Püspöktől, mit tart ő az emberről, miben látja viszonyát a világhoz, és miben jelöli meg föladatát itt a földön?

3.1 Mi az ember?

Közel tízezer év történelmét ismerjük magunk mögött. Mi vagyunk az elsők, akik már tudjuk, kik vagyunk, honnét jövünk és mi a föladatunk. Szomorú privilégium! A történelem egyetlen más korszakában sem vált az ember annyira kérdésessé önmaga számára, mint

napjainkban. Tökéletesen ki vagyunk bombázva múltunkból. Minden örökségünket elvesztettük. A totális hazátlanság és gyökértelenség állapota köszöntött az emberiségre. Az elmúlt évtizedek keserű gyümölcse, hogy az ember alig képes hinni erőfeszítéseinek és áldozatainak értelmében. A bombatámadások csak a fölépítményeket tették tönkre, az események súlya alatt azonban lelki támasztékaink is beszakadtak. Ma már tudjuk, hogy azok az alapok is, melyekre egész kultúránkat építettük, összeomlottak. A folytonos újrakezdés hiábavalóságának reménytelensége mint valami fekete zászló lobog az emberiség egén. Ahol pedig ifjú optimizmus nevet reánk, ott a történelemben egy eddig páratlan és egyben lélegzetet elállító kísérletnek vagyunk tanúi: az ember kivette magát Isten kezéből, és elhatározta, hogy újjáteremti önmagát. Abban a világban, amelyben élünk, nincsenek többé eszmények, hanem csupán tények. És itt jelentkezik az első nagy kérdés: elégséges-e ez? Mert az ember az egyetlen lény a mindenségben, akiből minden lehet: angyal, állat, gép, démon vagy szörnyeteg. Hogy a valóságban mi lesz belőle, azt nem a tények, hanem csillagai döntik el. Csak akkor tud ember maradni az embertelen világban, csak akkor tud fiatal maradni az elfáradt világban, csak akkor tud örvendező maradni az alapjában szomorú világban, és reménykedő a reménytelenségben fuldokló világban, ha vannak csillagai.

Milyen világosan látja ezt Prohászka! „Ennek a külre, a társadalmi elváltozásokra s harcokra irányuló kultúrának óriási nagy hiánya és baja éppen abban áll, hogy a belsőt s a mélységeket, hogy az embert s lelkét elhanyagolja, s az emberélet szép s nemes s boldog kialakításában szerencsétlen. Individualistának mondja magát, de az individuum nem az ő remeke; szocializmusára büszke, de inkább az intézményt, mint az embert kezeli. Technikai erőt sokat, morális erőt keveset termel; repülőgépeken emelkedik, de az idealizmus magaslatairól lezuhan; szervez tömegeket, de szétszakít egyedeket; társadalmi harmóniáról álmodozik, de diszharmóniába kergeti az embert; gócpontokat létesít ipari, társadalmi törekvéseknek, de az embert megfosztja központjától, súlypontjától; nincs morális alapja, nincs jellemet nevelő rendszere, nincs idealizmusa, nincs erkölcsi ereje: állapota a világnézet s erkölcs dolgában kaotikus; megérti valahogy a világot, de magát nem érti meg sehogyan sem; hódít, foglal, nyer tért, de önmagát elveszti.” (13,221)

Anré Malraux mondotta néhány évvel ezelőtt: „Humanizmus, ez nem azt akarja mondani: amit tettem, egyetlen állat sem képes megcsinálni, hanem: visszaszorítottam magamban az állatot, és emberré lettem az istenek mosolya nélkül.” Ah igen! Ez az! Pontosan ez. A világ borzalmas válsága ebben a kérdésben foglalható össze: lehetünk-e emberek Isten nélkül? Leveszem a kalapom minden ellenfelem előtt, aki az embert akarja megmenteni, megerősíteni és boldogítani, de tisztelettel meg kell kérdeznem: lehet ezt az Isten nélkül? „Pedig hiába, – mondja Prohászka – minden kultúra értéke s virága az ember; minden haladás kritériuma a harmonikus, ideális ember. Ez lesz a modern kultúrának is kritériuma, s a világítéleten azt fogja tőle kérdezni: tudtál-e teremteni embert az Isten képére s hasonlatosságára? Tudtál-e fényt önteni a homlokára s erőt, lendületet akaratába? S ha nem tudtál, hogyan vállalkozhattál a világ vezetésére? Nem vezettél, hanem csábítottál.” (13,221)

Az önmagát újjáteremtő ember Nietzsche borzalmas tévedése volt. Azt gondolta, hogy az ember nagyságát csak az Isten halála által lehet biztosítani. Isten koporsójára akarta fölláztatni az ember szobrát. Ezt a törekvést eddig két világháború borzalmaival fizettük meg. Kérdezzük meg hát a nagy Püspökkel, ha Isten ma beletekint ebbe a világba, mit lát benne? „Nagy csatateret, melyen csupa roncs és rabszíjra fűzött ember ijeszt, akiknek homlokáról leolvadt az Isten-gyermek méltósága és eszére ráborult az elállatiasodó sötétség. Ereiben és vérében fölébredt a vadállat és rálépett a hanyatlás lejtőjére. [...] Úgy látom az emberiség világát, mint nagy hajótörést, viharzó tengert, ahol csupa roncs úszik a hullámokban. [...] Látom a földet és rajta a degradált, elvadult embert, mint a régi fejedelmi inkák utódját, aki elvadultan, bozontos hajjal, piszkosan, bambán elődeinek nagyszerű épületromjai alatt nem érti, hogy honnan a kőfalak. [...] ő már csak ember, műveletlen és vad, tudatlan és nyers. Az

emberiség is ilyen lett, hanyatlott és bukott, de az Úr a degradált, fáradt ember elé megint csak odatúzi az igazi ember képét, akiről azt gondolta az elvadult, hogy az Isten, pedig nem Isten, csak az Isten képe, mely alá az Úr azt írta: Fecit Deus, mint ahogy a nagy művészek remek alkotásaik alá jegyzik nevüket. Az Úristen mondá: Faciamus hominem – Deus fecit.” (18,52)

Ember Isten nélkül, ez éppen olyan képtelenség, mint Krisztus kereszt nélkül, mint Mózes Sinai nélkül, Ábrahám Moriah nélkül, Szent Pál Damaszkusz nélkül. Mióta Isten saját képét mintázta bele az emberbe, azóta az ember tisztán természetes ésszel nem érthető. Titok, mely túlmutat önmagán, mint a csillagok. Hát nem csodálatos, mikor az Isten fia megtestesült, „emberfiának” nevezte önmagát? Ki képes ezt megérteni? Vajon nem azt akarta ezzel aláhúzni, hogy az ember egyáltalán nem természetes valami? A „homo humanus”, az emberi ember csupán ideológia. A valóságos ember egyedül Isten felől közelíthető meg. Olyan isteni mélységek szunnyadnak az ember fogalmában, hogy csak a megtestesült Isten képes megvalósítani.

Ez Krisztus titka, de valamiképpen Prohászka püspök titka is. Mi ugyanis a lenyűgöző Krisztus alakjában? Az, hogy jellemének minden pontján, életének minden vonatkozásán átragyog az Isten. Transzparens. „Atyám, én megdicsőítettelek téged, dicsőítsd meg te is a fiút.” (Jn 17,1) És mi Prohászka alakján a lenyűgöző? Az, hogy életének minden megnyilatkozása, jellemének minden villanása tükör. Transzparens. Aki őt látta, Jézust látta. Ó, szeretnék minden szószék előtt, amelyről beszélt, térdet hajtani tisztelegve, és minden írása előtt elsuttogni az angyallal: „Íme az ige testté lett, és közöttünk lakozott.” (Jn 1,14) Az Isten fia, az Atya képmása nemcsak ige lett Prohászka ajkán, hanem élet és valóság is. Lelkében Isten nagy szándékai feszültek, szívében Jézus szívének tüze lángolt, ajkán a Mester igéi zengtek, életében pedig a szelíd és alázatos Krisztus járt közöttünk.

Ó, mert nemcsak a mélységnek, hanem a magasságnak is megvan a maga démonja, mindkettő egyformán fenyegeti az embert. A „szent” éppúgy embertelenné válhat és épp oly kísértés számunkra, mint az „állat”. Mikor lesz szentté az ember? Mikor a világra átkot szórva a pusztába menekül? Vagy amikor az Isten búvóhely lesz számára földi problémák elől? Az emberfölötti ember, ez a szent? Nem! Szent az, aki Isten felől jön, de levetkőz magáról minden emberfölötti attribútumot: „semet ipsum exinanivit...” (Fil 2,7), föld a mi földünkben, test a mi testünkben, sors a mi sorsunkból, „factus et habitu inventus ut homo”, (Fil 2,7) s amikor már semmi más sincs rajta, mint az ember, akkor hirtelen világossá válik benne az Isten.

Igen, ez paradoxon. Az ember csak akkor válik befejezetté, ha nincs befejezve. Csak akkor találja meg harmóniáját, ha nyugtalanság ragadja. Csak akkor teljes, ha kiüresedett. Mi az ember? Azt mondtam, az a lény, aki sohasem készül el kérdéseivel. Most, ha Prohászka-ra tekintek, azt kell mondanom: az ember az a lény, aki örökké túlmutat önmagán. Olyan, mint a barokk mennyezet, nehéz pilléreken nyugszik, de kinyílik a végtelen felé. Arányaiban tökéletes, és ugyanakkor az egész egyetlen kiáltás fölfelé. Ez Prohászka püspök: ember, aki a természetes rendben teljes, de ugyanakkor minden vonása a végtelenbe ível át. *Homo divinus*, akinek életéből a *Deus humanus* arca tekint felénk.

3.2 Az ember a társadalomban

Az ember Isten képe – elég ez a meghatározás? Nem, sehogyan sem elég. Azt az egyet ma már rettenetes áldozatok árán megtanultuk, hogy teljesen hiábavaló dolog az izolált embert definiálni. De nemcsak hiábavaló, hanem végzetes vállalkozás is. Itt a földön minden csak koordináták segítségével, csak másokhoz való viszonyában határozható meg. Nem létezik magányos ember. Mert „mindegyikünk megérzi, hogy meghalni egymagában s elszigetelten is lehet, de élni voltaképpen csak sok másnak szeretetéből s kegyelemből lehet!”

– mondja Prohászka (1,268). Az ember csak abban az együttesben ember, melynek maga is vitális része.

Tehát az ember problémája csak akkor oldódik meg, amikor megtalálja azt a közösséget, amelybe tartóznia kell. A kispolgár otthona is közösség, olyan közösség, mely féltékenyen őrökdi saját érdekei fölött. Miközben pedig kényelmét biztosítja, lelkét elveszíti. A kastély talán már inkább hagyományt védett, mint vagyont; sokszor önmagát fogyasztotta el, hogy továbbadhassa tradícióit. De végelemzésben ez is tágabb határokhoz szabott önzés volt. És a haza? Milliók közös kalandja, örökös fölszólítás a hűségre és áldozatra. Emberek összefogása nagy föladatakra. Igen, ez szent dolog. És mégis minduntalan a sovinizmus bálványa lesz belőle. Érezzük, hogy a haza sem lehet az utolsó állomás; az ember számára a végső közösség csak az emberiség lehet.

„Az emberi szellem egy-egy közösséget alkot. – mondja Prohászka – A test és vér [...] alkot közösséget: családot és nemzetet. [...] A család köre kicsi, igazán a történetben olyan kicsi, mint a madárfészek. Egy novemberi köd, egy éjszakai téli szél elég, hogy e fészket szétszedje. [...] A családokat más közösség köti össze, ez a nemzet. A nemzetben a közös érzés alkot egészet, a hagyományok és lelkesülésünk közössége sokból egyet alkot. De a nemzetek élete is röffel van kimérve. [...] A szellem, a tudomány más közösséget alkot. Ez nem ismer [országhatárokat], hanem úgy jár, mint felhő az égen. [...] De alacsony ez a közösség is. Hagyjuk! Az emberi léleknek, elmének van még egy új iránya, mélységesebb, tágasabb. [...] Az, mely nemcsak a földet nézi, hanem nézi az Istent, [...] nézi az örökkévalóságot és az örök szellemet. Ez a szeretet szelleme, ez a szeretet közössége. Ezen közösségbe kell nekünk az emberi társadalmakat belevezetnünk, abba a közösségbe, ahol az Isten van otthon, ahol az emberi lelkek nem gyűlölik egymást.” (20,254)

Igen, igen, látom a történelem titkos törekvését. Látom mint építi óriási erőfeszítések árán élő kövekből az emberiség hatalmas katedrálisát. Az ilyen hatalmas tervet végrehajtani és lépésről lépésre élvezni az elért eredményeket, igen, ez gigászi fölszólítás az egységre. Igen, ez képes kiragadni az embert elszigeteltségéből, és képes elmosni a kicsinyes önzés határait. Igen, az ember elindult, de hová? Építünk, de kinek? Dolgozunk, de miért? Az emberiség templomot épít az emberiségnek. Hát nem körforgás ez? A föladat nagysága nagy erőket mozgósít, de vajon ez elég? Magának a föladatnak imádása, vajon nem teszi kollektív csordává az emberiséget?

Egy mai német regény megdöbentő képet rajzol erről (Ernst Kasach: Város a folyón túl). Ő is katedrálisnak látja az emberiséget, de csúcsát már nem a kereszt díszíti. Kereszt helyett egy vak szeme nézi egykedvűen az alatta nyüzsgő hangyabolyt. Mindenki dolgozik, s a munka két gyár között oszlik meg: az egyikben műkövet készítenek, a másikban pedig megőrlik ezeket a köveket, hogy nyersanyagot szolgáltatassanak az előbbinek. Nem kételkedhetünk többé, az emberiség sorsa egy és oszthatatlan. De jelentkezik a másik sorsdöntő kérdés: lehet-e közösségbe szervezni Isten nélkül? Mert az emberiségből egyetlen katedrális csak akkor lesz, ha az ég felé emelkedik, ha Isten lakik benne, és ha a közös áldozatoknak Krisztus keresztje ad értelmet. Mert azzal, hogy az Isten nevét kis betűvel, az emberét pedig nagy betűvel írjuk, még nem oldottuk meg a problémát. És a legszebb álom szépsége sem tünteti el a valóság vérző sebeit.

Közösséget csak lélekkel és pedig Szentlélekkel, a Szentlélek tüzevel, szeretettel lehet építeni. Ez Prohászka püspök tanítása. „Tudom, hogy szeretet nélkül csengő érc vagyok; tudom, hogy szeretetem kritériuma az ember iránti viselkedésem, akit látok s nem Isten iránti eljárásom, kit nem látok; de akkor az is világos, hogy ezzel az én egész istenült lelkeimmel az emberek felé kell fordulnom, ott lesz a helyem s éppen a közösségben, az összetartásban, a köz munkában kell érvényesülnöm. Hová, merre indítana is hát a Lélek? Szeretni igazán nem lehet erdőt, tengert, csillagot; szeretni csak embert lehet. Egybefűzni, kapcsolni szeretettel nem lehet fát, téglát; hanem csak szíveket. De akkor az én hivatásom, a szeretet egybefűző,

kapcsoló tevékenysége megint csak az emberek felé úz! Istenem, ez a Szentlélek indítása! Ő indít feljűk; akarja, hogy emberbaráti, testvéri, friss lelkem legyen; akarja, hogy ne zárkózzam el, hanem hogy bajtársként, testvérként kapcsolódjam a testvérhez. Akarja, hogy bátor, vállalkozó közszellem fűzzön minket egybe közös munkára, közös harcra minden rossz ellen. [...] A közérzés, ez a nemes ízlés; a Szentlelket ízlelni benne. «Ha szeretjűk egymást, az Isten mibennűnk lakik, s az ő szeretete mibennűnk tőkéletes.» (1Jn 4,12) Egy hang nem ad éneket, egy hűr nem ad zenét, hanem sok hang, soh hűr összhangja; s az összhang érzést vált ki bennűnk s figyelmeztet arra, hogy csak sok összhangzó lélekből lehet a világharmóniája, mely méltó Istent dicsóító ének; egy árva hang, mely külön sipog s Istent külön akarja dicsérni, elárulja, hogy nem tudja, mi a szép, s hogy az Istennek nem ebben telik kedve. De hisz megmondta, hogy neki szeretet, vagyis a lelkeknek, sokaknak harmóniája kell. Szeretetemnek tehát okvetlenül testvéri szeretetté kell válnia. Ha nem törődűnk az emberekkel, ha nem tudűnk szenvedni s örűlni velűk, elhagyott volna már a Szentlélek. Úgy akarom szeretni a lelkemet, hogy egyszersmind nagyon szeressem testvéreimet.” (19,173–174)

3.3 Az ember és világha

Bármilyen nehéz helyzete legyen is ma a katolikus léleknek, akkor sem mehet belső emigrációba. Az ember szerepe a földön nem lehet robinzonád. A világh kohézióját ugyanis nem lehet többé tagadni. Akár akarjűk, akár nem, szolidárisak vagyűnk a Földdel, a tengerekkel, a csillagokkal és a mikrobákkal. Nem lehet menekűlni. Minden rés és kijárat el van tőmve. Ez a szétszaggatott és ezer sebből vérző világh a miűnk, és mi az ővé vagyűnk. Nem menekűlni, hanem cselekedni kell. De mit és hogyan?

Az első benyomás olyan ijesztő, hogy szinte megbénítja erűnket. Az emberek átlaga a múltban ugyan azt gondolta, hogy ő csinálja a világhot, eszével ő tervezi alakulását, technikájával és gazdasági-szociális berendezéseivel ő formálja, de a mélyebben gondolkodó és az elfogulatlan szemléző észreveszi, hogy legalább annyi benne az irracionális tényező, az előre nem látható, fogalmakkal ki nem tippelhető, distinkciókkal meg nem közelíthető elem, amennyi az értelmes, belátó munka... A szenvedélyek forgatagában az egyes ember csupán atom, az egyes népek a csákány szerepét játsszák, de az irányítás magasabb hatalom kezében van... A világh fejlődése az ember feje fölött intéződik el. Mit tehet az egyes ember? – veti föl a kérdést Prohászka. Csupán napszamosok vagyűnk magasabb hatalmak kezében? Nem, nagyobb a szerepűnk és szentebb a rendeltetésűnk. Mikor látjűk, hogy az élet mélységeiből ily kegyetlen erők törnek fel, akkor azon kell lennűnk, hogy ugyanazokból a mélységekből a jószág, szeretet és vallásosság erői is föltörjenek. (10,170) Ha így cselekszűnk, akkor rajtűnk keresztül magasabb erők lépnek a világhba.

A világh Isten szívéből elindulva a Lélek melengetése alatt fejlődve, alakulva halad sorsának útján. Az anyag lassú menetben egy személyes végpont felé tolakszik, hogy aztán az emberen keresztül, az ember belső tragédiáján át végűl is Krisztusban találja meg célját és egységét. Tehát a világh egyetem legkisebb paránya sem nevezhető profánnak, egyetlen munka sem közönségesnek, csak ott és csak az, ahol a bűn profanizálja. Mi következik ebből? Az, hogy az anyag meghódítása és a munka megszentelése elsősorban keresztűny kötelesség, s ebben a küzdelemben a keresztűnyek nem játszhatják a távollevők egyesűletét. Legfontosabb – mondja Prohászka –, hogy mi az egész világhfejlődést Isten nagy gondolatának nevezzűk. Az erők Istene teremtette, tehát az egész világh erők isteni rendszere.

Ezeket az erőkot kell kifejteni, és kifejlesztésűkbe törekvéseinket befektetni. És ha ez az erőkifejtés az ő akarata, akkor egyben az én erkölcsi kötelességem is. Az erők hasznosításában tehát Isten gondolatának és irgalmas szándékainak hasznosítását kell látűnk. Elsősorban nekűnk kell e szempontra helyezkedűnk, akik azt imádkozzűk: „telve a

Föld dicsőségeddel.” Furcsa dolog volna, ha azok, akik azt hiszik, hogy Istent mindent szeretetből teremtett, bizalmatlanul néznék a haladást és fejlődést, a társadalmi átalakulásokat és gazdasági reformokat. Az ilyen álláspont határozottan erkölcstelen volna, mert átengedné a haladást a hitelenség erőinek, s vele szembeállítaná a hívő közömbösséget. (19,140)

Az egész teremtett világ sóhajt, üzen, kiált a ember után, az embernek segítségére kell sietni. Segíteni a Földnek, hogy világosság legyen, segíteni a zizzenő kalásznak, hogy kenyér legyen, és segíteni a carrarai márványnak, hogy belvedereit Apolló legyen. Az ember Isten és a világ között áll, azért, hogy a kettő között kapcsolatot teremtsen; azért, hogy ennek is, annak is segítségére legyen. Hogy segítségére legyen az igazságosságnak megtalálni az irgalmat, és segítsen az igazságnak megfékezni a hatalmat. Mindenhová el kell vinnünk a rendet, a mértéket és a világosságot. Reánk van bízva, hogy mindenhova elvigyük a megváltó ígét, mindenhová, ahol egykor elhangzott a teremtő ige.

Erről írja Prohászka: „Tényleg elváltozik a világ az ember szemében, amennyiben kitágul és óriási méreteket vesz a lét; impozáns nagyságban emelkedik föl lelkünk előtt, és mi nem győzzük csodálni ezt a nagy, tág, mély, titokzatos, csodálatos világot. E világban foglal tért az ember a maga kultúrájával; hatalmasabban érvényesül, győzni és uralkodni megtanul s életének külön formákat alkot, mint amilyenekben régen élt. Abban a mértékben, amelyben a világ kitágult előttünk s mi uraivá lettünk, értékesebbé, tartalmasabbá is vált életünk; új értékeket fedeztünk föl benne, melyeket nagyrabecsülni és élvezni nem szégyen, sőt dicső és élvezetes. A világhoz fordulva gazdagíthattuk a létet, kedvesebbé, szebbé tehetjük, és Isten gondolatát ismerhettük föl ebben is. Nincs kedvünk összetörni a világot; nincs kedvünk elfonnyasztani az életet! Tehetségeink a lét erői és az erők természetesen kialakulást és akciót sürgetnek.” (7,7)

3.4 Az ember feladata

Igen, ez a pünkösdi Lélek! Az erők kialakulást, a potenciák akciót sürgetnek, s a lét mélyén rettenetes erők dübörögnek. Mi az ember föladata? Mi legyen az akció? A munka magáért a munkáért? Igen, mondja Prohászka püspök, a jövő társadalma csak a munka társadalma lehet. Azért most minden győzelmi ének a munka géniuszának hódol; a munka építi föl az ember trónját, s adja fejére a Föld urának koronáját. (13,69–70) Ez egyszerűen következik abból az alapvető tényből, hogy az ember és a világ egymás számára van teremtve, a világ potenciái és az ember képességei egymásra vannak hangolva. A Föld pusztává lesz, ha az ember nem műveli, a víz romboló hatalommá, ha nem szorítjuk gátak közé. „Uralkodjatok!” (Ter 1,28) – mondja a Szentírásban az Úr, de az uralkodói tért az embernek kell megépíteni; király lett, de a koronát magának kell megszereznie; életet kapott, de mindenütt a halál ellen kell védekeznie. Ugyanaz a napsugár, mely a vetést érleli, veszedelmes lázakat párologtat a mocsárból. Az embernek harcolni, dolgozni, védekezni kell. Isten gondolatai nemcsak a Szentírásban, hanem a természet törvényeiben is benne rejlenek s ezt nekünk kell kinyilatkoztatnunk kemény munkával. (17,41)

„Mit álltok égre nézve?” (ApCsel 1,11) – mondták az angyalok az apostoloknak, mikor Krisztus fölment a mennybe. Valóban, a keresztény lélek tudja, hogy vannak nekünk nagy céljaink a síron innen is, és ezekre nevelnünk kell magunkat. Isten gondolatai rejlenek ezekben, nekünk kell a valóságba emelnünk őket. A munka ilyen értelemben nagy kötelesség, Szent Pál mondja: „Aki nem dolgozik, ne is egyék” (2Tessz 3,10). Kötelesség elsősorban azért, mert a nagy világtervet, amelyet Isten fektetett bele, csak munka árán tudjuk kibontakoztatni. (13,232)

Igen, látjuk a munka szükségességét, áldásait nem vitatjuk, de ezzel be nem érjük. A munka megváltói és üdvözítő hatalmában nem tudunk hinni – mondja a nagy püspök. Miért nem? Mert az emberi élet számunka nem „lakásberendezkedési vállalkozás”. Igaz, hogy dolgoznunk és termelnünk kell; szívvel-lélekkel bele kell állnunk abba a munkába, mely Isten gondolatait

érvényesíti gazdaságban, társadalomban. De az már nem igaz, hogy ennek a külső világnak munkálása teljesen fölszívja és kimeríti belső világunkat. Nem igaz az, hogy munkán, hasznon, társadalmi kérdésen, politikai akción, gazdasági és technikai haladáson kívül nincs az embernek más igénye. Nem tagadjuk ezek értékét, csak azt mondjuk, nem ezek azok az értékek, melyek a lelket nemesebbé, teljesebbé és tökéletesebbé teszik. Nem elég a csillagos ég, kultúrát is kell alatta építeni. De nem elég a kultúra sem, ha a lélekben nem gyűjtünk csillagos mennyországot. Barbár az is, aki a csillagos ég alatt kultúrát nem épít, de az is, aki a kultúra címén a lélek csillagait kioltja. (11,320)

Ah, igen! A liberalizmus szédítő optimizmussal indult el útján. Mindent lehet! – ez volt a jelszava. De ha mindent lehet, akkor hamarosan minden szabad is. És ha mindent szabad, akkor a siker lesz a cél, és a cél szentesíteni fogja az eszközöket. Így lett az egyik szélsőségből a másik szélsőség, a féktelen liberalizmusból a korlátlan hatalom imádása. A szédítő optimizmus diadalmas napja két világháború véres hekatombái fölött a kozmikus reménytelenségben áldozik alá.

Igen, a világ létének minden pillanatában mindaz lehet, amit az ember alkotni akar belőle, de ki mondja meg nekünk, hogy mit alkossunk belőle? Igen, uralkodhatunk az anyag fölött, de csak addig, amíg Isten uralmát is elismerjük fölöttünk. Igen, a haladás nagyszerű föladat, de csak addig, amíg Isten felé halad a világ. Igen, a földi boldogságért érdemes dolgozni, de csak addig, amíg az örökkévaló boldogság előrevetett fénye. Igen, a munka méltósága szent dolog, de csak addig, amíg az Istennel együtt dolgozunk. Ha a világ templom, akkor a munka liturgia, melyet az Isten színe előtt végzünk. Hiába akarjuk tagadni, az ember természeténél fogva az a lény, aki szolgál. Vagy szolgál Istennek, vagy saját műveinek rabszolgája lesz. Régen agyagból gyúrták, vagy fából faragták a bálványt, ma acélból és alumíniumból csinálják. Az ember maga készítette, aztán oltárra állította, és most rettegnie kell tőle. Mert a bálvány kezében ott a kozmikus halál minden lehetősége.

Igen, az egész teremtett világ megváltás után kiált. Megváltás kell, elsősorban az utópiáktól. Mert nincs sorvasztóbb, mint a megvalósíthatatlan álom. Soha semmi sem került még annyi pénzbe, könnybe és vérbe, mint az ember istenségének és földi mennyországának mítosza. Ha azonban az ember nem akar többé Isten lenni, hanem csak Isten képmása, ha a földön nem a mennyországot keresi, hanem az Isten országát, ha nem a féktelen haladás, hanem a határtalan szeretet megszállottja, akkor béke lesz a földön és a rend világossága. És ez a kettő nagyobb emberi érték, mint egy földi mennyország nosztalgiaja.

Igen, az ember föladata itt a földön nem az, hogy szűkítse, hanem, hogy tágítsa a látóhatárt, hogy megtalálja az anyag mögött a szellemet, az élet mögött a lelket, a törvény mögött a gondolatot, a fizika mögött a metafizikát és az egész teremtett világ mögött a Teremtőt. Az anyag is börtön, az élet is börtön, a világ is az... a csillagok is falak. De az ember nem börtönlakó! A falak azért vannak, hogy túlszárnyaljuk őket. Az ember akkor lesz ember, amikor kitör... a végtelen felé! Minden azt mondja bennünk: ahová a lábadat teheted, lépj oda, ahová a szemed elér, szállj oda, és ahová vágyaid, eszményeid hívogatnak, törj oda! Ez vagy! Sem több, sem kevesebb: a végtelen zárandoka!

A jelen mindig lírátlan, ma talán százszorososan az. A valóság mindig kemény, ma talán kegyetlen is. Az anyag nyomása mindig súlyos, ma talán kétségbeejtően az. Az érzékek illuziója mindig kísértés volt, ma talán az egyetlen kísértés. De elég, ha egyetlen gyermek mosolyogni kezd, és elég, ha egyetlen költő énekelni kezd, megszületik szívünkben a bizonyosság, hogy az igazi valóság az anyagon túl kezdődik. Erre szolgál mostani emlékezésünk, mert Prohászka püspök nemcsak próféta, hanem költő és gyermek is volt. A próféta a jövőbe kémlél, a költő a múlt képeit hordozza, a gyermek pedig az örökkévalóságban él.

Prohászka püspök legesodálatosabb vonása szellemének elhasználatlan ifjúsága. Közel hetven éves, és még mindig így ír: „Tele van az ajkam csókkal, tele van a szájam ízzel, tele

van a szívem vérrel, tele meg a lelkem tüsszel. Miséről jövök. Ah, hegyvidékem és gyümölcsösöm, májusi s júniusi s júliusi kertem... Ah, zuhogó, lángoló, harsogó s vakító élet az erő s szépség formáiban.” (24,137) Hogy honnét van benne ez az örök gyermekség, azt is megmondja: Jézus Szíve az a „dobogó gyermek-szív, annak a vérnek forrása, mely üdvözít! Édes kehely, Jézus Szíve, tele vagy [...] Szent karácsony, veled úgy sem végezhetek; te mindig fölemelsz s új lendületet adsz. Így vagyok, míg élek, s így leszek, ha majd ünnepelek ott túl, az örök karácsonyban, a mézédesszeretet, s a csókos boldogság s öröm hazájában. [...] Aki az Úr Jézust szereti, az szökell, mint a hegyek s halmok, s tapsol, mint az erdők a szélvészben [...] Jézus, Jézus, ne mondd, hogy nem volt itt senki, aki nem szeretett, aki nem énekelt, aki nem égett érted s nem gyúlt ki s nem gyújtogatott... Itt vagyunk és élünk és szeretünk s égünk.” (24,130)

Ez Prohászka püspök üzenete a mának: Az ember végső fokon az Isten gyermeke; gyermek, aki folyton kérdez, és sohasem készül el kérdéseivel. De kérdése nem kétségbeesett sikoly, mely eltéved a néma végtelenben, hanem a gyermek kérdése a mennyei Atyához. A XIX. század, minden látszat ellenére az öregek százada volt, haldokló kultúráé, kétkedő filozófiáé, kiábrándult embereké. „Deus autem irridebit eos.” Az isteni gondviselés ironiája, hogy az öregek századát a gyermek korszakává tette. Hegel, Comte, Schopenhauer, Nietzsche és Tolsztoj művére Lourdes, Lasalette, Fatima, Bernadette, Lisieuxi kis Teréz volt az Isten felelete. Magyar földön pedig Prohászka püspök örök ifjúsága. Szédületes tudása hirdeti nekünk, hogy nem a tudás teszi öreggá az embert, hanem a góg, mely azt hiszi, hogy a tudás mindent megmagyaráz. Életének pátosza hirdeti, hogy nem az évek teszik öreggá az embert, hanem a titoktalan élet. Öreggá akkor válik valaki, ha nincsenek többé távlatai; csupán földi jólétének organizálása tölti be idejét. Így nézzünk ma rá: küzd, érez, harcol, megszenvedti korának gyötrelmeit, hiszen ő is emberek gyermeke. De a vergődések, félelmek és reménytelenségek falain túl kezdődik benne a remény, az öröm, az örök ifjúság, mert egyben Isten gyermeke is.

Le monde va être jugé par les enfants – mondja Bernanos. Nem! Nem, a gyermek nem ítél, hanem emel, tanít, vigasztal. Ó jöjj, nagy Püspökünk, fároszunk, csillagunk, tavaszi szélben lobogó zászlónk! Jöjj és hirdesd nekünk, hogy a test öreg lehet, a lélek soha; a gondolat elfáradhat, a szív szárnyal tovább; az évek elszállnak, a szeretet örök; a természet kimerül, a kegyelem kimeríthetetlen. Hirdesd nekünk, hogy romjaink fölé is kék égbolt feszül, s könnyeinket örök és tiszta csillagok csókolják. Hirdesd nekünk, hogy a történelem éjszakái és az ember csődjei fölött folyton virraszt Isten irgalma, Isten pedig mindig fiatal.

Prohászka üzenete számunkra, hogy az *Élő vizek forrásai* le tudják mosni történelmi arcunk rettenetes bűneit is. Az *Élet kenyérének* üzenete, hogy a sivatagban is oázist teremthet az Isten irgalma. A *Diadalmas világnézet* üzenete pedig, hogy Krisztus sírjából mindig megújul a történelem, mert az emberi gonoszságnak van határa, de az Isten szeretetének soha sincs. Ez a mi reményünk: minden látszat ellenére az Isten országa épül közöttünk.

4. Az örök kérdések küszöbén

Szól az ébrsztő, új tette ébredek. Már is csörömpöl a villamos, dudál az autóbusz, szól a sziréna, zakatol a gép... megy a munka. Igen, ez az életem. Csupa ritmus, tempó! Csupa termelés! Egyik nap szalad a másik után. Nem érek rá gondolkodni. A lét nagy áramában sodródok. Váll a váll mellett, kéz a kéz mellett, esztergapad esztergapad mellett, íróasztal íróasztal mellett, – és ez olyan szép! Összefüggünk, sorstársak vagyunk, egy hajón utazunk... De hova? De miért?

Jön a kikapcsolódás boldog ideje. Olyan jó pihenni a Balaton partján, és élvezni a szabadságot. Olyan jó elfeküdni a csónakban, és hagyni, hadd ringasson a semmi. Csak süssön a nap, csak szóljon a jazz, csak bódítson a tánc. Olyan jó bolyongni a város peremén és nem gondolni semmire, csak élni. Olyan jó zümmögő nagyváros tavaszi áramában kivilágított kirakatokat nézni, egy jó filmen derülni, korán lefeküdni, mélyen aludni, reggel hosszan heverészni. Ennyi az egész, és semmi több?

Bújom az újságokat, hallgatom a rádiót, elmerülök egy jó könyvben, tereferélek barátaimmal. Minden leköt, foglalkoztat, érdekel. Ah, mi minden történik körülöttem! A lét tarka és kiszámíthatatlan kaleidoszkóp. Az élet minden felől ezer színben köszönt reám, feloldódok benne. Tele van a szemem színnel, tele a fülem hanggal, tele a lelkem ízekkel és érzésekkel, emlékekkel és vágyakkal... De én ki vagyok? Csupán millió benyomás tarka áruháza? Vajon ebben a nagy kavargásban és termelésben nem éppen önmagamot vesztettem el?

Mit ér az egész, ha az ember önmagát nem érti meg többé? A virág elhervad, nő helyébe másik, az ember kidől, lép helyébe másik. De én nem vagyok csupán virág, csavar, alkatrész, darab, hanem lélek is. Örök valóság! Igen, egy darab örökkévalóság... A munkát, amit végzek, a virágot, amit látok, a gondolatokat, amiket olvasok, s a tényeket, amelyek elém döbbennek, egységes világgá kell kialakítanom magamban. Ha ez sikerül, akkor megtaláltam magamat. Árnyat és fényt, eszményt és valóságot, elvet és tényeket harmóniába kell hoznom. Ki ne érezné, hogy a történelem elszabadult, és sodródunk az ismeretlen jövő felé? Nincs időnk kérdéseket föltenni, nincs módunk a folyamatból kiszakadni, nincs lehetőségünk, hogy saját sorsunkat kezünkbe vegyük. Mi lesz tehát? Elmerülünk a tényekben, föloldódunk a csordában, elnémítjuk kérdéseinket? Isten mentsen ettől! A külső sors nem kényszerítheti a belső embert, a tények logikája nem ölheti meg a szellem logikáját, és a történelem sodrása nem némíthatja el a lélek szavát. Arról van szó, hogy ebben a külsőleg elváltozott világban is meg kell találnom magamat.

4.1 Tiszta szemet!

Az Úr Jézus első kérése: Legyen tiszta a szemed! Tehát mielőtt elindulok megkeresni magamat, legyen a szemem tiszta, azaz ne torzítsa a dolgokat, ne fesse sötétté, de ne varázsolja fényessé se. Ne zavarja látásomat sem a pesszimizmus, sem az optimizmus. Mert vannak pesszimista lelkek. Bennük a világ elveszíti fényét és harmóniáját. A szép világ bennük kárpadra van vonva. Sajál lelkük diszharmóniáját öntik rá mindenre. Múmia-arccá válik a világ szemükben. Nem találnak semmi szépet az életben, semmi vigasztalót a történelemben, semmi nagyot az emberben. Csak keserű kritika ömlik belőlük, csak vádolni, gyalázni, elítélni tudnak. Ugyan hol találja meg magát a pesszimista, ha elindul megkeresni? Bizonyára egy szemétdombon, amelyen, mint a bibliai Jób, siránkozik. Ne legyünk pesszimisták! Igaz, hogy sok a nyomoruság az emberben, és sok a sötétség a világban. Az élet sokszor azt teszi velünk, amit én teszek a pázsittal, ha követ hengeríték rá. A kő alatt

elsatnyulnak, elhalványulnak a fűszálak; szomjazzák a napsugarat és levegőt, amit elvettem tőlük. Hengerítsétek el a követ, és meglátjátok, hogy a lélek, akár a pázsit, fejlődik, színesedik, örül. Sok ember ebben a torzult világban sohasem találja meg önmagát, de ez nem menti föl attól, hogy tovább keresse.

Vannak aztán optimista lelkek: az egészséges test és szép élet megszállottjai, akik elfordítják tekintetüket az élet árnyékai elől. A szerencse fiai, akik nem akarnak tudomást venni a sors hajótöröttjeiről. A pillanat szerelmesei, akik az öröm himnuszát éneklük, s nem érnek rá, hogy a kérdésekre válaszoljanak. Egyszerűen nem is engedik, hogy megszülethessenek bennük a lét nagy miértjei. Nekik csupán az élet mánora kell, s elvetélnék minden metafizikát. Jaj, ne legyünk naiv optimisták, és ne bagatelizáljuk az életet. Igaz, a mélyből föltörő történelmi erők most telve vannak az alkotás optimizmusával. Romantikus szemekkel néznek a jövőbe – régen a múltat szokták így színezzni –, s értetlenül mindazzal szemben, ami mögöttünk van. Nem bíznak a múltban, és semmit sem akarnak tőle elfogadni, még a hitet sem. Minden lelkesedés a jövő felé tekint, telve izgalommal és pátozzal. Olyan ez a lelkesedés, mintha megtalálta volna az utat az elveszett paradicsom felé, s most már minden csupán idő kérdése. Szegény ember, azért nem találja meg soha önmagát, mert a paradicsomban keresi. Mi nem azt keressük, hanem a valóságot s benne a valóságos embert.

4.2 Ki vagyok én?

Az ember nem ott kezdődik, amikor szerszámot készít, és társadalmat szervez, nem ott kezdődik, mikor nevet ad a dolgoknak, és uralkodni kezd a környező világon. Az ember akkor kezdődik, amikor feleletet keres, hogy tulajdonképpen kicsoda ő. Ott kezdődik, amikor tudatára ébred saját kérdésességének. Az egész világmindenségben senki sem teszi föl ezt a kérdést, csak én.

A lét úgy tesz, mintha nem is törődnék velem: napsugaras, amikor szomorú vagyok, és felhős, amikor örvendezem; havat hoz húsvétkor, és sáros karácsonykor; hamvazószerdán fölkelti napját, pünkösdkor meg zuhog az eső; szomorkodik, mikor vigadunk, s menyegzői díszben ragyog, amikor sírunk. Hol lesz a helyem ebben az idegen világban? Valahol a peremén, vagy a középpontjában, kuckóban állok, vagy trónon ülök, koszorú leszek az élet homlokán, vagy por és hamu a végzet vastalpai alatt? Csupán azért élek, hogy „pénzt keressék”, vagy hogy kinőljenek lelkem szárnyai? Kinőljenek a nagy kérdések szívem mélységeiből?

Hallottunk az agavéról: fejlődik, zöldül, nyúlik éveken, évtizedeken, századokon át, míg végre kivirágzik. S miután kivirágzott, s minden erejét abban a fehér virágú omló bokrétában kiadta, megnyugszik, nem fészül, nem nő tovább. A lélek is így tesz: gondolatai emelik, nyújtják, vágyai feszítik; küzd, törekszik, emelkedik, nyújtózik, nyugalmat és koronát keres. Virága azonban csak akkor lesz, ha lendületes, bensőséges, tündöklő világnézetbe, ha vallásba virágzik.

Ki vagyok én? Az a titokzatos lény, aki a földön él, és nem elég neki a föld; az a csodálatos valaki, aki az időben él, és az örökkévalóságba vágyódik. Nézzük csak: van bennem vágy a tudás után, van érzésem a szép és harmonikus után, van ösztönös törekvésem a jóra és nemesre, és mindezen túl van egy velem született sóvárgás Isten után. Megengedem, hogy sokakban eltompul ez a vágy, nincs már érzékük sem a titokzatos és fölséges iránt, szeretet és hősiesség nem imponál nekik. Hiszen olyanok is vannak, akikben semmi fogékonyság sincs a tudással szemben, vagy semmi érzék a művészetek iránt. Az egészséges lélek azonban nem ilyen. Minden kereső ember három kérdést tesz föl magának.

Honnét?

Az embert nem lehet belekényszeríteni a pillanatba, kitör belőle. Történelme van és céljai vannak; más szóval a múlt és jövő hozzátartozik lényegéhez. Akármilyen vad sodrásban is van a folyó, valahonnét egyszer elindult, és valahová tart. Hát nem megható, hogy az ember kutatja őseit? Föltárja a geológiai rétegeket, antropológiai számításokat végez, láncszemről láncszemre halad, egyszer aztán elmarad az utolsó nyom is. És akkor? Akkor következik az Isten. Az ember nem a gorillában és nem az emlős állatban lép a történelembe, az ember Isten kezéből lép elő. A szellem nem az atomok eredője, nem a sejtek kémiai terméke, nem az idegek játéka. Ahogy a legcsodálatosabb zongorából is csak a művész keze képes kihozni fonséges dallamot, ugyanígy az emberi idegekből is csak az emberi szellem tud kihozni gondolatot, szeretetet, áldozatot. És a szellem honnét való? Szellemtől, Isten teremtő lehelletétől. A Teremtő csókja még ott szunnyad a szívünkben. Ha az abszolút múlt kapuján keresztül indulsz el az eredet felé, nincs más választásod: vagy a buta semmi, vagy az Isten. Miért lennél a semmi megszállója? Csak azért, hogy ne kelljen Istent elfogadni atyádnak? Talán olyan lealjasító Isten gyermekének lenni, hogy meg kell őt tagadni?

Hová?

Ez a kérdés is ránk erőszakolja magát, és feleletet sürget. Cél kell a világba és nem ámitás. Az élet küzdelmeiben meg kell találnunk a megnyugtató pontot, mely törekvéseink távlataiba érhetőséget önt. Az emberiség minden tanítója célt rajzol, és boldogságot ígér. Amely ezt nem teszi, az nem ad feszítő erőt. De hol keressük ezt a célt, és hol vannak a boldogság illatos, kék szigetei? Vannak, akik közelben keresik a megoldást, és egyszerűen az élet örömeit ígérnek, semmi többet... Elmúlt az éj, a nap int felénk, az élet napja, melyet eddig elborítottunk felhővel és köddel. Bíborszínben égnek a felhők, a virágok illatot lehelnek, ünnepi fuvalmat; a nap sugarai fölviannak a magaslatokon, világosság lesz. Minden fényben és életben fürdik. A tó felületén csillognak a hullámfodrok, meleg légáramlat szárnyai fodrozzák a tükröt, ébrednek a madarak, emelkedik a pacsirta, füttye hallatszik a rigónak, vígan kalapál a harkály. Ó, csakhogy eljöttél életörömök napja! Mit keressük az életet és örömet? Itt az élet, igyunk belőle, míg eltelünk vele.

Szép a haladás himnusza is. Együtt énekeljük mindazokkal, akik előbbre akarják vinni a világot. Boldog élet a szép földön! Hát nem pompás jelszó ez? Nem olyan, amely erőt önt tagjainkba és lelkesedést szívünkbe? Igen, igen, szép jelszó, de kevés. Mert a földet széppé lehet tenni, de ettől még nem lesz boldog az élet. Igaz, hogy bíborszínben úsznak a felhők, de a bíborszínű felhők alatt is összetört szívek zokognak. Igaz, hogy a virágok ünnepi illatot lehelnek, de a kórházi ágyakon cserepes ajkak meg forró lázt lehelnek. Igaz, minden fényben és életben fürdik, és mégis vannak elsötétült lelkek. Igaz, hogy a tó tükrén csillognak a hullámok, de ugyanakkor az élet mélységei tele vannak összetört életek tragédiáival. Igaz, hogy vígan kopácsol a harkály, de a fa alatt zokogva borul a sírra az özvegy. Az igazsághoz és a teljességhez mind a két kép hozzátartozik. Majd ha csupán bíborszegélyű felhők lesznek, s alattuk nem törnek össze a szívek; majd ha csak virágillat lesz, és nem keveredik a patika szagával; majd ha csak madarak dalolnak, s lent koporsóra borulva nem zokognak, akkor kielégít a jelszó: Boldog élet a szép földön! De ilyen sohasem lesz. Mert ez a föld por, és az is marad. Porrá lesz rajta a virág is; lomb is, madár is, ember is. A tavaszi illat ősszel a rothadás szagát leheli rám. Nem otthon ez a föld. Minden, ami szép, úton van az elmúlás felé. Szép a húszévesek igazsága, de ez nem a teljes igazság. A lét nagy kérdéseire nem a húszévesektől keresek feleletet.

Mondjátok, álmaim, vágyaim, könnyeim, küzdelmeim egykor mind a sírban porladnak el? Szenvedéseim és kapaszkodásaim egyformán elenyésznek a gödörben? Porrá lesz az is, ami nem a porból vétetett: szeretet, hűség, becsület? Mert ha tényleg a sírban van vége mindennek, akkor valóban a buta semmié az utolsó szó. Hová lesz belőlem a szellem, a

gondolat, a szeretet? Visszatér a Szellemhez. Ha az abszolút jövő kapuján át indulok a kifejlet felé, akkor itt sincs más választásom: vagy a buta semmi, vagy az Isten.

Miért?

Két világban élek, az egyik külső, a másik belső. Egyik sem kész; káosz itt, káosz ott. Ősködök, életsírak, életerők és betegségek szunnyadnak mind a kettőben. A külső világnak a kezdetleges állapotból kell szép világgá nőnie, a léleknek pedig a hajlamok és ösztönök, tehetségek és képességek kezdetlegességéből fejlett, szép, harmonikus emberré fejlődnie. Dolgoznom kell abban a külső világban, hogy kibontakozhassam, hogy előbbre segítsem, tökéletesítsem. De dolgoznom kell belső világomon is, hogy teljes emberré váljak. Hiába dolgozom csupán azon a külsőn, ha a belsőt elhanyagolom, akkor belőlem tör ki a vadállat és összezúzza külső alkotásaimat. Ha az ember saját műveinek lesz a rabszolgája, akkor mindig bekövetkezik a rabszolgalázadás, és fölperzseli a kultúrát.

Amikor az embernek nincs többé hite saját nagyságában és méltóságában, akkor jampeccé válik, aki semmit sem vesz komolyan. De hogyan is tisztelje önmagát, ha a semmiből jött és a semmiben vész el, és a két semmi között nincs mis, mint a gyomor és az ösztön? Boldog élet a szép földön! Így nem fogadom el, így hamis. Csak így helyes: Szép földön jobb ember! Miért élek? Hogy szebbé tegyem a földet. Hát igen, ez is cél. A temetőt is szépítjük, díszítjük, de az egész élet mégsem lehet csupán sírkertészet. Elsősorban azért élek, hogy jobb ember legyek. Jobb ember, akinek nemesek a vágyai, szépek a törekvései, tiszták a szándékai, akinek meleg a szíve, acélos az akarata, biztos a lépése és gyógyító a keze. És ki mutatja meg ennek az embernek a képét? Hol találok az iskoláját? A vallásban. Egyedül ott találok meg az igazi magamat. Csak ha Istent tisztelem, csak akkor tisztelhetem magamat. És csak ha önmagam tisztelem, akkor tudok mást is komolyan venni.

Ma a munka társadalmában élünk, és ebben sok érték van. Az egész emberiség egyetlen nagy föladaton dolgozik. Hogy mi ez? Magunk sem tudjuk. Mindenkire ki van osztva az elvégzendő föladat egy része. Az egyik a mikroszkóp előtt figyel a sejteket, a másik atomfizikai számításokat végez, a harmadik csavart esztergályoz, a negyedik statisztikát csinál. Minden határidőre készül el, minden időzítve van. Amíg dolgozunk, egyetlen egészet alkotunk: munkatársak vagyunk. Amikor lejár a műszak, mások ülnek a mikroszkóp mögé és mások állnak az esztergapad elé. És mi? Kimosakodunk, és megyünk élvezni az életet? Ez az egész ember? Nincs harmadik dimenziónk? Vajon az a sok öröm, amit rárukunk munkában elfáradt idegeinkre, el tudja takarni azt az ürességet, ami odabent a lelkünkben ásít? Vajon a nagy mű, amin dolgozunk, feledtetni tudja a nagy kérdést, hogy mindez miért?

Azt mondják, a vallás ópium. Milyen tévedés! Az ópium altat, a hit pedig kinyitja a szemet. Látókká tesz. Nézzétek, a fizikus behatol az atomok szerkezetébe, s azon túl nem lát semmit; a biológus behatol az élet titkaiba, s azon túl nem terjed a figyelme; a geológus a föld mélységét kutatja, s ott is marad; a szociológus a társadalom jelenségeit vizsgálja, s nem szabadul tőle; az anatómus az emberi testet boncolja, s nem ér rá az étellel törődni. Ki lát többet, az aki az anyagot szűri, boncolja, méri, vagy az, aki ezeken túl is tekint? Behatolhatok én is az atom titkaiba, de az anyagon túl más titkokat is látok; vizsgálhatom én is az élet jelenségeit, de azon túl lelket is találok; kutathatom a föld rétegeit, de azon túl a Teremtő nyomaira is találok; boncolhatom én is az emberi testet, de azon túl az emberben halhatatlanságot is találok. Mérheterlenül érdekel engem is ez az egész tapasztalati világ, de ki nem elégít. Mondjátok, melyik igazán ópium? A vallás, mely azt mondja: vesd rá magad erre a világra, mikroszkóppal, spektrálanalízissel, teleszkóppal, hajtsd uralmad alá a földet!, – de ne állj meg itt, hanem tágítsd ki szellemed határát a végtelenbe? Vagy az a tudomány ópium, amely fizikán és kémián, elektromosságon és atomszerkezeten túl nem is akar többet látni? Nem is engedi, hogy föltegyük a kérdést: és ezeken túl mi van? Azt mondja: Ne kérdezz, hanem élj! Mikor a temetőben leteszem koszorúmat, és letörlöm könnyeimet, többet

nem szabad kérdeznem? Az életben nincs miért, és nincs minek, nincs honnét, és nincs hová? Élj és felejs! Hát csak számolni szabad, gondolkodni nem? Automatáink is ezt teszik: hűségesen teljesítenek mindent, és nem kérdeznak semmit.

Ti azt mondjátok: Éljen a föld! Én azt mondom: Éljen a föld és az ég! Ti azt mondjátok: Éljen az élet! Én azt mondom: Éljen az élet és az örök élet! Azok az igazságok, melyek csupán a síron innen érvényesek, nekünk nem elégségesek. Csak azok az eszmék, amelyek itt is, ott is érvényesek, képesek az életet hordozni, a lelket kitölteni, s az ösztönöket csitítani. Ezek azok a hatalmasságok, melyek az életet nem metszik át a sír árkával. Földi élet és örök élet egy áram, egy lendület, mint a gyökér is, a virág is egy és nem kettő. Nem két lét, hanem egy és egységes.

Most hajnal és pirkadás, azután ragyogó napfény. Most álcák s azután szárnyaló lelkek. Minden nagy vágyunk transzcendentális, az örökkévalóságba van igazítva. (5,18.)

Nem vagyok pesszimista. Haladjon a világ, növekedjék a termelés, szépüljön a föld! Dolgozom én is rajta. De ez nekem nem elég. Többre születtem. Jaj, de az élet lenyűgöz, a munka elfáraszt, a gond kiüresít. Már csak azért dolgozom, hogy éljek? De miért éljek? Hogy ez a nyomorult idő elfogyjon! Ez a világ úgy elváltozott körülöttem, hogy már nem is találok önmagamra. Ó, a világ sokszor elváltozott már a történelem folyamán, a lélek mégis ugyanaz maradt. Minden társadalomban és minden kultúrában érvényesek Krisztus szavai: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkének azonban kárát vallja.” (Mt 16,26)

Minden a lélekért van. Kultúra, haladás, munka, termelés, minden azért van, hogy lelkemet megmentsem. Mit használ a nagyobb kenyér, ha kisebb a lelkem? Mit használ a technika sok áldása, ha Isten áldása nincsen rajtam? Mit használ a tudomány világossága, ha sötét az életem? Mit használ a haladás, ha én nem haladok Isten felé? Mit használ az erő, egészség, szépség, ha lélekben és hitben megtépett koldus vagyok?

De mikor a munka elveszi minden időmet, s a sivár környezet lelohasztja minden lelkesedésemet, s a gond elnyúvni idegeimet! Akkor is, a lelket nem engedem. Az élet mindent elvehet, elrabolhat tőlem, a lelkemet nem adom oda. Minden a lélek! Arról panaszkodsz, hogy nincs időd. De hiszen a lélek nincs időhöz kötve. Hogy sivár a környezeted. De hiszen a lélek nincs térhez kötve. Töröttek a szárnyaid, nem tudsz már lendülni? Hát akkor ne lendülj, hanem sírj, vergődj és kapaszkodj, hiszen a szenvedő lélek is lélek. De mennyire az! Talán éppen könnyeid tükrében találod meg igazi arcodat.

Micsoda értékek szunnyadnak benned! A lelked sokkal mélyebb és gazdagabb, mint gondolnád, Benned van Isten országa, és azt senki el nem veheti tőled. De miért marad elásott kincs? Ha a hétköznapi élet hervadó avarját elkotornád, milyen mélységet találnál alatta! A szeretet csodája és a jóság angyala lehetnél. Miért nem leszel? Remekmű van elrejtve benned, miért hagyod, hogy kontárak faragjanak el? Erőd nincs? Van Istennek. Kedved nincs hozzá? Hívd a Szentlelket, majd ad ő kedvet is, lángot is, vigaszt és örömet is. Jöjj, Szentlélek Úristen!

5. Szent... Szent... Szent!

Sétálok a kertben, és elnézem a kis bogarakat. Jönnek, mennek, megállnak, tévóváznak, visszafordulnak. Ki tudja, hágyadszor teszik meg ugyanazt az utat. Fáradhatatlanul róják ösvényüket, mely sehova sem vezet. Olyan céltalanok, és olyan magányosok. Lehangelnek. De ugyanez az érzés vesz rajtam erőt akkor is, ha zsúfolt villamoson, vagy emberekkel megtömött vonaton ülök. Mindenki utazik valahová, és mégsem megy sehová. Hangyatársadalomban élek, amelyben az embereknek már nincsen arcuk. Mert az arc mindig annyit jelent, hogy valakire visszanéz. Mikor az egész emberiség már egyetlen művön dolgozik, mikor már lázas sürgése-forgása csak azért van, hogy jobb kenyeret ehessen, szebb ruhában járhasson, kényelmesebb lakásban lakhassék, akkor elveszik az arcunk. A lép megtelt, a kaptár kész, a kis méh minden nektárt kiizzadt magából. Ennyi volt az egész.

Igen, az ember tragikusan elvesztette önmagát. És ha kutatja is, csupán anatómiáját, biológiáját, pszichológiáját, szociológiáját, történelmét, de nem magát az embert vizsgálja. Az ember legföljebb mint jelenség érdekli és nem mint titok. Számára az ember nem más, mint részeinek összege. Az ember elvesztette önmagát, és pillanatnyilag semmi jele sincs annak, hogy elindul megkeresni. A világ által nyújtott föladat olyan gigászi, hogy lefoglal minden energiát, az események sodrása olyan tempót diktál, hogy nincs idő szemlélődésre.

Az ember először akkor találja meg önmagát, amikor földereng előtte Isten, amikor visszanéz az Istenre. Tolsztoj sok keresés, sot tusakodás után a tavaszi erdőben sétálva hallja magában a hangot: „Az Isten valóság.” Abban a pillanatban írja: meg voltam győződve, hogy Istent tudni és élni egy és ugyanaz. Azáltal élsz, hogy Istent keresed. Bennem és körülöttem fény lett minden, sokkal erősebben, mint bármikor. És ez a fény többé nem hagyott el.” Igen, az az életed, hogy keresd az Istent. Álljunk meg ennél a mondatnál, és nézzük Istent önmagában, nézzük a világban és nézzük saját lelkünkben.

5.1 Isten önmagában

A haladás egyik fájdalmas kísérő jelensége, hogy pimasz lesz az ember, és tiszteletlen a szellem. A nagy titkokat csak nagy lélekkel szabad feszegetni. A kis lélek előtt, ha a fátyolok lehullnak, kicsi lesz a világ. Az ember olyan bámészkodva sétál bnnne, mint egy áruházban. Lassan arra is rájön, hogy a nagy történések mögött hitvány kis önzés vigyorog feléje. A történelmi nagyságokról is kisül, hogy törpék voltak. A kicsiny világban az ember is kicsiny lesz és hétköznapi. Mi lesz velünk, ha nem lesz többé ünnepünk? Ember marad-e még az ember, ha nem tud többé leborulni és csodálkozni? Lehet-e úgy élni, ha nincs szuverén nagyság, ha nincs olyan tekintély, amelyet nem kezd ki az idő, s amit nem tud degradálni a történelem? Nem, így nem lehet emberi módon élni.

Csak egy őrzi meg az embert: az Isten fölsége. „Vagyok, aki vagyok.” – kiált felénk a csipkebokorból (Kiv 3,14). Független hatalom, amely teremt, és gazdagon alkot, de meg is tör mindent, szép arcot, gyermekszemet, szerető szívet; nem szorul semmire, önmagának elég. „Vagyok, aki vagyok!” Én a szent tüzet sárrá, a templomot rommá, az oltárt kőhalommá változtatom. Én felhőben és tűzben lakom! Előttem szétfolynak a hegyek, mint a viasz, és ki áll ellen kezemnek? Jeremiás próféta Jeruzsálem romjai fölött értette át, hogy milyen nagy, milyen kérlelhetetlen az Úr. (17,143) Ki tudja, talán ennek a nemzedéknek is a világ romjai fölött kell újra megtanulnia, hogy „Vagyok, aki vagyok!”

Ez az Isten elmozdíthatatlan szikla és megtörhetetlen hatalom. Nem lehet sem megvesztegetni, sem terrorizálni. Isten eme fölsége hirdeti, hogy az élet nem csupán létezés, hanem komoly föladat, amit meg kell oldanunk. Ez az Isten végtelenül szent, pszichéje

áttetszően tiszta, mint a kristály, jelleme szilárd, mint a gránit, akarata csak a jót akarja, és nem is képes mást akarni, mint a jót. Ezért a rosszat elutasítja, utálja, kárhoztatja. A rossznak előtte nem lehet más választása: vagy jóvá lesz, vagy elkárhozik. Ah, ezzel az Istennel szemben milyen alpesi magasságba emelkedik a felelősség... a nagy kötelesség tudata! (24,375) Itt minden azt hirdeti, hogy ami rossz, azt nem szabad szeretni, azt nem szabad akarni, ami rossz, azt nem szabad terjeszteni.

Álltam a Földközi-tenger szigetén, kint a legvégső szirten. Lábaim előtt törtek meg dühöngve, tajtékozva, tehetetlenül a hullámok. Isten elmozdíthatatlan szentsége ilyen hallgató szirtként áll a mulandóság tengerében. Ha ezt a hallgatást emberi nyelvre fordítom le, akkor így hangzik: Állj helyt, és légy hű mindhalálig! A történelem minden szennyes hulláma és minden piszka ide sodródik. Istennek nem is kell összetörni őket, maguk törnek össze zúgva, bögve, eszeveszettül ezen a sziklán. Ez az Isten ítélete.

A történelem is arról beszél, hogy valami nagy döntés elé siet minden; valami rémséges, döntő ütközetbe száll Isten a föllázadt teremtéssel, kifejti hatalmát, összetöri a világot, kiolvasztja belőle a bűnt, a salakot s föllállítja trónját mondván: én vagyok az Úr, nekem hajol meg minden térd; s valamint kezdetben enyém volt a világ, úgy lesz a végén is az enyém; az ítélet napján ráírom nevémet: Ego Dominus, én az Úr! (17,323)

Isten eme szentségének vetülete az emberi lélekben a felelősség. Ennek az érzésnek arcát nem lehet befedni, szavát nem lehet elnémítani, jogait nem lehet eltagadni. Arról beszél, hogy van számonkérő Isten. (18, 107) Szinte azt is mondhatnám, nem kell a Szentíráshoz folyamodni, elég saját szívembe tekinteni. Annak az Isten-arcnak, amit ott látok, szintén szigorú vonásai vannak. Ezzel a szigorú arccal találkozunk szenvedésben, betegségben, halálban. (7,188)

Igazság? „Mi az igazság?” – kérdezte blazirtan Pilátus (Jn 18,38), és azóta is annyiszor kérdezi az ember. Komoly ez a szó, vagy pedig gyermekbeszéd? Olyan szó ez, amelynek van tényleg megfelelője a tárgyi világban, vagy csak az ábrándok világából való? Nem, nem! Igazság! – ez az emberiség egyik legszentebb szava. De csak akkor lehet valóság, ha van egy abszolút örök igazság. És az az Isten ügye! Az Istené, aki jussát nem hagyja. „Scrutabor Jerusalem in lucernis” (Szof 1,12). Mécsesest gyújtok, és úgy kutatom föl a szív rejtekeit... tüvé teszem a földet, utána járok minden léptednek, szíved-veséd minden rándulásának, de igazságot kell teremtenem, hogy ki-ki elvegye a jussát, ha jót, ha rosszat. (17,153)

Ó, ha megnyílnék az ég fölöttünk, és hallanánk a tiszta szellemek hódolatát Isten trónja előtt! Szent! – zengik leborulva, Szent! – zengik ujjongva, Szent! – zengik elragadtatva. És e fokozódó hármass Sanctus visszhangja hallatszik a földről, mint Sophoklés tragédiáiban a kar: Mea culpa! – dalolja csendesesen, Mean culpa! – dalolja könnyesen, Mea maxima culpa! – zokogja a viharzó fortissimo.

5.2 Isten a világban

Az Isten azonban nemcsak szent, hanem szép is. Hogyan közeledjem ehhez a gondolathoz? Talán így. A művészetben minduntalan fölhangzik a jelszó: Ki a műteremből! Vissza a természethez! Igazuk van, mert a természetben ősi igazság rejlik. Igen, a világ műalkotás, valakinek a remeke, és ha a remekművet tanulmányozom, akkor az alkotóval kerülök közvetlen kapcsolatba. De attól tartok, hogy ma már annyira szenzualisták lettünk, hogy csupán az érzékeinket akarjuk kielégíteni. Elég egy gyöngé film vizuális benyomása, elég a jazz idegeket bizsergető ingere, a természet szépségeiből elég egy rohanó autókirándulás kedélyt zsongító mómora. Talán annyira el vagyunk csigázva, hogy már csak izgalmak kelljenek s nem a szellem nagy átélései? Hogyan tudnánk megtalálni Isten szépségét műveiben, ha már ahhoz sincs erőnk és kedvünk, hogy emberi remekművekhez járjunk tisztelni?! Ó jaj, de szomorú nemzedék vagyunk! Folyton a világot kutatjuk, egyre a földet

nézzük! Szétszedjük, megmérjük, osztályozzuk a dolgokat, és nem jutunk tovább. Olyan ez, mintha Rembrandt legszebb alkotásaihoz csak mikroszkóppal és vegyszerekkel tudnánk közeledni. Analizáljuk a festőket, megvizsgáljuk a vásznat, fölmérjük terjedelmét, s aztán megállapítjuk a festék anyagát, gyártásának technológiáját. Csak éppen Rembrandtról nem akarunk tudni semmit. Az ember elveszett a részletekben, mert elvesztette inspirációját. A régi barbárnak semmit sem jelentett Rembrandt, Dürer, Velasquez, a modern barbárnak ugyanígy semmit sem jelent a világ nagy művésze.

Mindannyiunk közös veszedelme, hogy a világra már csak úgy tudunk nézni: mit ad nekünk? A fölséges sziklából milyen jó cementet égetünk, a királyi tölgyből milyen pompás padlót fűrészelnünk, a zúgó hegyipatak milyen alkalmas, hogy turbinát hajtson. Éneklő bölcséből kószáló tudósok lettünk. Még ha el is fogadjuk, hogy Isten a nagy Alkotó, de kezének csodáiban már nem tudunk gyönyörködni. Nem járjuk a hegyet-völgyet úgy, mint Assisi Szent Ferenc, aki a Napról himnuszt énekelt; már nem járjuk az erdőt úgy, mint Szent Bernát, aki többet tanult a tölgyektől és bükköktől, mint a könyvek lapjairól. Már nem nézzük Jézus szemeivel a mezők liliomát és az ég madarait.

Pedig az Úr föltárta gondolatait a természetben is; hogyan, hiszen a természet Isten gondolatainak kifejezése, természetes föltárása. Az ő szava a természet: szava a vas, a víz, a levegő, a napsugár, a hajnal, az ég. S e beszédet nem érti a világon senki, csak az értelem. Az értelem hallja, érti az Úr szavát, az értelem szemléli műveit. Kontemplálja az Istent, de nem színről-színre, hanem gondolatának lenyomataiban; nem látja arcát, de fátyolát, s e fátyol alatt nagyjában észreveszi arcának körvonalait. Nem látja a végtelent, de a végtelen partján jár, s tudja, hogy van; nem fogja át karjával a tengert, de az óceán hullámai lábát csókolják, s a mélység titkaiból gyöngyökkel kedveskednek neki. E csendes kontemplációja túlcsoportul örömtől, élvezettől s a boldogságtól; a tudomány élvez, mikor a természettől kiváltja a gondolatot; az Isten csókját érzi homlokán minden új észrehevésnél, minden új belátásnál, s nem tud eltelni az örök szépség csodálatával és szeretetével. (4,179)

Mi következik ebből? Ha egyszer Isten tényleg ilyen nagy és szép, ilyen hatalmas és elbódító kinyilatkoztatást adott nekünk a természetben önmagáról, hát akkor hatoljunk át a fátyolon, s ragadjuk meg a világban kifejezett gondolatot s pórusaiban lüktető szeretetet. Akkor lesz igazán mélységes lelki életünk, ha a végtelent bölcsességében, hatalmában és szépségében megértjük; ha észrevevesszük mint pihen a selymes pázsiton, akár az alvó gyermek; ha halljuk suttozását az erdőben s azt a millió sokféle ciripelést, zúgást, reszketést, recsegést, a fenyvesek sóhaját, az ébredő és pihenni térő természet leheletét, mint az Isten gazdag, kifogyhatatlan nyelvét, melynek nyelvtana, szókötése, ritmusa, rímelése, dalai, ódái, énekei vannak; de csak hozzávaló mély érzésű lelkek hallják; bennük ezek a hangok édes rímekké, szárnyaló, csattogó dalokká olvadnak. Mélységes életünk lesz, ha az óceánban a pihenő istenségnek, a jövő világokat alkotó erőnek kék, fodros, bolyhos takaróját szemléljük, s ha a magasságból az Isten szeme tekint ránk, mely oly mély s oly szép, oly kék, mint az ég. (3,6–18)

Az egész teremtés olyan, mint egy nagy szentség. Hasonlít az Oltáriszentséghez. Amikor a kenyér színe rejti Krisztus lényegét – éspedig nemcsak a jelenlevő, hanem az élő, működő, szerető Krisztusét –, ehhez hasonlóan ez az egész teremtetett világ színeiben és formáiban rejti a jelenlevő Istent. Az Istent, aki szintén nemcsak jelen van, hanem működik is. Mindent formál, mindent fest, mindent alakít, mindent rezget, mindent kombinál, mindent hajt és izgat. A mindenütt jelenlevő Isten folyton él, s amit kezdetben tett, azt folyton teszi. Tökéletlen az a fogalom, mely szerint Isten a világot megteremtette, s aztán minden erő és tényező vaskövetkezéssel dolgozik, Isten pedig maga visszavonulhat, mint az órás, miután az órát elkészítette; nincs vele több dolga, a rugók, kerekék, súlyok órás nélkül is járnak... Mivel látjuk az anyagot, s látszik, hogy fönnáll, azt hisszük, magát mozgatja. De mi jogosít föl erre? Az az anyag, mely a Teremtő keze által lett, az az erő, melyet az Alkotó

indított el, ma is igényli az Alkotót. A teremtés folyamatos tény, és minden lét egy folyamatos isteni akarat végpontja, minden mozgás mögött nemcsak fizikai mozgató, hanem isteni mozgató is áll. (15,120)

De itt egy rettenetes kérdés tolokodik elő a lelkemből: ha Isten él és dolgozik a világban, ha Isten láthatatlanul jelen van a lét függőnye mögött, akkor miért ilyen rossz a világ, és miért ilyen gonosz az élet? Hát csak ilyen rossz világot tudott teremteni? Ma százezrek szívéből szakadnak föl ilyen kérdések. Hogyan nézzem Istent halottaim sötét szemeödréből, hogyan keressem jóságát ott, ahol a jogot és igazságot lábbal tiporják, hol sejtsem a gondviselést, ha a gonoszság úgy emészti meg a jót, mint ahogy a baktériumok fölfalják az egészséges szervet? Hogyan higgyem Istent abban a világban, amelyben a magáról megfélemezett ember nem ismer többé irgalmat, könyörületet, becsületet?

Mit feleljek erre? Nem játszhatom a szavakkal, és nem mélyíthetem a sebeket, amelyek úgy is véreznek. De azt is tudom, hogy gyógyítani csak az igazsággal lehet akkor is, ha keserű. Tehát ezt válaszolom.

Először is a világ nemcsak rossz, hanem jó is. Ha ma százezrek szenvednek, ugyanakkor százezrek erősek, fiatalok és boldogok. Ők azt vallják, hogy szép az élet, és élni jó. És akik ma sírnak, tegnap nevettek. És akik ma az ifjúság dalát dalolják, holnap a lamentációt kezdik énekelni. A világ jó is, rossz is... De miért nem kizárólag jó? Azért, mert nem kész. Isten nem befejezettnek teremtette, és nem mennyországna szánta. Tűzhányók tetejére telepítette az életet, s a káosz újra meg újra előtör. Ha pedig hűlni kezd alattunk a talaj, akkor a jég és fagy pusztítja az életet. Az ember hiába álmodik összkomfortos történelemről, a világ ezt nem veszi tudomásul. Ez a lét a halál és hervadás jegyében áll, mert nem végleges.

A második igazság az, hogy a legnagyobb kín nem a betegség és a természet mostoha keze; a legtöbb gyötrelmet az ember okozza nekünk. Ez abból a tényből következik, hogy automaták. Isten szabadnak teremtett bennünket. Jók csak úgy lehetünk, ha rosszak is tudunk lenni. A csillag sem jó, sem rossz, csak csillag; a folyó sem jó, sem rossz, csak hömpölyög egykedvűen; a madár sem jó, sem rossz, csak csicsereg szüntelen. Mindegyiket belső erők sodorják útjukon. Az emberben is vannak belső erők, de nem kényszerítik. Benne is van káosz, de ebből ki kell bontakoznia. Az embernek jóvá kell válnia a szenvedéssel és bűnnel való birkózásban. És ha nem akar jó lenni, akkor rosszá lesz, és tönkreteszi mások életét.

A harmadik igazság az, hogy az Isten nem ember, s a világ is, amit teremtett, több mint emberi. Isten nemcsak édes, kedves, jó, hanem főséges is. Nem az a jó atyus hófehér szakállal, nem az a mézeskalácsos felség, melyet a gyermek lelke majszol, hanem a végtelenség Ura s a küzdelmek szelleme. Atyám, persze, hogy az, de a századok királya is, aki világokat intéz nem emberi gondolatok szerint. Isten ebből a káoszból tűzzel és vassal teremt „új eget és új földet”, s ebbe a recsegő-ropogó világba állította bele az embert, s az ember lelkében is tűzzel, vassal teremt új eget és új földet. Látjátok, milyen az ember! Élvezet, komfort, kényelem között elfelejti Istent, a szenvedésben pedig megtagadja. Ha élete operett, akkor kineveti, ha tragédia, akkor föllázad ellene. Isten azonban megy a maga útján, s nekünk kell hozzá igazodnunk. Minél jobban megittasul az emberiség a földi paradicsom mámorától, annál borzalamsabban fenyegeti a kollektív halál réme. Isten összetöri a világot, mert ő Isten, s nem tűr meg bálványt maga mellett.

5.3 Isten bennünk

Isten nemcsak végtelenül szent, aki a világ fölött trónol, nemcsak kimondhatatlanul szép, kinek arcára sejtek a lét színes függönyén keresztül, hanem Isten mérhetetlenül közel van hozzám is: a lelkemben lakik. Hát ehhez a gondolathoz hogyan közeledjem? Talán így. Ha az a nagy csillagos ég és a virágos világ Istenhez utasít, miért ne utasíthatna hozzá a lelkem is? Ha susogó erdőben és magányos hegyeken megsejtem jelenlétét, mért ne sejténem meg belső

világom szilenciumában? Csak félre kell vonni a csend bíborfüggönyét. Odabent a lelkemben arcát nem láthatom, de valónak érzem. Ha kérditek, mit tapasztalok, azt mondom nektek: ész, szív, érzélem, kedély, akarat, szóval a lelkem, a lelkem fűz hozzá... az értelmes erkölcsi öntudat, egyéniségemnek inspirációkkal, vágyakkal, hajlandóságokkal telített világa feléje gravitál... Te itt vagy Uram, bennem vagy... Ha magamba nézek, öntudatom mintegy a barlang szája, s azon át s abból ki fölségesen szép, éteri, verőfényes világba nézek. Beléd nézek, téged látlak. A lélek csodálatos világa az Isten tükre; nézzünk beléje, s gyulladjunk szeretetre.

Testi életünk ételt, meleget, napfényt és nyugalmat igényel, hogy el ne pusztuljon, ez valóság és fizika. Éppen így igényel lelki világunk Istent, erkölcsöt, eszményt, örök célt és boldogságot; ez is valóság, ha nem is fizika, de valóság és élet. Ah Uram, adj gyermeki szemeket! Gyermekszemmel nézek lelkembe és beléd; kérdezlek folyton és hiszek feleleteidben, melyeket magamban hallok. A világ néha megzavar, s szinte eltávolít tőled. Csodálatos nehéz függöny a világ, mely téged eltakar. De ha az erős élet érzékeivel magamba fordulok, ott szellemre, békére, Istenre bukkanok. Ezek az élet forrásai, itt fedeztem föl az erős, nemes élet derült, meleg, napsugaras atmoszféráját; itt szabadulok föl a pesszimizmus vagy agnoszticizmus lidércnyomásaitól, s emelkedem verőfényes magaslatokra. Innen látom a hitelenség meghasonlott világának kimondhatatlan nyomorúságát. Innen nézem a pozitívizmus öncsonkító alakjait, kik mozgásokkal és lökésekkel akarják azonosítani a lelket, a gondolatot s akaratot. Innen sajnálom meg a nagyzás önkívületében dühöngő moderneket. Innen szemlélem egyszersmind az élet napsugaras kertjében dőzsölő, valamint a szenvedés éjjeli oldalán ténfergő kétségbeesett emberiséget. Látom ezt a popklot, s undorral fordulok el tőle! Mennyire szeretlek hát téged édes, isteni, tiszta világom. (6,181–192)

De ez a bennem levő Isten nemcsak azt akarja, hogy élvezzem, hanem azt is, hogy megvalljam. Nemcsak jelen van, hanem szól is. Hol? A lelkiismeret szavában. Ő van bennem a jónak, rossznak felismerése által, bennem a jónak járó feltétlen hódolat megkövetelése által, bennem a törvény szigorában, bennem a lelkiismeret eligazításaiban, bennem az erős, hajthatatlan meggyőződés által, hogy ami az ő szent akarata, annak végrehajtására én mindenkor és minden körülmények között képes vagyok. De az engem fölvilágosító, engem eligazító és elevenítő, engem megerősítő végtelenség, lelkem lelke, éltem gyökere, Uram, Istenem! Ő van bennem, de nem úgy, mint lakó a házban vagy búza a zsákban, hanem úgy van bennem, mint ahogy az élet van bennem, mint ahogy a látás van a szememben s a zene a fülemben, úgy van bennem, mint aki adja magát tehetségeimben, erőimben, célomban, törvényeimben, s úgy van bennem, mint aki a jóságból, mértékből, ritmusból és szépségből egyre többet akar belém fektetni, többet magából belém ömlesztetni.

Mikor tehát valamit belátok, amit tennem kell, s kötelezve érzem magam arra, akkor ebben a belátásomban Isten gondolatai fakadnak, érzéseimben az ő indításai lüktetnek, lelkiismeretem eligazításaiban az ő törvénye, mértéke és aránya bontakozik ki, s egész lelkemen az isteni életnek friss, eleven hullámai gördülnek végig... Ettől a kapcsolattól lesz szent és sejtelmes egész valóm, mert hiszen tapasztalom, hogy mikor önmagamba térek s eszmélek, a lelkem mélyén találkozom magával Istennel. Vele érintkezem, s tőle veszem indításaimat. Mózeshez az égő csipkebokor ficáncoló lángjaiból szólt az Úr, s kinyilatkoztatta neki akaratát. De a legelső és legszükségesebb s legáltalánosabb kinyilatkoztatás az, amellyel az Úr mindenegybes embernek kinyilatkoztatja magát, kinyilatkoztatja lelkiismeretében.

Lelkem, lelkiismeretem világa tehát az a szent föld, ahol az Isten lép elém s ahol megcsendül a szózat: „Én vagyok a te Urad, Istened, eszményed és törvényed, erőd és segítőd!” Lelkedbe vagyok oltva, szíved mélyén lakom, ha gondolkozol, belém ütközöl, ha jóindulatra gyullad szíved, a meleg indulatból előtűnnek arcom vonásai lelkeden, mint ahogy előtűnik a titkosírás, mikor tűz fölé tartjuk a papírt. (9, 106)

Ezzel az Istennel telített lelkemmel akarok az emberek felé is közeledni, őket megfelelő érzésekkel szeretni, hogy ne szeressek senkit alacsonyan, önzően, hanem nemesen és kegyeletesen, s ne legyen lelkembe belekeveredve a semmisség, az elmúlás melankóliája... Íme az élő Isten élete bennem. Ez az eleven Isten azután tesz, dolgozik, intézkedik s rendelkezik bennem, hiszen azért élő Isten. Hallom szavát, hogy így s ne úgy, hogy ezt s ne azt, hogy eddig s ne tovább. Érzem kezét, amellyel fog és emel; érzem, hogy velem jár s kísér, és ezért nem félek, akár bölcsők, akár koporsók között járok. Megérezem életető leheletét, s áldom érte, hogy annyi erő és szépség van benne. Kívánom, hogy bár sokan, bár mindnyájan éreznék meg, s élnek át ezt az élő Istent. Sőt bevallom, hogy szinte kínoz, ha látom, hogy annyian vannak, akik nélküle járnak s kik májust keresnek ugyan lelküknek, de azt nem az örök isteni élet gyökeréből fakasztják, hanem fölületes szórakozásokban és mulatságokban remélik; kik üvegházakban keresik az erdőt s a hegységek átlátszó levegőjét, kik művirágokat dugdosnak cserépbe, s azokat serényen öntözzetik, kik folyton virágzó mezők felé tartanak, de mindig pusztaságba s az élet északi hegyoldalai alá kerülnek. (1,238)

Az ember kimondhatatlanul magányos. Ezzel kezdtem és ide térek vissza. Pedig mások szeretnek, gondoznak, buzdítanak. De öntudatom világában egyedül vagyok. Ezt a magányt csak Isten osztja meg velem. Ha őt magamban megtaláltam, otthont találtam a rengetegben, kutat a sivatagban, életet a halál árnyékában, mennyországot a siralom völgyében. Benne kell elmélyednem, hogy előre haladhassak, beléje kell nőnem, hogy kifejlődhessen; kegyelmét fölszívni magamba, hogy isteni életet éljek... Istenem, gazdag világom, Istenem, fölséges életem, Istenem, mindenem!

6. „Ne féljete, én vagyok!”

Isten... Isten... Ő a mi nagy ügyünk, de olyan kicsinyek vagyunk hozzá. Egyetlen igazi kérdésünk, és mégis néma marad. Saját képére teremtett bennünket, és mégis egészen más, mint mi vagyunk. A lét alfája és ómegája, de mindenütt csupa titok. Végtelen ő és nincs emberi érzelmé, a gerjedelmek változásai nem járnak benne; nem lélegzik, nem piheg és nincs vére; tiszta, végtelen szellem, ez ő. A természetben kimutatta, hogy szeret. Ragyogó napot teremtett, de jeges tengert és jégmezőt is; virágillatot, de tűzhányót is; csobogó hullámot, de vihart is. Beszélt édesen, de csattogott villámaiban is...

Nem értjük, nem fogjuk föl, akármennyire erőlködünk is. Az erkölcsi világban is titok marad. Egyszer az erény szépsége dagasztja keblünket, máskor meg a gonoszság özönvize száguld végig rajtunk; a szent szeretet pírja s a bűn szégyenérzete változik arcunkon. Milyen az Isten és hogyan tekint reánk? Hangját hallottuk a mennydörgés, a földrengés morájában, a vihar tombolásában és a csipkebokor szózatában, de arcát még Mózesnek sem mutatta meg. És Isten azt akarja, hogy szeressük őt. De minden szeretet elvész a távolságon. Jelen van a természetben, de a természet dzsungel is; jelen van a lelkemben, de a lelkem káosz is. Hol találak, hol lellek meg, Istenem?

Már Jób is panaszkodott: „Ha keletnek megyek, nincs ott, ha nyugatnak tartok, nem veszem őt észre; ha balra keresem, nem érem el, ha jobbra fordulok, nem látom.” (Jób 23,8–9) Ha Te nem jössz, hiába megyek feléd, ha Te nem szólsz, hiába kérdezek bele a mindenségbe, ha Te nem mutatod meg arcodat, akkor minden tükör torzítani fog. Nem rejtett erőket akarok imádni, nem bálványok előtt leborulni, nem belebámulni szkeptikusan a semmibe, épp Téged kereslek és előtted akarok leborulni, egyetlen, élő, igaz Isten! (6,157)

És Isten meghallotta lelkünk szavakba nem foglalható kérését. Hogyne hallotta volna meg, mikor ő teremtette bennünk a vágyakat is! Emberi alakban jött hozzánk, hogy szemünkkel láthassuk; emberi hangon szól hozzánk, hogy szavát is hallhassuk; emberi közelségbe jött, hogy elérhessük, megfoghassuk. Jézus Krisztusban az Isten emberi szemmel néz ránk, emberi szívvel szeret bennünket, és emberi igéssel adja tanítását. Jézus Krisztus a mi igazi tanítónk, ő a mi nagy példaképünk, és ő az egyetlen megváltónk. Róla elmélkedjünk.

6.1 Igaz tanítónk

Az ember az a lény, aki folyton kérdez, és ha már nem kérdez, nem is ember többé. Azt gondolom, Istennel az egész örökkévalóságon át sem tudunk elkészülni. Azt mondja a Szentírás, hogy a megdicsőült lelkek is folyton alakulnak: „dicsőségről dicsőségre... változunk át...” (2Kor 3,18) Fényből fénybe haladnak, s egyre fényesebbek lesznek. Éppen ebben áll a boldogságuk: már bírják Istent, el nem vehetik, de meg sem unhatják. Ilyen értelemben Hessingnek (???) igaza van, aki inkább az igazság keresésének nyugtalanságát, mint magát az igazságot akarja. Itt a földön is két szerető lélek boldogsága addig tart, amíg nem készültek el egymással. Ebből az ablakból letekintve látom a pokol gyötrelmét: folyton kérdeznek, és nincs többé reményük, hogy feleletet kapjanak. Ők is alakulnak „sötétségről sötétségre...” Sötétből sötétbe hullanak s egyre jobban elsötétülnek.

De maradjunk csak ott, hogy az ember egyre tudni akar. Így lépett egykor a paradicsom küszöbére, így áll ma az atomkorszak kapujában; s így, kérdéssel az ajkán hullik le majd a végső felvonás függönye a világtörténelem színpadán. De mit jelent tudni? Tudni annyit jelent, mint a dolgokat okaikban megismerni. Igen ám, de minden dolog végső oka Isten. Aki tehát magát az Istent látja, az a legmélyebb és legvégsőbb okában lát mindent. Ah, sejtjük, kicsoda Krisztus? Az ő emberi lelke a legtökéletesebben látta Istent. (15,75–76) A Jézussal

való találkozás csak ezzel a vallomással zárulhat: „Uram, kihez mennénk, hiszen az örök élet igéi nálad, vannak.” (Jn 6,68) Jézus a világnak Istennel érintkező pontja és kapcsolata, csupa élet és erő. Emberi lelke az Isten fia lelke, mely látja Istent, s ebben az istenlátásban mérhetetlenül bölcsőbb, mint a földön járó intuícióval és szillogizmusokkal dolgozó géniuszok. Látja Istent és a világot, az élet végtelen áramát s dagályát, s ettől lesz lelki világa szép, édes, mély, erős, varázsos, s ezt árasztja ki magából az egyéniség üdeségében, a meg nem gyöngült erélyben. Gondolataiban Isten tükröződik, ajkán az igazság édes tejjé lesz; amit élt és szólt, az mind életre emlékeztet. (6,165) Isten nem gondolat, hanem valóság, nem elég csupán fogalmilag közvetíteni, hanem életét is adni kell. Mindenki más csak gondolatokat, csak elméleteket tud nyújtani róla; egyedül Krisztus mutatta őt meg életével. Ezért jegyzi meg a Szentírás: „Úgy tanította őket, mint akinek hatalma van, s nem úgy, mint az írástudók.” (Mk 1,22)

És Jézus nem csupán tant ad elő, hanem tehetséget is ad hozzá. Szemet ad, hogy lássunk, értelmet, hogy értsünk. Vegyük ezt szó szerinti értelemben. Kegyelemtől a szavak értelmet, s a belső világ valóságot nyer; új fény ömlik el rajtunk. Van érzéki valóság, s ennek fényében lát a szemünk. Van szellemi valóság, s ennek fényében lát az értelmünk. Ugyanígy van természetfölötti valóság is, a kegyelem, s ennek fényében jutunk kapcsolatba Istennel. Jézus az a páratlan tanító, aki nemcsak ismereteket közöl, hanem életet is ad. Ezért mutat rá a menyeyi Atya: „Ez az én szeretett fiam, őt hallgassátok.” (7,203)

Azt mondtam, az ember az a lény, aki folyton kérdez, s amíg kérdez, addig marad ember. De milyen ember? Ez attól függ, hogy milyen kérdései vannak, és hogy kinek teszi föl a kérdéseket. Vannak, akik az emberiség nagyjaihoz járnak feleletért; vannak, akik a történelemtől akarnak tanulni, és vannak, akiknek végső fórumuk az anyag. Hát igen, a kövek is tudnak beszélni. (Lk 19,40) De nagyon degradált ember az, akinek elég, amit az anyagtól, sejtektől, atomoktól tanul. Mert ezek az életben nem igazítanak el. Hát nem vesszük észre, mi a világ baja? A tanácstalanság, a vak erőknek való kiszolgáltatottság. Nincs tekintély, amely előtt mindenki meghajolnék, s nincs fórum, ahonnét az igazságot remélhetnénk. Akárhova fordulunk, mindenütt Ézsau ruhájában Jákob hangját halljuk, az igazság köntösében az érdeket és hatalmat tapintjuk.

El sem tudjuk képzelni, milyen nagy kegyelem, hogy nekünk olyan mesterünk van, aki az igazság megtestesülése. „Egy a ti tanítótok. Jézus Krisztus.” (Mt 23,8) Minden, amit Isten Krisztus által tanított, előbb gondolatként az ő lelkén ragyogott föl. Krisztus emberi lelkének gondolatai, ezek jelentik a kinyilatkoztatás betetőzését. Amit e lélekbe belerakott az Isten, az lett a kincsünk; a legnagyobb szellemi kincs, amiből a világ él. Ezért mondja az apostol, hogy „Jézus számunkra az Istentől adott bölcsesség és igazság.” (1Kor 1,30) Szent János a prológusban beszél arról, hogy az Ige világossága bevilágít a sötétségbe, megtestesül, és édesen, erősen, ügyesen és ellenállhatatlanul ragyogja ránk bölcsességét. S akik ezt a fényt befogadják, azok Isten fiaivá lesznek. A fényesség és bölcsesség gyermekeivé válnak. „Krisztuban a bölcsesség és tudomány összes kincsei megvannak.” (Kol 2,3) Vele szemben minden más csak emberi okosság és hívságos tudomány. Ezért figyelmeztet az apostol: „Vigyázzatok, nehogy valaki megcsaljon titeket világi bölcsesség és hiú ámitás által.” (Kol 2,8) Ha valaha, hát ma igazán érezzük, hogy óriás problémák sövényezik életünket, léptenyomon magukra irányítják figyelmünket, s kényszerítenek rá, hogy eligazodjunk rajtuk. Ezek a problémák sötét árnyakat szőnek az emberi ismeretbe, s mindenütt tétovázó nézetek labirintusai leselkednek ránk. Nem futhatunk minden ellentétes nézet után, nem próbálhatunk végig minden filozófiát, emberi életünk nem telik arra, liogy minden gondolatot elkísérjünk a zsákutcáig, amelybe végül torkollik. Ki igazít el bennünket? Jézus Krisztus. „Én veletek vagyok a világ végezetéig.” (Mt 28,20) (5,231–232)

Napsugár és Krisztus nélkül nem élhetünk. A napsugár éleszti a testi, Krisztus a lelki életünket. A sötétség nem a mi elemünk, mi a világosság fiai vagyunk, s Jézus a mi

világosságunk. Ha másoknak nem az, ha mások vakok, nem tehetünk róla. Ha milliók állnak is bele készakarva a sötétségbe, mi a napsugárról le nem mondunk; ha százezrek vájják is ki szemüket, mi a szemünket a világnál is jobban szeretjük. (19,5) Ezért Krisztus világosságában akarok nézni világot, életet, küzdelmet, keresztet. Olyan ez a világosság nekem, mint a napsugár szemeimnek. Életelem, benne vagyok, élek, mozgok. Úgy el tudom nézni a világ sötétségében ezt a kedves mécesest, melyet Krisztus nyújtott nekünk; nézem, s örülök neki, örülök, hogy ilyen jól világít, s hogy ki nem fogy olaja... Néha belenézek a sötétbe, de csak azért, hogy jobban megörüljek mécesesemnek, s hogy a környező zűrzavaros éjszakából, mely a Krisztusban nem hívő világot jellemzi, hálás, lelkes szívvel térjek vissza mécesesemhez. Ott a sötétségben sokat okoskodnak, és sokat vitatkoznak a világosságról, de nagy kétség borul az elmékre. A mi mécesünk csendben ég, de bevilágít elménkbe, és megnyugszik a szívünk. „Én vagyok a világ világossága, aki utánam jön, nem jár sötétségben.” (Jn 8,12) (9,145)

6.2 Nagy példaképünk

Krisztus utat mutat a problémák zűrzavarában s a kérdések sötétjében. De mit kezdünk önmagunkkal? Sok kérdésünk van, de csak egy életünk. Tehát nemcsak tudás kell nekünk, hanem példakép is. Minden ember új világ, és minden új világ káosszal kezdődik. A világot odakint kozmikus erők alakítják, az én belső világomat pedig erkölcsi erők. Nem elvont eszmény kell, nem okos szabályok, hanem minta-ember. Olyan, aki magában meg is valósította a tökéletes ember képét, és egyben erőt is sugároz, hogy én is megvalósíthassam. Minden kor teremtett magának minta-embert. India a bramint, Hellász a bölcsét, Róma az imperátort, a középkor a szentet; a reneszánsz Cesare Borghiában a féktelen szenvedélynek, a fölvilágosodás Goethében az individualizmusnak állított példát. De ezek a minta-emberek valamennyien porból lettek, és porrá váltak. Nekem olyan eszmény kell, aki hármat egyesít magában: önmaga iránt tiszteletet tud ébrsíteni, hivatásom iránt lelkesedéssel tud eltölteni, s végül boldogságom iránt reménnyel tud kecsegtetni. Ez az eszménykép Jézus Krisztus.

A samáriai asszony, miután az Úr Jézus bevilágított szívébe, elragadtatásában a kútnál hagyta vödörét, befutott a városba, s egyre kiáltozta: „Jöjjetek és lássátok az embert, vajon ő-e a Krisztus?” (Jn 4,29) Jöjjetek és lássátok! – kiáltom én is. Találtok-e valakit jobbat, nagyobbat, szentebbet? Jöjjetek és lássátok, találtok-e olyat, aki inkább való nektek?

Nézzetek lelkébe, mely az élet világosságának forrása, s térjete szívébe, melyből az élet melege árad... Az élet útja óriási ellentétek örvényei fölött vonul el... de ez az út nem kész, és az örvények nincsenek áthidalva. A vándor ember az élet problémái között úgy áll, mint az eltévedt utas az Alpeselek hegyszakadécai között; amerre néz, el van vágva útja. Mi lesz belőle? Az élet nem kisebb titok, mint a halál; a bűn s az erény körülötte vívja érthetetlen harcát; az emberi szív a mechanikus szükségek kerekei között sajog és szenved; szabadnak érzi magát, hogy szolgál lehesse belőle.

Ekkor Isten maga ad nekünk mintát. Mert Isten nem okoskodik és nem teoretizál, nem gyárt elméleteket az életről és a boldogságról, hanem eleven életet és boldogságot állít a világba mondván: „Ez az én szeretett fiam, őt hallgassátok!” (Mt 17,5; Mk 9,7) Mintha azt mondaná: Az emberiség templomához majd én teszek le alapkövet, majd én ütök le cédrust az élet lagunáiba, s én építek rajtuk palotát és tündéerkertet; ezt a követ a mulandóság árja ki nem mossa, ezt a cédrust el nem rothasztja. (13,111–114) „Én vagyok a föltámadás és az élet, aki utánam jön, nem jár sötétségben.” (Jn 11,25) „És én azért jöttem, hogy életük, és pedig gazdagabb életük legyen.” (Jn 10,10) Krisztus Urunk szava és példája életet áraszt s életet sürget. Az evangélium az örök élet himnuszát zengi, ott minden élni akar. Krisztus eszményi alakjáról az élet szeretete sugárzik szerte-széjjel, még az önmegtágadásnak, megalázódásnak, lemondásnak motívumaiban is. (13,155)

Ah, embert adott nekünk Isten, aki tiszta és mégis meleg; közel van az élethez, és még sincs távol az Istentől. Embert, akinek nincs hová lehajtani a fejét, és mégis övé az egész világ; szenved és nem törik össze; sötétbe borul, s nem alszik ki reményének csillaga. Embert adott az Isten, aki látja és megszenvedi a rosszat, mégsem lesz pesszimistává; áldozata lesz a gonoszságnak, és mégsem tud gyűlölni. Szelleme csupa mélység, és mégis áttetsző egyéniség. Csupa tett, és ugyanakkor csupa imádság is. Ó, mennyi kísértés környékezi az emberi gondolatot, Krisztus gondolatai tiszták, mint az örökkévalóság. Mennyi árny és homály borul az életre, Krisztus életében nincs árny és homály. Mennyi keserűség szivárog lelkünk vizeibe, Krisztus az élő vizek forrása. Alázata nem gyávaság, szerénysége nem gyengeség. Ha azt mondja: szelíd vagyok, értjük alatta a győzelemről biztos hősi szelídséget; ha azt mondja: alázatos szívű vagyok, értjük alatta az Úrnak alázatát, ki erejének öntudatában lehajlik a gyöngékhez... A harcot tüzte ki a fejlődés irányául, melyben lábaink alá vetjük a testet, a természetet és a világot. Mindent le kell törni, mindent le kell győzni, hogy a rabszolgaság ösztönei el ne hatalmasodjanak bennünk. S végre meghal az öntudatos erénynek impozáns méltóságával, a hálátlan, kegyetlen világ fölé való végtelen felülemelkedettséggel, a csendes, alázatos és szerető tűrésnek azzal az ígézetével, mely a szenvedőnek képét s keresztjét kitörölhetetlenül belenyomja az ember lelkébe. A keresztrefeszített Krisztusra az ember ideáljában fokozás nem várható, a dicsőséges Krisztus már a túlról int felénk.

Igen, ha így nézek Krisztusra, vonz, imponál, lelkesít, de követni? Hogyan követhetném a legnagyobbat, mikor a legkisebb vagyok? A nagy ideálokhoz nagy erők is kellenek. És mi emberek? Otthon vagyunk mindenütt, ahol valamit kovácsolni kell, csak egy irányban törpülünk és gyöngülünk, az erős, lelkes, hívő, bízó élet mezején: ott elhagy az erő, a fortély, a leleményesség; önlelkén nem válik be az ember alakító keze. A művészet is teremt nagy műveket, képes mélyíteni a lelket, képes tisztítani az érzéseket, de önmagunk kialakítására nem serkent, és ha serkent, erőt nem ad hozzá. (19,116)

Éppen ez az egyedülálló Krisztusban; nagysága nemcsak lelkesít, példája nemcsak vonz, szavaival nemcsak buzdít követésére, hanem erőt is ad hozzá. A Lelkét ígerte nekünk, legyünk bizalommal iránta, és elváltozunk. Ugyan, milyen lelke volt Szent Pálnak, mikor még Saul volt? S milyen más lett, mikor megtért. Van, van lélekjárás a földön. (9,90)

6.3 Egyetlen megváltónk

Karácsony éjjelén új világosság gyulladt a sötétségben, fent a Tábor-hegyén új élet mutatta meg magát egy valóságos emberben megtestesülve. De van az Úr Jézusnak egy harmadik arculata is, ezt ott pillantottuk meg a Golgotán. Szorongó szívvel kérdeztük meg tőle: „Úr Jézus, mit akarsz te voltaképpen? Mit szomjazol? Epét? Mit pihegsz? Bosszút? Tárd ki elénk irgalmas szándékaidat, ugye te jót akarsz nekünk? S íme e kérdésre az Úr Jézus azt teszi velünk, amit Assisi Szent Ferenc látott víziójában: leakasztja kezét a keresztről, és szívéhez szorít bennünket. A hívő lélek az Úr keresztje alatt átérzi, hogy az isteni Megváltó nemcsak azért függ a keresztfán, hogy hirdesse: mily nagy, mily végtelen igazságos és szent az Isten, hanem azért is függ, mert ki akarja emelni, és föl akarja emelni az embert a bűnből, és föl akarja emelni az isteni élet magaslatára. Ez az ő szándéka, ez az ő műve. Kegyetlen mű... Embert nemesíteni, ez már magában is nehéz; ezt a hálátlan, kietlen mezőt tört szívek, meghíusult remények borítják; de embert megszentelni, szeplőtelen tiszta lelkeket nevelni... Ez aztán kegyetlen, iszonyú munka. Erdőt irtani, tengerhullámokkal küzdeni, köveket vágni, mind nehéz, de a legnehezebb munka a művelt, nemes lelkű ember. A nemzetgazdaság tanítja, hogy minden ár megalvadt munka, megalvadt vér és verejték, a legnagyobb mű, megváltásunk is Isten Fiának megalvadt vére. Tekintsetek saját szívetekbe, és érezzétek át, mily nehéz a szívet meghódítani, s azt tisztává, szentté növelni. Éreztétek át a sötétség

hatalmát; ha nehéz a tudatlanság egét földérinteni, ha nehéz a vadat szelídíteni, nehéz, sőt a legnehezebb a bűn hatalmát megtörni. Ki képes erre? Egyedül Jézus Krisztus.

Borzalams munka... Mert ha gúlákat építeni két kézzel, azokat az iszonyatos gránitkockákat hengeríteni improbus labor, ha rengeteg obeliszket egy darabban kivágni és cipelni improbus labor; ha az Athos-hegyét ecettel etetni és tíz körömmel átfúrni improbus labor; akkor az emberi szívet megmozgatni, azokat a sírköveket, amelyek alatt szívek rothadnak, elhengeríteni, a babonáság őserdején át az igazság útjait kivágni, ez aztán igazán improbus labor. (17,161–163)

Lehajtott fejjel függ a keresztfán a mi Urunk Jézus Krisztus. Tizenkilenc század haladásának, vergődésének, szenvedésének országútja mellett emelkedik fája; mellette vonul el, ami küzd, szenved, fárad. Hitünk, reményünk azt a nagy szót írta föl e fára: Redemptor mundi. De hát tényleg meg van váltva a világ? Nem nézünk-e mi is békét és boldogságot kereső lélekkel az égbe? Szét vannak-e már törve a békék, melyek szenvedésbe, nélkülözésbe, nyomorúságba láncolják az emberiséget? Eltűnt-e már oldalunk mellől az árny, mely Mefisztóként neveti az ember kínlódásait? Föl vagyunk-e már szabadítva? Legbensőbb érzésünk ellentmondani látszik. Népek, nemzetek kételkedve járnak a szabadság nyomában. Megváltót keresnek. Megváltót bűnből, kárhozatból, halálból. Megváltót földi nyomorból, szenvedésből, vergődésből. „Mindnyájan vétkeztek – mondja Szent Pál –, s nélkülözik az Isten dicsőségét.” (Róm 3,23)

Úr Jézus, te vagy-e a megváltónk? Te vagy-e, aki szende fényt gyújtasz, amely lelkünkbe szűrődik, s utat mutat a béke olajágához? Te vagy-e, aki a szív panaszait elhallgattatod, s oly kilátást nyitasz, melyet a sírhant alacsony dombja nem szegélyez? oly nyelvre tanítasz, melyet a halál el nem némít? oly énekekre, mely a halál alkonyán örök allelujába készül átolvadni? Vagy föltámad utánad más valaki, ki a század tudományának, művészetének hatalmában új evangéliumot hoz a földre? Van-e más világosság, melytől lelki szemeink megnyílnak; van-e más út, melyen az „örök halmokhoz” érkezhetünk, hogy onnét a boldogság földjét ne csak láthassuk, de magunkénak is mondhassuk?

A tudomány lesz ez a megváltó? A tudomány újra paradicsommá változtathatja ezt a földet, de a paradicsomban is boldogtalan lesz az ember, ha szíve önző s lelke tisztátalan. A munka lesz a megváltónk? A munka betöltheti érdeklődésünket, kitöltheti időnket, de nem tudja betölteni szellemünket. Megváltónk csak az lehet, aki képes kiölni szívünkéből az önzést, aki erőt tud adni, hogy a tudomány vívmányai építsenek és ne pusztítsanak, aki a rabszolgaság újabb és újabb formái helyébe szeretetre és áldozatra nevel, aki a bűnt megutáltatja velünk, s a bűnbánat violaszínű köntösébe öltözteti szívünket. (12,64–70)

Kinek a lelkéből ne törne föl a kérdés: De hát hol a megváltás? Semmi nyoma sem látszik. Mit hozott Krisztus? Mitől is váltott meg tulajdonképpen bennünket? Mit ujjongjunk? Minek énekeljünk glóriát? Elvette talán szenvedéseinket és bajainkat? Vegyük sorjába ezeket a kérdéseket. Bűneink ma is vannak, szenvedélyeink békóba vernek, hajlamaink gúzsba kötnek, a nyomorúság gyötör, a tévely uralkodik, a betegség emészt, a halál kaszál. Miből váltottál meg, Uram, minket? S az Úr feleli: Szemeitek előtt gyújtottam meg az élet fátylóját, az igazság világosságát az életnek éjében; nyissátok föl szemeteket s fogadjátok el az igazságot. Ha elfogadjátok, megszabadultok a tévely békóitól. Ha nem fogadjátok el, akkor a tévely rabságában nyögtök továbbra is, s nem élvezitek a megváltás áldásait. Így akartam értelmetek megváltója lenni.

Tovább. Magamhoz vonzottalak édesen, barlangjaitokba leszálltam, szegénységtek rongyaiba öltözködtem; dideregtem, éheztem veletek, hogy megtanítsalak rongyokban is, szegénységben is királyi léleknek lenni; leszálltam hozzátok, szeretetről, örök szeretetről szólottam nektek. Ezt tettem erkölcsi világotok megváltására. Nyissátok meg hát szíveteket a kegyelem behatásainak. Ha meg nem nyitjátok, akkor szolgák lesztek továbbra is, s nem élvezitek a szabadság örömeit.

Tovább. Az Isten haragja borult rátok, kegyelmet nem kaptatok. Az ősi, eredeti bűn után elfordult tőletek Isten, hideg lett szíve veletek szemben. De akkor rám gondolt, és miattam irgalmazott nektek. Az élet vizei, amelyek a szíveteket öntözik, ismét szivárogni kezdtek, aztán pedig dagadtak az erek, áradtak a folyók, tenger lett a kegyelemből, mikor én jelentem meg közöttetek.

Krisztus tehát elhozta a világosságot, nyisd meg a szemedet. Elhozta a szeretetet, tárd ki előtte szívedet; elhozta a kegyelmet, fogadd a lelkedbe, és ne vádaskodj, hogy keveset kaptál. Életet kaptál, tehát élj! Vagy azt várod, hogy más tegye helyetted? Életet nyertél, de egy feltétellel: ha átéled. Ennél kevesebbet nem kívánhat tőled az élet Ura, azt helyetted más nem végezheti. (19,18)

A megváltás tehát belülről fakad, és belülről járja át a világot, belülről alakítja a társadalmat. Nem állít föl elméleteket az emberről, nem állít föl gazdasági és társadalmi programot, nem csap föl Spartacusnak, rabszolgaszabadítónak, nem csinál matróz és zsákhordó szakszervezetet Korintusban, nem emeli föl az emberi jogok és szabadság zászlaját cézár és az impérium ellen, nem züllesztí szét a római légiókat, hogy fölszabadítsa a nemzeteket; mindezt nem teszi. Hát mit tesz? Beállítja az új embert a rabszolgák viskóiba és hatalmasok palotáiba, légiókba és szenátusokba, az új embert, aki megtisztult Krisztus vérében, aki újjászületett vízből és Szentlélekből, aki földi utakon is az örökkévalóság felé vándorol. Ez a megváltás nagy tanulsága és programja: jó világ jó emberekből lesz, és nem megfordítva, mert a jobb világ nem teszi jobbbá az embert. Tehát a jobb világot az ember jobbításával kell kezdeni.

Az mindig a keresztény lélek súlyos fertőzését jelenti, ha földi üdvösséget keres, és külső tényezőktől várja boldogságát. Az Úr Jézus nem hatalmi és társadalmi tényezőkkel akar megváltani bennünket, hanem mi általunk akarja megváltani a világot és a társadalmat. „Ti vagytok a világ világossága.” (Mt 5,14) Ha tehát sötét van a világon, ez annak a jele, hogy mi nem vagyunk világító lelkek. „Ti vagytok a föld sava.” (Mt 5,13) Ha tehát rothad a föld, ez annak a jele, hogy mi is csupán külsőleg vagyunk keresztények. Az evangélium nem kard, hanem kovász, nem harsonaszó, hanem síp, nem dob, hanem a lélek elváltozása. Föl tehát! Krisztus tanítása a lelkemben, Krisztus példája előttem, Krisztus megváltó kegyelme pedig feszíti vitorlámat. Ha bennem győzött a fény, akkor a világ egy lépéssel megint közelebb haladt az örök világosság felé.

7. A legfőbb titok

Az egész újkor a súlypontáthelyezés mámoros győzelmét ünnepli, valójában pedig tragédiáját szenved. A mai ember jól ismeri az atomok titkát, de a lélek titkait már nem ismeri. Behatol a sejtek életébe, de egyre sekélyebbé válik etikai érzéke. Meghódította a földet és a vizet, most a világuirt kezdi tulajdonába venni, de Isten világa már nem érdekli. A lét piacán élünk, a szentélybe nem vágyódunk vissza. A problémák perifériás kezelése beleütközik a bűnbe, a bűn tényébe is. Mi a bűn? – kérdi a mai ember. És ezt a feleletet adja rá: a bűn a beteg idegrendszer kóros állapota, neurotikus hajlam, mely arra készíti az embert, hogy belső tilalmakat állítson föl magának; beteges szorongás a tabuk előtt, telve engesztelő rítusokkal. Föl kell szabadítani az embert a „mítosz-erkölcs” nyomása alól, hogy megszülethessék az egészséges, az igazi erkölcs. És ha most már kíváncsian megkérdezzük, mi hát az igazi erkölcs, kétféle feleletet kapunk. Az egyik felelet szerint egyedül az az egészséges erkölcs, mely a társadalom javát szolgálja. A végső mérték tehát: ha hasznos valami a közösségnek, akkor nem bűn; ha ártalmas számára, akkor bűn. A másik ennek éppen ellenkezőjét válaszolja: csak egy szentet ismer, az emberi személyiség méltóságát. Mindaz, ami ezt elősegíti, védi, erősíti, az erkölcsös, ami pedig korlátozza, támadja, az bűn. Valóban, ha az Istent letaszítjuk trónjáról, akkor vagy az ember, vagy a társadalom lesz a bálvány. És ha nincs többé szellemi lélek, akkor csak idegterápia van; az etika helyét elfoglalja a medicina, s a bűn misztériumából egyszerű klinikai eset válik.

A bűn már-már pokoli méreteket öltött a földön s most jelentkeznek az ideggyógyászok, és kijelentik, hogy majd ők végeznek vele. Az egyik oldalon az emberi személyiség szentségének nevében lehet vétkezni a közösség ellen, a másik oldalon pedig a társadalom vélt javáért lábbal lehet tiporni az ember személyiségét. Az egyik oldalon a baktériumok boldog lakmározás közben nem gondolnak arra, hogy a szervezet összeomlása saját pusztulásukat is magával hozza, a másik oldalon pedig elfelejtik, hogy személytelenített emberekből csak hangyabolyt lehet építeni, de társadalmat nem.

Nem, a bűn nem egyszerűen ideggyógyászati kérdés. Megengedem, hogy van bűnkomplexum, ami beteg idegek szüleménye, de a bűn sokkal egyetemesebb jellegű, és sokkal mélyebb titok. Megengedem, hogy vannak társadalom ellenes bűnök, de maga a bűn gyökerében egészen más kategóriába tartozik, és sokkal tragikusabb. Akár egészséges az idegrendszerünk, akár beteges, valamennyiünk életútjának sötét hatalma a bűn. Észrevesszük lépten-nyomon, hogy ez a sötét hatalom áldozatokat követel, keres, és sajnos talál is. Elcsavarja az értelmet, megrontja a szívet, lealacsonyít, és nyomorba dönt. Vannak a történelemben korok, amikor úgy látszik, mintha a pokol vasreteszeit kiszakította volna a sátán s hétszeres hatalommal jelenik meg az emberi élet minden terén. (17,170) Vessük tehát föl mi is a kérdést: mi a bűn?

7.1 A bűn álarc nélkül

Minden bűn álarcot hord és jelmezben jár. De ha lefejtjük megjelenési formáit, rájövünk arra, hogy lényegében nem pszichológiai és nem szociológiai tünet, sőt alapjában véve nem is etikai, hanem teológiai tény. A bűnös ember nem a társadalommal, nem a másik embertársával, hanem magával az Istennel néz farkasszemet a bűnben. Minden bűnben Isten és az ember között történik valami, titokzatos módosulás. Jaj, mi már annyira megszoktuk, mint a bányász a tárnák rossz levegőjét, ezért nem is vesszük észre. Pedig a bűnös ember egészen más emberfajta. Más a gondolkozása, nézése, beszéde, járása. Összuleink, mikor vétkeztek, megdöbrent arccal néztek egymásra, s a következő pillanatban ijedt rohanással

rejtőztek el a bokrok mélyén. Félték Istentől. De talán szabad azt is hozzátenni, hogy megrémültek egymástól is. Mert nem azt látták már egymásban, akik az előbb voltak, hiszen a külső a belső titka tükre, s a legtöbb ember arca csatatér, vesztes háborúk romjaival van tele. De hogy a kérdést egészen fölfejtsük, szabad talán messziről kezdeni.

Szent Péter szavai szerint a kegyelem az isteni természet részeseivé tesz bennünket. (2Pt 1,4) A megszentelő kegyelem tehát nemcsak erkölcsi jószág, nem erény, nem lelkes, erőteljes érzés, hanem a lélekben való átistenülés. Nem gondolataink és érzéseink változnak el a kegyelem hatása alatt, hanem maga a lelkünk. Ahogy a test is egészen más, ha lélek van benne, vagy ha a lélek elszáll belőle. Ha fölteszem, hogy testünk állati ösöktől való, akkor abban a pillanatban lényegesen elváltozott, amikor emberi szellem nézett ki a szemek ablakán. E pillanattól kezdve az állati test is emberi cselekedeteket hajt végre. Ha ugyanígy Isten kegyelme van bennem, akkor emberi valómból isteni cselekvések fakadnak, isteni gondolatok, isteni érzések, isteni törekvések, amelyek egyszer mennyországgá teljesednek ki bennem. Ha pedig ezt a kegyelmet elveszítem, akkor ez az Istennel való belső összekötöttség szakad meg, nemcsak a mi és az ő akarata között, hanem lelkünk valósága és Isten között. Ebben van a bűn lényege.

Nem elég tehát, ha azt mondom, hogy a bűn rossz cselekedet. Nem elég, ha azt gondolom, hogy elvesztettem hófehér ruhámat. Ez mind csak külsőség. A bűn szakítás magával Istennel. Mikor vétkezünk, és megsértjük az Urat, akkor szétszakítjuk a hozzá fűző kapcsolatot. Ennek pedig az a következménye, hogy magában a lélekben történik döntő változás. Ha azt mondom, hogy kikapcsolom az áramot, hogy elvágom a vezetékét, akkor arra kell gondolnom, hogy odabent valami kialszik, kihűl, élettelené válik. Éppen ezért ne gyöngítsük a bűn sajátos értelmét, s ne mondjuk, hogy nem okos, sőt hogy helytelen, hogy morális hiba, hanem fogjuk meg gyökerén s mondjuk, hogy szakítás Istennel; elpártolás tőle, s más, sötét hatalmakhoz való szegődés. Azután érezzük át élénken, hogy ha az Istennel való belső kapcsolatot szétszakítjuk, akkor a boldog élet gyökerétől tépődünk el. Ez a kapcsolat olyan, mint a vezetékben az elektromosság: jár, dolgozik, inspirál, hevít, emel, segít a Szentlélekben. Ha nincs meg ez a kapcsolat Istennel, akkor is kapok indításokat a Szentlélektől, de csak arra, hogy ezt a kapcsolatot újra helyreállítsam, hogy az áramkört megteremtsem.

Mivel tehát a bűn nem csak rendetlenség, hanem szakítás is az Istennel, ebből következik: ahhoz, hogy e kapcsolat újra helyreálljon, nem elég az én akaratom. Kettőn fordul meg, nekem is akarnom kell, Istennek is. Ha kezet akarok valakivel fogni, nem elég hogy én nyújtsam ki feléje kezemet, hanem kell, hogy a másik is nyújtsa felem az övét. Eszerint a bűnös bármit is tenne, megmaradna bűnében, hacsak Isten nem ereszkedik le hozzá. Az ember rombol, mert pusztító szellem, a Szentlélek épít, mert teremtő lélek. A bűnbeesett lelkek olyanok, mint az eléggő csillagok, mint a kihűlő világok; a nagy halál megy végig rajtuk. De nyomukban jár a Szentlélek, s ami meghalt, az föltámad, ami kihűlt, az föléled, s ami kialudt, az kigyullad. Nem fog ki a lelki világok teremtéséből. (19,175)

De maradjunk csak annál a gondolatnál, hogy a bűn a lélek halála. Az ember él, a lelke halott. Elvesztette Istent, s a szíve olyan lett, mint a hideg tűzhely; otthon apa, anya, tűzhely nélkül. Otthon akárcsak a temetés után. Ha pedig halál, akkor fölbomlás és enyészet is. Kivetköztet az égből, s az állat jegyei verődnek ki rajtunk. A hitetlenség kioltja világosságunkat, a reménytelenség örökös télbe állít, a lélek evangéliuma helyett a test, az ösztön, a szenvedély inspirációi izgatnak. Eldurvul az ember érzéseiben, a kultúra csak látszat szerint marad rajta. A pártútó lélek más hatalom rabja lesz, melynek láncait vonszolja. Leesett feje koronája, érdemeit elvesztette, őrangyala tenyerébe hajtja fejét és sír. (6,298) Királyi lelkek szemétdombon ülnek. „Levetköztetnek ruháidból, és elveszik szép ékszereidet, és meztelenül hagynak gyalázatokkal megrakva” – mondja a próféta. (Ez 16,39)

De ezzel még nem mondtunk el mindent. A bűnt ki kell emelni a magunk sorsának szűk kis világából. Az egész látóhatárt kell szemlélni. Rémséges dolog az, ha az ember Isten ellen fellázad, és azt mondja: Nem szolgálok! Inog az Isten trónja; úgy látszik, mintha a teretmény följe kerekednék, s vakmerő káromlással tagadná Isten uralmát; úgy látszik, mintha kimenekülne Isten szolgálati kötelékéből, s magára hagyva az Urat azt kiáltaná oda neki: Mindenhatónak mondja magát, s íme, nem engedelmeskedem neki; fenségesnek és imádandónak hirdeti magát, és én nem hódolok neki; bölcsnek tartja magát, és én fittyet hányok bölcsességének és tudományának, s a magam esze és kénye szerint teszek. Így szabadul ki a világ Isten kezéből, s magára hagyja a parancsoló, fenyegető, bűnt bocsátó Istent. (17,325)

A. bűn ezzel elindul hódító útjára. Sohasem marad egyedül. Már a paradicsomban is két ember közös ügye lett. Mivel az emberiség egyetlen élő egészet alkot, ezért minden bűn egyben az egész emberiségé. A sok kis ingerültségből lesz az egész emberiség ingerültsége, a sok-sok szeretetlenségből csak egy családon belül is lesz a világ gyűlölet-tengere, a sok kis mulasztásból és fegyelmetlenségből a nagy társadalmi bűnök, a sok egyéni durvaságból és ellenséges érzésből a népek bosszúvágya, a sok pillanatnyi könnyelműségből az a végzetes könnyelműség, mely egy pillanat alatt levegőbe röpítheti a világot. A sok felelőtlenségből szövődik a fátum, és a sok hazugságból az emberiség nagy hazugsága. Minden lélekből fertőzött vizek szivárognak, minden családból szennyvízcsatornák vezetnek, minden udvarból trágyalé ömlik a világ nagy kloakájába. Mindegyikünk bűne benne van a nagy bűntengerben, s ki érzi vajon ennek felelősségét?

7.2 A bűn és az Isten

Itt állok bűnömmel: elkövetni tudtam, eltörölni nem tudom. Pusztításra van képességem, teremtésre nincs. Ami megtörtént, nem tudom többé megemlékezté tenni. De hát mi lesz velem? Hordoznom kell terhét egész életemen át? Talán az egész örökkévalóságon át? Bujkálni előle, menekülni a múltam elől, messze elkerülni emlékeimet, elásni tudatom alá, és öntudatlanul is folyton szorongani, hogy föl ne törjenek? Egyik kezemet folyton görcsösen lelkiismeretem száján kell tartanom, hogy meg ne szólaljon? Végül pedig a lehozott és kinevetett bűn felismerhetetlenségig eltorzult arccal bukkanjék föl a mélyből valami szörnyű neurózisban? A bűnről ma nem szokás beszélni. Ugyan ki lát az álarc mögé? Sőt lehet dicsérni a bűn mutatós és divatos tolettjeit: „Jaj, de nagyszerű varrónőd van! Árudd el a nevét!” De hogy a szép ruha mögött mi történt, arról nem szokás beszélni. Ugyanígy lehet büszkén arról is beszélni, hogy hány ágygal több van évről-évre kórházainkban. De ezzel még semmit sem mondtunk azokról a szenvedésekről, melyek ezeket az ágyakat benépesítik. A teljes képet kell néznünk. A bűn ma nagyobb hatalom és ijesztőbb valóság, mint a történelem folyamán bármikor. Fölötte csupán egy nagyobb hatalom van: Isten.

A bűn fölött lehet nevetni mindaddig, amíg a másik bűne bele nem vág az életembe. A korszellem tagadhatja, a társadalom megbocsáthatja, de eltörölni csupán Isten tudja – ha akarja. És itt jön a nagy és vigasztaló gondolat. Isten tényleg akarja. Sőt szenvedélyesen akarja, mert lényege szerint irgalmas. De csak ez az egy útja van a bűn megszüntetésének. Lehet a lelket analizálni, ám ez tüneti kezelés csupán. A bűn Isten ellen támad, eltörölni is csak Ő tudja. Mert amikor magammal meghasonlok, meghasonlottam Vele is; amikor magamat lealacsonyítottam, Őt bántottam meg; saját sérelmeink és keserveink fenekén az ő haragjának seprője gyülemlt föl; vétkeinkben nem a saját lefokozásunk, hanem Isten fenségének megsértése a legnagyobb baj.

„Ne memineris... ne memineris...”, ne emlékezzél, Uram, ne emlékezzél! Felejts, Uram, Te, aki mindent tudsz, felejtsd el telkem torzulását, felejtsd el vérem lázadását, felejtsd el árulásomat, felejtsd el szégyenemet s felséged sérelmeit! Felejtsd el! – ez volt mindazok

imája, akik legjobbak lettek, de nem voltak mindig jók. Ez volt a próféta aggodalma: „Ne haragudjál, Uram, oly igen, s ne emlékezzél meg többé gonoszságainkról; íme, tekints ránk, mi mind a te néped vagyunk.” (Iz 64,9) Értjük már, ki adhat szívünknek olyan békét, amit senki más nem adhat? Értjük már, ki felejteth úgy vétet, bünt, hogy igazán feledve legyen? Értjük már, ki törölheti le a lélekről a Kain-nyomot? Értjük már ki emeli ki a bűn sírköve alól a lelkeket? Értjük már, ki meríthet el bünt, kínt úgy, hogy a mélység nyelje el azokat? Értjük már, ki moshat le lelkéről vért, szennyet, hogy nyoma se maradjon? S hogy olyan tündöklő legyen, mint volt ifjúsága érintetlenségében? Egyedül Isten! „Én, én magam vagyok, ki eltörlöm gonoszágodat önmagamért, és vétkeidről meg nem emlékezem.” – olvassuk a prófétánál (Iz 43,25). A zsolttáros pedig azt mondja: „Amilyen messze van a napkelettől napnyugat, olyan messze távolítja el tőlünk bűneinket.” (Zsolt 103(102),12) (9,151)

Ha Isten nem szólott volna, akkor a kételkedés verné föl a bánat csendjét. Megbocsát-e Isten? Hátha meghaladják már vétkeim türelmének mértéket? De Ő szólott: „Élek én! – úgymond az Úr Isten, nem akarom a bűnös halálát, hanem, hogy megtérjen és éljen.” (Ez 33,11) Íme, megtudjuk, hogy a sértett Isten vágyódik utánunk; megtudjuk, hogy sajnálkozik rajtunk; hogy a bűnt terhünknek nézi, és föl akar tőle szabadítani. Íme, az ember bánkódásával találkozik az Isten vágyódása. Hol találkozik? Ott, ahol Isten Fiának ajkán elhangzik a szó: „Bízzál, fiam, megbocsáttatnak bűneid.” (Mt 9,2) Ebbe az isteni szózatba belerendül az inaszakadt, lelkében száll meg először a föloldozás olajágával a galamb. Ebben az inaszakadtban pillantotta meg az Úr az emberiség testi és lelki nyomorúságát. És hogy ne csak higgyétek, hanem tudjátok is, hogy a bűnbocsátás tatalma már közetek szállt, így szólt az inaszakadthoz: „Vedd ágyadat és járj!” (Jn 5,8) Az előbb béna voltál, most egészséges – ilyen biztos a másik is: előbb bűnös voltál, most tiszta vagy. (2,21)

Igen, ezzel a külső csodával is föl akarja hívni figyelmünket egy még nagyobb csodára, ami belül történik. Mi történik ott? Valóságos teremtés, újjáteremtés. Isten a bűnt megbocsáthatta volna úgy is, ahogy az ember felebarátjának szokott megbocsátani. Megbocsátok neki, de nem teszem belső bizalmasommá, nem teszem részesévé életemnek. Isten így is tehetett volna: leveszi bűneim terhét, a büntetés adóját anélkül, hogy közölné isteni természetét és hasonlóságát. „Bűneid meg vannak bocsátva, menj békével.” (Lk 7,48.50) A bűnös beérné annyival is, amennyit e szavak emberi nyelven jelentenek. Isten elvehetné feltételt parancsszóval, s ez csak külsőleg érintené a lelket, belsőleg azonban nem változnék el. De nem így tesz, hanem a megszentelő kegyelemmel egyszerre saját fényt és szépségét ragyogja bele a lélekbe. „Megbocsáttatnak bűneid!” – ebben a pillanatban az inaszakadt lelke kinől ebből a világból és minden szellemi erő, minden angyali tehetség és szépség fölé emelkedik. Nem azt mondja Isten, mikor megbocsát: „Már nem haragszom rád”, hanem így szól: „szeretlek”. Éspedig mert Isten, isteni módon szeret. Minden szeretet annyit jelent, hogy jót akarunk annak, akit szeretünk. Mit jelent az, ha Isten jót akar tenni isteni módon? Azt, hogy istenné akarja tenni az embert, saját természetét önti belé, hogy saját boldogságát is közölhesse vele. (2,186)

Ó, Jézus, Jézus, így mutattad meg nekünk az Istent! Feledhetetlen szavak: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.” (Jn 20,21) Ó, kedves küldöttje az Atyának, galamb is, sas is, mezítlábas apostol és eszménykép is; dicsőségére vált küldőjének, s áldásvá küldetésének. S hozzánk küldte, hozzánk, s sötétséghez a világosságot, a léthez a szépséget, a halálhoz az életet, elküldte világoskodni, fejleszteni, éltetni. S most ő küld minket, hogy mi is legyünk napsugár a napból, üdítő vízár a mélység forrásából és virágos ág Jézus törzsökéből. „S mikor ezeket mondta, rájuk lehelt: Vegyétek a Szentlelket, akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva.” (Jn 20,22–23) Tehát a bűnbocsátó, tisztázó, éltető erő nem belőletek, hanem belőle való. Ezzel az öntudattal menjetek a világba, s ha valaki kételkedik, mondjátok neki, hogy én mondtam, nem ti; nem az ember, hanem a Szentlélek bocsátja meg

általatos a bűnt. Milyen nagy kegyelem! Úgy járulok oda, mint Krisztushoz, úgy hajtom meg fejemet, mint a Szentlélek sugárzatába. (7,127)

7.3 A bűn és én

Isten tehát kész megbocsátani, Isten vágyakozik, hogy megbocsáthasson, Isten szenvedélye, hogy szerethessen, de egy föltétele van: várja, hogy megbánjuk bűneinket. Ennyivel tartozik igazságosságának és szentségének. Tartozásunkat elengedi, az elégtételt Fiával fizetteti meg, tőlünk csak azt kívánja, hogy őszintén bánjuk meg bűneinket. Mit tehetett volna még Isten? És a modern ember ezt is kikezdi. A vallás és az erklöcs eltűnik: helyébe lép a fizika. Az emberiség fölkel, és munkához látott, hogy a fizikából kimagyarázza az életet, az idegekből a szellemet, a félelemből a vallást s a társadalmi fejlődésből az erkölcsöt. Mit jelent itt a lelkiismeret és a bánat? A magasabb funkciók szégyenlik az alacsonyabb funkciókat, ennyi az egész. De miért szégyenlik? Erre fejlődéstörténeti magyarázatokat adnak. De mi lesz velünk, ha a becsület, hűség, kötelesség csupán az atomok és idegek játéka? Ha egyszer az atomokat lehet hasítani, miért ne lehetne a hűséget, becsületet, jellemet és felelősséget is hasítani? Ebben a láncreakcióban maga az emberiség pusztul el. (2,10)

Bánat csak akkor lehetséges, ha cselekedeteim nem a mechanika törvényeihez igazodnak, és ha nem az ösztön spontán reakciói. Csak ha van bennem szabad személyiség, csak ha a felelősség tudata él lelkemben, akkor tudom bánni lemaradásomat, hűtlenségemet, elpártolásomat. Az akarat hátat fordíthat a kötelességnek, odaadhatja magát alacsonyabb szempontoknak, de a lelkiismeret fullánkja már benne van: sejti tévedését, érzi gyengeségét, tudja, hogy hűtlen lett az oszthatatlan és elalkudhatatlan igazsághoz. És mikor kibontakozik az illúzió karjaiból, elővillan a mélyből a beismerés első napsugara: hibáztam. Azután gomolygó felhő ereszkedik kedélyére, a szomorúság: bár ne tettem volna. Majd egyre tisztábban érzi, hogy valami új van benne, ami eddig nem volt, valami teher, aminek nyomását érzi: a bűn elmúlt, a bűnösség megmaradt. És ki az, aki nem akar szabadulni? Elindul tehát, hogy keresse azt a forrást, amely lemossa; keresi azt a tüzet, amely elégeti, elvégezze azt a rítust, amely föloldja bűneit. Fürdik a Gangesben, vagy pszichoanalízist végeztet. A tünet talán megszűnik, a bűn megmarad. Mert a bűnt csak az őszinte bánat folyamán törli el az Úr. Az emberiség ma még nem érez bánatot, a tékozló fiú sem érezte rögtön. Ma még a szabadság, az atyai tekintély alól való fölszabadulás kamaszos mámorát éljük: minden szabad! Talán majd csak akkor, ha minden örökségünket eltékoztottuk, akkor szakad föl az emberiség köztudatából megint a bánat. Talán előbb még a moslékos vajútot kell kinyalunk, hogy újra eszünkbe jusson az elhagyott otthon képe. Talán rettenetes világkatasztrófának kell jönnie, hogy újra megmozduljon a kollektív lelkiismeret: „Atyám, vétkeztem az ég ellen és te ellened.” (Lk 15,18) Talán még nagyon sok korbácsnak kel elcsattannia a hátunkon, mire újra sóvárogni kezdünk az Atya simogató keze után. De így vagy úgy, jönni fog. Mert minden bűn, akármilyen édes is volt, egyszer keserűséggé változik. Bármilyen könnyű volt is elkövetni, egyszer terhes lesz hordozni. Bármilyen illatos volt is virága, egyszer töviseit is belénk vájja.

Mi azonban ne várjunk ítéletidőre, ne várjunk az isteni harag napjára, hanem siessünk Krisztus karjai közé. Nem azért megyünk, mert már mindent eltékoztottunk, nem azon sopánkodunk, hogy moslékos vályúhoz utasítottak, nem az eltékoztolt fiatalságunkat siratjuk, hanem arra vágyódunk, hogy Atyánk nyakunkba boruljon, szívéhez szorítson, könnyes arcát arcunkhoz szorítsa, újra fiának szólítson. Ah, hova legyek ekkora szeretettől! Ettől a szeretettől forrás fakad, könnyek kristálypatakja, nem a szemek, hanem a szív könnyei. Róla mondja a próféta: „Ama napon kútforrás nyílik meg a bűnös megmosására.” (Zak 13,1)

De ez még nem elég, dehogyan elég, ez még csak a kezdet. Az evangélium bánata a tékozló fiúval be nem éri; magasabbra csap érzelmeinek lángja, s mélyebb, tüzeesebb bánatra tanítja híveit. Az a bánatos szeretet, ami a tékozló fiú szívében él s atyja karjaiba vágyik, nem marad meg lágú és édes érzelmek keretében; a bánat lángját az Úr Jézus tűzvészé szítja, s a bánat könnyeit keserű tengerre duzzasztja. A kereszt alá állít, s onnét tárja ki karjait tákozló gyermeke felé. Jaj, de azok a karok sebzetek, azok a kezek szegekkel vannak átverve; arcán nemcsak könnyek, hanem vércseppek gyöngyöznek; homlokán nemcsak a gond barázdája, hanem a töviskorona árnyéka sötétlik; ajka kékes, fájalmaktól rángatózó ajk, azon folyik le hozzánk a suttogó, de szívünkben viharrá fokozódó szózat: „Óh, ti valamennyien, akik általmentek az úton, figyelmezzetek és lássátok, hogy van-e olyan fájdalom, mint az enyém?... Mert megfeddett engem az Úr bús haragja napján.” (Siral 1,12)

Óh, ti, akik általmentetek – mondja. Nem nem, Uram – feleljük – nem mehetünk által, nem mehetünk tovább, gyökeret ver a lábunk, nem hagyhatunk el téged anélkül, hogy hódolatul ne ajánljuk föl bánatunkat s bánatunkban szívünket. Arcodba nézünk, és szemeidbe tekintünk, s megrendülünk a gondolattól, hogy bűneinkért halt meg Krisztus. Nemcsak hogy által nem mehetünk, hanem feléd tartunk; stigmatizálva ennyi szeretettől a kereszt alá vonulunk, s üdvösségünket is a kereszt szerető bánatában keressük. Ó, igen, itt tisztulnak a szívek, itt lesz a bánatból tenger... tenger teli gyöngyökkel, gyöngytiszta lelkekkel. Itt áll a fájdalmas, bánatos Anya, ki a bűnöktől átszegzett Istent siratja, és siratja az átszegzőket is. Itt válik viharrá Magdolna bánata, itt dadogja a nemzetek apostola, hogy magát tartja a legnagyobb bűnösnek... A szent keresztről száll szét a fájdalom boldogsága, mely a bűnbocsánatban a legnagyobb vigaszt élvezi és tapasztalja, hogy nincs az a világi élvezet, melynek örömét össze lehetne hasonlítani a mély, igaz bánatnak megnyugvásával, azzal a biztos érzéssel, hogy jó nekem az Úr, megbocsát, mert szívből bánom bűneimet. (9,28–29)

Lassan minden zaj elcsitul, Jeruzsálem környéke pusztá lesz, a két lator keresztje eltűnik, lelkem maga marad Jézusával. Keresztje előtt térdelek, vérének csöpögését hallom, összes kínja lelkemre borul. Jézus pedig megnyitja ajkait, és kérdi: Ember, mit tettél? Bűneimet senkivel meg nem oszthatom, értük mások könnyeit föl nem ajánhatom, hisz úgy állok itt, mintha az egész világon én magam volnék, mintha nem volna apám, anyám, barátom. Ekkor átkarolom a keresztet s elsírom magamat: „Vétkeztem, Uram, vétkeztem! Óh, Jézusom, ne légy bírám, hanem megváltóm.” (7,88)

8. Fátyol alatt

Nekimegyünk a világnak fúrókkal és köszörűvel, dinamitpatronnal és mikroszkóppal. Mindent tudni akarunk és hasznosítani. Jól van, nincs kifogásom ellene. Csak közben ne feledkezzünk meg az állandó veszedelemről. Mert nagy a kísértés, hogy az egész teremtett mindenséget csupán műhelynek nézzük s a dolgokat benne szerszámoknak. Pedig ez a világ elsősorban templom, s a dolgok misztériumok. Amit szerszámainkkal megragadunk belőlük, azok csupán köntösük, amit analizálunk, csupán a testük. De a fátyol mögött mindenütt letakart erők, titkok, jelentések tekintenek felénk. Mintha a finom leplek mögül, virágok és madarak, felhők és patakok arcából valaki nagy tisztelettel és szeretettel nézne reánk. Így állt meg Mózes megrendült lélekkel az égő csipkebokor előtt. „Vedd le saruidat, mert szent ez a hely, ahol állsz.” (Kiv 3,5) – hallotta a szöveget. De ha nem hallotta volna, ha a csipkebokor nem égett volna, akkor is szent hely, telve Istennel, ihletéssel, művészettel, Isten valóságának kiáradásával. Így kísérek végig bennünket a dolgok az élet országútján s egyik a másiknak adja a jelszót: misztérium, szent, szép fátyol. Mi lenne velem, ha ti nem volnátok? Megfagynék a nagy idegenségtől, ha nem éreznem az engem körülvevő nagyság, mélység, szépség inspirációját. Megszűnnék ember lenni, ha a körülvevő világhoz csak collstokkal és kémlőcsövel, csak kalapáccsal és fejszével közelednék. Nem, a dolgok mögött titkok szunnyadnak... Valami alkotó, teremtő szeretet leheletét érzem, s ráébredek, hogy egymáshoz tartozunk, de nemcsak úgy, mint ahogy munkás és műhely, nemcsak úgy, mint ember és szerszáma összetartozik. Túl ezen rokonok vagyunk és vonzódnak egymáshoz. A hasznosság mellett mélyebb érzések és szentebb vágyak is rejtőznek bennem. Megsejtem, hogy a dolgok nem csupán önmagukért vannak, hanem utalnak, vezetnek, hívogatnak egy mögöttük való világba.

Amint így megyek a testvéri dolgok virágos, illatos tavaszában, egyszer csak észreveszem, hogy a dolgok legmélyén egy még titokzatosabb világ tárul; hogy a természetes szimbólumok természetfölötti valóságokról beszélnek, a poros út emmauszi útszéllé szépül, a lángok pünkösdi tüzekké piroslanak, a bolyhos, bársonyos barkák virágvasárnapi pálmákká terülnek széjjel, s az aranyosszélű felhő a mennybemenő Jézust takarja el szemeink előtt. Az egyik mélység másik mélységbe nyit kaput s a szellem képeiből a lélek titkai tekintenek felém.

Azután egyezzerre megtorpanok, mert én is szöveget hallok: „Vedd le saruidat, mert szent ez a hely, ahol állsz.” Nem égő csipkebokrot, hanem élő kenyeret és égő kelyhet találok, s bennük az égő, sugárzó, világot legyőző s eget megnyitó valóságot találok. Milyen páratlan szimbólum! Magát az érettünk odaadó, áldozatban és eledelben odaadó Krisztust találok. Olyan kenyeret találok, melyet nem a test éhségével, hanem a lélek szárnyalásával közelítek meg. Olyan bort találok, melyet nem az ital vágyával, hanem a szív sóvárgásával veszek magamhoz. Istenem, milyen titok! A megszentelés és megáldás erői áradnak belőlük, mikor beáll az átváltozás pillanata, mikor a megrendült, nagy hit ül a lelkekre, mikor minden elmerül ünnepélyes méltósággal a csendben; a kenyér és bor fátyola mögött maga Krisztus jelenik meg, a valóságos és élő Krisztus. Kigyullad a szent ostya tüze és bíborlik a szent vér lángja. Valóban, szent ez a hely, ahol állunk. És ekkor a lelkem mélyén megérezem, hogy itt is sokkal többről van szó, mint hasznosságról. Megérezem, hogy az Oltáriszentség és én rokonok vagyunk, összetartozunk. Megsejtem, hogy a fátyol mögött rejtőző Krisztus hív a függöny mögötti titokzatos világba. Álljunk meg tehát tisztelő lélekkel, és merüljünk el az Oltáriszentség három titkába.

8.1 Az Oltáriszentség áldozat

Mit jelent a szentmisén résztvenni és a szentmisét bemutatni? Mindig annyit jelent, mint Istennek bemutatni a szerető és megalázkodó, Istent engesztelő Krisztust. (7,37) Helyezkedjünk bele az áldozatot bemutató Krisztus lelkébe. Mikor lenézett a keresztről, ugyan mit látott? Üvöltő, hálátlan népet; látta a kurtatekintetű, eldurvult tömeget. Mint egy kígyófészek, mint férgek a porban, a sárban, fölöttük pedig ez a szárnyaló szeráf, aki az Isten irgalmát kéri: „Atyám, bocsásd meg nekik, nem tudják, mit cselekszenek.” (Lk 23,34) (7,97) Ennyi keserűségtől és kegyetlenségtől körülveve édes, erős lelke megtalálja az alkalmas szót. És mikor ugyanaz a Krisztus lenéz az oltárról és szétnéz a világon, talán más emberiséget lát az utcákon hemzsegni, mást lát a strandokon szórakozni s a parketton táncolni? Talán másfajta emberiséget lát a templom körül bambán ögyelegni? „Atyám, bocsáss meg nekik, nem tudják, mit cselekszenek” – imádkozza ma is minden szentmisében. Szentmisét bemutatni tehát annyit jelent, mint Krisztus keresztdozatát folytatni az idők végezetéig. Annyit jelent, mint az engesztelő és könyörgő Krisztust beállítani a mai világba, megnyitni a történelem mai pillanatát, és beengedni az áldozatot bemutató Krisztust. Szentmisét bemutatni annyit jelent, mint Isten mérlegére a világ alávalóságával szemben rátenni Krisztus mérhetetlen szeretetét és hódolatát. Annyit jelent, mint Krisztust lehozni és visszakérni a földre, hogy oltárunkról Istenhez méltó imádás és engesztelés szálljon föl az égbe. Annyit jelent, mint módot adni az isteni Mesternek, hogy földi életének kiteljesedése, hogy szerető Szívének lángba borulása el ne szálljon a múltó pillanattal, hanem nagycsütörtök átváltoztatása és nagypéntek döbbenetes úrfölmutatása megálljon a történelem mulandósága fölött, mint ahogy egykor a nap megállt Gabaon fölött.

„Verweilo Joch, du bist so schön!” – kiáltja Goethe a pillanatnak. Állj meg, hiszen olyan szép vagy! A szentmise is ebből a vágyból született. „Állj meg pillanat, hiszen olyan fölséges vagy!” Nem férsz bele egyetlen pillanatba, nem múlhat el nagycsütörtök alkonyával és nem engedhetünk eltemetni a nagypénteken sírba fektetett Krisztussal. Igen, azon a délután elsötétült a nap, mert új nap világított a keresztről a szeretet számára. „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, aki életét adja barátaiért.” (Jn 15,13) Ha ez a nap lenyugszik, újra sötétség lesz a földön; ha ez a tűz kialszik, újra hűlni kezd a világ; ha ezek az ajkak újra elhallgatnak, újra süket lesz az emberiség. Mit viszünk majd az oltárra, hogy az Istent engeszteljük? Újra bakokat és tulkokat? De most már tudjuk, hogy az Úr nem leli bennük kedvét. Ki fogja méltón imádni az Istent, ha az igazi Főpap nem lakik többé közöttünk?

Mi tehát a szentmise? A Kálvária véglegesítése, de úgy, ahogy azt az első keresztények szerették ábrázolni a kereszten. Nagypéntek elmúlt, de a keresztt megmaradt. Krisztus sebei nem tűntek el, hanem drágakövekként ragyognak. A töviskoszorú királyi koronává magasztosult, a keresztt az uralkodó trónjává. A világtörténelem színpadán a földrengés dübörgése után, a nap elsötétülése után kigyulladnak a reflektorok. A világ rohan tovább, a keresztt azonban rendületlenül áll fölötté. Már nem a Golgota ormán, hanem az oltár magasában. Az engesztelés tüze imádvá nyaldossa körül a világot, fölszívva magába minden érzést és áhítatot. Aki a szentmiseáldozatot helyesen akarja látni, annak ezt az imádkozó Krisztust az égő, vágyódó, magát megalázó világ középpontjában kell látnia, aki magára veszi ezt a tisztet s az imádás áramában magával sodor és felemel lelkeket, egyházat s az egész emberiséget. Az istenséggel szemben az imádkozó és engesztelő Krisztus áll, fényesen s tüzesen, és mögötte e nagy közbenjáró és engesztelő árnyékában mosódik el a világ. (24,342)

A szentmise tehát nem csupán emlékűnnep, nemcsak áhítatgyakorlat, nemcsak elmerülés annak szemléletében, ami a Golgotán egykor történt, hanem magának az áldozatnak fönntartása. Benne Krisztus úgy szeret ma is, mint egykor az utolsó vacsorán, s az történik, ami ott történt, és akarta is, hogy az történjék, és azt tegyék, amit ő tett, és úgy vegyük

kezünkbe a kenyeret és bort, mint ő vette: „Ez az én testem, amely értetek adatik... Ez az én vérem, amely értetek ontatik.” (Lk 22,19.20) Itt adja testét, itt ontja vérét Krisztus, a mi áldozati bárányunk, a miénk, mint volt az utolsó vacsorán, aztán végig a világon. Tehát Krisztus áldozata bele van állítva a történelembe, mint tényező és erő, ennél fogva minden oltár erőtelep. (24,357)

Kérdés most már, hogy milyen lélekkel vegyek részt a szentmisén? Ránézek az oltár keresztjére s egyszerre eszembe jut, hogy az Isten nagy. Nagyságát hirdeti a természet, a mulandóság, Tirus és Babilon; mindent megtörő hatalom. Fáraókból múmiák, városokból romhalmazok lesznek... Isten szent Fiából pedig áldozat lesz. Olyan nagy az Úr, hogy mindenkinek meg kell hajolnia előtte, maga az Isten Fia is meghajlik mérhetetlen kínban. Azután hirdeti az Isten tiszteletet és engesztelést. A kereszten egykor nagy hangon és könnyek között kiáltott, az oltáron némán, de szüntelenül engeszteli az Istent: „Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!” Mikor a pap fölajánlotta a kenyeret és bort érettünk, arra gondolok, hogy csak Krisztus válthat meg engem. Nem emelkedhetünk ki bűnből, bajból, halálból, ha Isten ki nem emel. Javítgat, foltozgat rajtunk az ész és a kultúra, de győzelmes rosszat, bűneink szerencsétlen hatalmát más meg nem töri, csak Krisztus. Mikor az átváltozásra csöngetnek, Isten szeretetére gondolok. Szeretete az égre csap, szenvedélyessége kitör. Ezzel a szeretettel lép előm és mondja: „Meghódítlak...” Valóban vérevel oltotta bele a kereszténységbe a hősiességet, apostolokat és vértanúkat nevelt. És engem meghódított-e? Ó, Jézusom, tied vagyok, ne kételkedjél! Nevelj bennem nagy, mély bensőséget és szeretetet önmagád iránt. (7,66)

8.2 Az Oltáriszentség életforrás

Ez az Oltáriszentség második arculata. Hogy megértsem, meg kell kérdeznem: mi volt Krisztus terve az emberrel? Miért hullatta érte vérét és verejtékét? Azért, hogy a kárhozattól megmentse? Hát igen, nagy dolog ez, de kevés. Azért hordozta lázas szemekkel és rogyadozó térdekkal keresztjét, hogy a bűnnek tilalomfát állítson? Igen, ez is nagy dolog. De ekkora szeretet csupán negatívumért? – ez így kevés. Ugyan milyen ember az, aki a bűnt kerülni akarja, de szeretni nem képes? Milyen torz alak, aki bár kegyelmi állapotban él, de Isten nem érdekli. Ó, nem, nem, Krisztusnak nagyobb tervei voltak velünk. Nemcsak menteni akart, hanem emelni, nemcsak korlátokat állítani, hanem életet közölni. Azért akarja önmagát adni az oltáron Istennek, hogy megengesztelje az embernek, hogy megszentelje. Egészen páratlanul magához akart vonni bennünket, hogy átalakíthasson, hogy magához formálhasson. Ezért mondotta: „Vegyétek és egyétek.”

Ez a nagy lélek-lefogalás és lélek-elárasztás azzal kezdődik, hogy Isten lelki békét teremt bennünk. Elveszi tőlünk bálványainkat, úgy hogy még nevüket is elfelejtjük. Nagy szó, hogy az embernek bálványai ne legyenek, vagyis ne legyenek olyan vonzalmi, szenvedélyei, melyeket Istennél többre becsül. Az ilyen természetfölötti tisztulás után bevonul a lélekbe a szeretet, mely által Isten gyermeke, Jézus testvére és a mennyország örököse lesz. Ennek lesz a következménye, hogy odabent valósulni kezd a szintézis Isten és a világ, test és lélek, akarat és ösztön, szép lélek és szép test között. Új szellemi világ szakad belénk, új életátültetés; krisztusivá válunk. S mi által lesznek lassan az ő gondolatai a mi gondolataink s az ő életiránya a mi életünk tartalma? A szentáldozás által. Olyan ez, mint az emmauszi úton vándorló Krisztus jelenléte: érezték melegét, melytől szívük gerjedezett, akkor is, amikor még nem látták és nem ismerték fel őt. A múltból mint lepelből bontakozik ki Krisztus, és vonul be lelkem vendégszobájába. Aki az Oltáriszentséget veszi, az élő Krisztust veszi, tehát lelkivilágát is. Áthangelődik Krisztus ritmusára. (24,258)

Igen, igen, ez Krisztus terve: kialakítani bennünk saját képét. Márványból is ki lehet hozni a szépet és festékekkel is lehet remekművet alkotni, de a legszebbet mégis abban az

anyagban lehet megalkotni, aminek lélek a neve. Szép élet, tiszta erkölcs, harmonikus lélek és tiszta világ, ez az igazi remekmű. Ezért az Úr Isten a szép szobrokat és képeket idelent hagyja, de a szép lelkeket fölviszi az égi múzeumba. Mert a márvány remekműből meszet égethetnek, a képből rongy lehet, de a lélek, amelyben kialakult Krisztus, örök emlékké válik.

És ugyan hol teremnek ezek a lelkek? Mert mindennek megvan a maga termőföldje. Idegen klímában csenevészé válik. Nézzétek az apró zsurlókat! Valamikor hatalmas fák voltak és erdőket alkottak, most pedig törpék. Miért? Mert akkor más csillagok jártak, más volt a föld melege s tőle hatalmas fává nőttek. Nézzétek az oroszlánt az állatkertben, milyen kopott, és milyen fénytelen a szeme. Miért? Mert nincs otthon. Neki a végtelen pusztá kell. Nézzétek a halakat az akváriumban. Üvegfiókban élnek, nem óceánban. Hát a léleknek hol van a hazai földje, ahol kinőheti magát? A szentáldozásban. „Azért jöttem, hogy életük legyen éspedig bővebb életük” (Jn 10,10) – mondja az Úr Jézus Krisztus. Hallgassuk csak a zsoltáros szavát. Azt mondja, Isten olyan hatalmas, hogy kőből vizet fakaszt, a sziklából mézet ad, a pusztát kertté változtatja, igéri, hogy az élettelen földet föltermesztja és a meddőt megtermékenyíti. Isteni Üdvözítőnk ezeket az ígéreteket a szentáldozásban valósítja meg, ha átadjuk magunkat neki. Mert ha kő volt a lélek, forrást fakaszt benne, ha pusztá volt, édenkertet alkot benne. (17,293)

Nézzünk csak a mai ember szemébe, mit látunk ott? Az erő öntudatát. Folyton azon dolgozik, hogy minél több erőt szabadítson föl s állítson be a kultúra szolgálatába, s ezzel egyre jobb világot teremtsen magának. Hajdan az apostolok csillogó szemmel mondták: „Uram, nézd, minő kövek, milyen falak!” ??? – mikor a jeruzsálemi templom falaira mutattak. Ma ugyanezzel az öntudattal mondjuk mi is: „Ah, milyen gyárak, milyen gépek, milyen alkotások!” Nincs ebben semmi rossz sem, hiszen alapjában véve Isten akarata, hogy teremtésének folytatói legyünk. Tőle vannak tehetségeink s ezek alapozzák meg uralkodói jogcímünket.

De ekkor jelentkezik a veszedelem is. Ha erőink önérzete csupán a külső világra vonatkozik, ha azt gondoljuk, hogy ezekkel az erőkkkel győzünk majd és uralkodunk, akkor végzetesen eláruljuk, és félreértjük önmagunkat. A baj nem is az, hogy urrá akarunk lenni a föld, a víz és a levegő fölött, hanem az, hogy nem akarunk nagyobb úrrá lenni. Mert mit használ, ha uralkodunk a vas, az arany, a víz és a levegő fölött, de önmagunkban az ösztönök szolgálói maradunk? Mit használ, ha fényes palotában ezüstálcáról az elégedetlenség, a gyöngeség és szenvedés kenyerét esszük? Pedig ez a veszedelem itt van a nyakunkon. Rá kell ébrednünk, hogy ennek a belső világnak kiépítése sokkal fontosabb, mint a külső világ meghódítása, s önmagunk átalakítása döntőbb, mint vasat olvasztani, gépeket konstruálni, városokat építeni. Hiába kiépíteni a kulturvilágot, ha nem teremtünk beléje kulturembert. Isten is így tett: alkotott világot, de azzal be nem érte, hanem embert is teremtett ebbe a világba. A világnak s az ember hatalmának csak akkor van értelme, ha jobbmagát teremt beléje. Minden ember külön-külön teremt meg belső világát, s ebben a belső világban saját jobbik magát. De hol vesszük az erőt ehhez az alkotáshoz, hol vesszük a vonzalmakat, a buzdulásokat, lendületet, hol a hevülést és lelkesedést? Falak között, rácsok mögött, kalitkában, véges és elrekesztett világban repülni nem lehet, a repüléshez magasságok és mélységek kellenek. Erőforrásra van szüksége minden egyes embernek, a lélek mélységeiből kitörő inspirációkra, melyeket Isten fakaszt bennünk. Íme, itt az Oltáriszenség értelme. A külső világ tudás és technika után kiált, a belső világ pedig erő és lélek után. „Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, az bennem marad és én őbenne.” (Jn 6,56) (13,375)

Mit jelent tehát az áldozás? Egyesülés Jézussal. Lelkek akkor egyesülnek, ha egyet gondolnak. Szívek akkor egyesülnek, ha egyet akarnak, emberek akkor egyesülnek, ha szeretetben egyesülnek. Mi a szentáldozás? A lelkek egyesülése a gondolatok közlésében, a szívek összeforrásában, az érzelmek egységében. Mi az igazi szentáldozás? Krisztus gondolataival való töltekezés, Krisztus érzelmeitől való felgyulladás, Krisztus hasonmásának

kiverődése a szemem, homlokom, ajkon, beszéden, szereteten, szíven, életem, az egész életem, az egész emberem. (19,278.)

8.3 Az Oltáriszentség jelenlét

Az orgona elhallgat, a gyertyákat eloltják, a templom lassan kiürül. Csupán az örökmécs lángja libeg testetlenül, hangtalanul. Jelzi, hogy van az Oltáriszentségnek egy harmadik arculata is, a jelenlét. Mert az Úr Jézus a szentmiseáldozat után is él és érez az Eucharisziában, és akkor is dicséri és imádja az Istent. Pszichológiája akkor is az indulatok és érzések áradása. Tenger a lelke, mélységek és magasságok felelnek egymásnak benne... Ő az örök szeretet trubadúrja, ki egymaga tudja énekelni az Énekek Énekét. Hogy tehát a földön az imádás, dicsőség és dicsőítés soha el ne múljék, ezért van e titkos jelenlét. A napnak is vannak protuberanciái, mértéktelen, szertelen kitörései, s ezekkel a fakulákkal rendezte a világítást a rémesen sötét világűrben. A földnek is vannak protuberanciái, hegyek és hegyóriások. De vannak a lelki világnak is protuberanciái, s ezek a szentségi Jézus Szívének lángolása. Lángtengerek suhognak, tűzoszlopok belemeredései a sötétbe.

Milyen látomások színhelyei Krisztus oltárai! Mintha tengerek fenekén térdelnénk, óriási titoknak 8000 méter magas tengeroszlopnak nyomása alatt, mint alázatos kariatidák; ott térdelünk és szinte csodálkozunk, hogy élünk. Öntudatunk egy-egy ellobbanó szikra fényében látja meg, inkább sejtje meg a nagy valóságot ... azt, hogy az Úr egymaga jött az Atyától az Isten-meglátás s a Istenhez való vezetés küldetésével, a ahogy egymaga jött, úgy nem mehet vissza, hanem magával kell vinni a világot. Kapcsolatot kell teremtenie a végtelennel, melynek gyűrűjébe belemerül minden imádás, s a hódolat árama magával sodor minden lelket, s az Isten-szomjúhozás örvényébe ránt le magával. (24,246)

Dante a paradicsomban a megdicsőült lelkek egységét és a szentek egységét arany rózsakoszorú képében szemléli. Ehhez hasonló rózsakoszorúba akarta kötni az Úr Jézus is híveit, s önmagát állítja közéjük, önmagát állítja a sugárzó és lelket vonzó középpontba. Az egymásba fonódó színpompás lelkek periferiáit a központ vonzásába, szent Szívébe állítja bele. (24,336) Raffaello Disputa alakjában örököltette meg az Oltáriszentséget s annak középpontosságát. Köréje épül az Anyaszentegyház dómja, s köréje gyűlnek a lelkek, elsősorban nem azért, hogy disputáljanak, hanem, hogy leboruljanak és engeszteljenek, vele virrasszanak és imádkozzanak a világ lidérces éjszakája fölött. Ahogy az apostolok körülülték a Boldogságos Szűzet az utolsó vacsorán és várták a Szentlelket, úgy térdeljük mi is körül az Oltáriszentségben jelenlévő Jézust, és ahogy ők belesodródottak a Szent Szűz könyörgő és hívogató atmoszférájába, úgy sodródunk bele mi is Jézus imáadásába és engesztelésébe. És amikor eljött a Szentlélek, egyik lángjával meggyújtotta az örökmécsest. Jézus elment, a Szűzanya is elmegy, az apostolok is elmennek, de mégsem maradunk egyedül.

Valóban a legnagyobb áldás, hogy Isten velünk van. A zsidóknak a pusztában mint tűzoszlop világított és örködött, és az éj megszűnt rémes lenni. Jákob idegen földön bolyong, s látja az égi létrát, megnyugszik a szíve: Közel van az Isten. Mózesnek a csipkobokor és a sivatag sziklái, Fárán és Nun hegye hirdeti: velünk az Isten! De ilyen közel egyikükhöz sem volt, mint ahogy mi megyünk az Oltáriszentség elé. Itt a mi Istenünk, Atyánk, testvérünk, pásztorunk, királyunk, fejünk. (7,201) Amíg élt Jézus, addig is misztérium volt, fátyol takarta; az emberben sejtette Istent, s azt nem látták, de hitték s mondhatták: ah, mily közel... Itt, néhány lépésnyire van, sőt érinthetem ruháját, kezét, testét. Szerette őt, aki látta és imádtá, aki hitte. Itt az Oltáriszentségben nemcsak Istent, de az embert sem látni, a jelenlét, a közelség azonban megvan. Ugy élem át Krisztust, mint a meggyógyult vak élte át a Megváltót Jézus emberi alakjában, és mint Magdolna az Isten Fiát a feltámadt Krisztusban. (24,271)

Ezért nem is képzelhető el olyan katolikus áhítat, amelynek nem az Oltáriszentség a középpontja, hiszen itt tanulunk meg mélységet és alázatot, itt tanulunk meg hallgatni és befelé fordulni. Mert a vallásos élet jelszava nem az, hogy „ki az utcára!”, hanem „be a lelkedbe!” Itt az oltár körül neveli Jézus híveit, apostolait, hőseit, itt az élet műhelyében, az öntudat és motívumok világában. Itt akarja fakasztani a több, a jobb életet, itt néz bele lelkiismeretünkbe s akarja, hogy tisztuljon fenéig, itt áll bele ösztöneink árába, mint hajdan frigszekerényével a Jordánba, s akarja, hogy uralkodjunk fölöttük. Sürget, hogy ne legyünk csupán tükör, amelyen átsuhan a benyomás, ne legyünk csupán homok, amelyen nem hagy nyomot a tenger, hanem legyünk, mint a gránit, veszi a véső benyomásait, megőrzi és továbbadja. (13,363)

Hogyan közeledjünk a szentségi Jésushoz? Az első követelmény, legyen tiszta szívünk. Az a legigazibb istentisztelet. Megtiszteljük az Urat márványtemplommal, aranyos oltárokkal, virágszőnyeggel, mert azt akarjuk, hogy az Úr háza külön legyen. A legkiválóbb szentély számára mégis a tiszta szív. A második követelmény a mély alázat. A lélek bár tiszta, mégis az az érzés tölti be, hogy nem tud hova lenni a leereszkedő Krisztussal szemben: „Honnét van ez nekem?” ... „Nem vagyok méltó!” – mondogatja. Az angyalok nagyok, mégis elfedik arcukat, a próféták hatalmas szellemek, mégis földre borulnak; az ember akkor is, ha tiszta, elfogódik a hegyláncok lábainál, a tenger partján, a csillagos ég alatt. A harmadik a gyengéd vonzalom az Úr Jézus iránt. Feléje tartok, bármerre járok. Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza. Mennyivel inkább Isten vigaszainak folyamához! A negyedik követelmény az engesztelés szelleme. Akit így szeretünk, annak följajnljuk összes szimpátiánkat. Itt az Oltáriszentségben kell Jézust megkövetnünk, itt ahol szeret, ahol bántják. Mit csináljunk a bűnök sárözönével? Könny és vér, ez akasztja meg a pusztító, szégyenletes árt, lángoló, résztvevő szeretet, ez apasztja ki dagályát, virágos tövist és tövises virágot. Ilyen a mi áhítatunk, virágos is, illatos is, fájdtó is. (7,196) ... Ó, Jézusom, ebben a légkörben engesztelek és tisztulok, hódolok és emelkedem, leborulok és szentté leszek.

9. Az ellentmondás jele

Habet mundus suas noctes et non paucas – mondja Szent Bernát. A világnak megvannak a maga éjszakái és nem is kevés a számuk. Szent Bernát ilyen éjszakában állott, Prohászka is, mi is. Péntek nemcsak a naptárban van, hanem a történelemben is. És hová menjen a keresztény lélek elmélkedni pénteken, ha nem Krisztus keresztjéhez? Valahányszor a történelem éjjelén az ember nagy miértjeivel utat tapos magának, ez az ösvény mindig a Kálváriára vezet. Vagy kapunk itt feleletet, vagy egyáltalán sehol sem kapunk. És mit látok a Kálvárián? Sötét felhők az égen, Isten haragjának fergetege, és undok alávalóság a földön; az emberi erény és erkölcs nagy csatavesztéseinek gyászos, véres terét látom. Minden ember, mint a polyva, szétszedi és űzi Isten búsuló haragja. És az egyetlen hős, aki élet, nézzétek, hová került? A keresztfára! Letört tehát az emberiség virága. Lahanyatlott zászlója, lealkonyodott csillaga, s az ördög ellépdelt patáival a letiport emberiségen s azt üvöltötte a világ négy tája felé: Vae victis! Jaj a legyőzötteknek! (17,225)

Ilyen lélekkel tévelyegjek a Golgotán? Ilyen elborult kedéllyel és hajótörött reménnyel nézzek föl a keresztre? A szétfutott tanítványok szélütött tekintetével? Ott álltak a zsidók, nekik a kereszt gyalázat fája volt; ott álltak a pogányok, nekik az örület és szégyen jele volt. Jézus szemében azonban a megváltás fája. Hát hogyan nézhetném én a hóhérok és hitetlenek szemével minden áldás és kegyelem forrását! „Uram, kiáltok föl a szent kereszt tövében, a lelket, a hitet, a szeretetet tőled kaptam, kérlek, add hozzá a szemedet is, hogy úgy lássam, ahogy te láttad. Lássam mögötte Isten megszentelt arcát és a megváltott milliók ujjongó seregét. (1,233)

9.1 A kereszt botránya

Az élet sok támadásnak tesz ki bennünket. A szenvedés gyötrő kényszere egyensúlyában fenyegeti meg a lelket. Vannak fájdalmak, melyek porba sújtanak, és kábult lényünk elveszti helyes irányát és a termékeny lelki kapcsolatok tudatát. Szédülten próbálunk talpra állni, és százszor is visszaesünk az első lépés előtt. Vannak fájdalmak, melyek mint a lélek földrengései mindent leomlasztanak, amit építettünk; elveszünk bennük, mint ahogy az omladék temeti maga alá áldozatait... Vannak belső, rejtett emésztődések, melyekben lelki súlypontjaink eltolódnak, elveszítjük a természetfölötti gravitációt... idegen vonzások darabolják lelkünk egységét, ingadozó értékelések rázzák belső épületünket... Ilyenkor megeshetik, hogy a lélekben második középpont alakul, mely a lelkiéletet alapjaiban összezavarja és felemészti, mintegy két szív van az emberben, az egyik, amely bízni akar az Istenben, a másik, amelyik a szenvedésben szinte gyógyíthatatlanul elkeseredik. (7,275)

Hová lett Isten? – kérdeztük szorongva a szenvedések idején. Úgy érezzük, változtatnunk kell Istenről való felfogásunkon, ki kell javítanunk Isten-képzetünk egyik-másik vonását. Igen, igen, az élet iskolájában az ember folyton tanul, azaz folyton módosítja ismereteit, miért ne kellene javítanunk naiv Isten-képünkön is? Talán bizony nem naiv mindenkinek, még a legbölcsebbnek is az Isten-képe? Mihelyt emberi, máris naiv. S ha naiv, akkor az élet küzdelmeiben okvetlenül elváltozik... Mikor az Istenben a szerető Atyát keresem, mikor gondviselőmhöz fohászok, s magamat és mindenemet neki ajánlom, s az embertelen vihar mégis szétdúlja mindenemet, nem kerül veszélybe maga az Isten-arc is bennem? (8,249)

Érthetetlen, hogy aki szeret, így kínozzon – mondom magamban –, s aki végtelenül jó, ilyen kínokat bocsásson rám, pedig távol is tarthatná azokat tőlem. Szeret-e az, akinek csak akarni kellene s kizáríthatná a könnyek tengerét, és mégsem teszi? És ha mégsem teszi,

hogyan legyen Atyám? Hányan érzik magukat ilyenkor úgy, mintha ki volnának vetve a semmibe? Nincs a lelküknek többé szárnya, hogy repüljön akár fölfelé, ahol lenne talán valami, vagy lefelé, ahol újra talajt érezne a lába alatt. Csak az űr van s ebben az űrben gondolkodik, s arra a következtetésre jut, hogy életének legnagyobb tévedése a hit volt, hit az erkölcsi világrendben. Kétségbe van esve, mert úgy érzi magát, mint a gazdag ember, mikor bekövetkezik a devalváció. Lelkében is devalválódott minden érték. Most itt áll egy csomó piszkos papírpénzzel, amelyre rá van nyomva a megnyugtató hitel, hogy hús, hogy szász, hogy ezer pengő, de amelyet beváltani már nem lehet, kezdeni vele már semmit sem lehet, undorodni azonban, mint piszkos rongytól, annál inkább. Talán azt mondanánk neki: „Miért nem gyűjtött aranyat, most nyugodtan megélhetne belőle.” Erre azonban így válaszol: „Az életnek nevezett vásárban nem sok arany forog, hát nekem sem volt sok aranyam, de azért elhittem, hogy ott a bank, pincéjében megvan a fedezet. S ha nem is látom, az nem baj, fő, hogy megvan. És íme, nem volt meg. Miben higgyek még? (10,195)

Ó, csak ne vegyük olyan természetesen a szenvedést! A kereszt misztérium. Az élet nagy kísértés, amelyen olyan sokan elbuknak, és olyan sokan soha többé föl sem kelnek. A kereszt csak addig nem probléma, amíg a szobánk falán függ, vagy amíg a rózsafüzéren csokolgatjuk. Ó, azok az ébenfa alapon szépen kifaragott elefántcsont feszületek mennyi esztétikával készültek! De ha a vállunkra nehzednek, vagy pláne függni kell rajtuk, akkor még Krisztus is azt kiáltotta: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” (Mt 27,46)

Az emberiség legjobbjai megdöbbenve merednek a keresztre. A szenvedés mindig nyugtalanító, és ma sincs semmi jele annak, hogy valaha is megoldhatjuk a titkát. Fantaszta vagy lelkiismeretlen csaló az, aki olyan világgal ámit, amely nem ismeri a szenvedést. Ó, ezek a nagy realisták a legnagyobb idealisták! Ugyan ki képes a világból száműzni a betegséget, lelki kínt és testi gyötrelmet?... Ki tünteti el a mulandóság árnyékát, a sír sötétségét, a keserűség tövisét, a szenvedés keresztútját? A világ tagadhatatlanul egyre tökéletesebb lesz, de a kereszt változatlan, s a szenvedések rokkantjai lepik el az utakat; az élvezet sivársága kiüresíti a szíveket, a céltalanság éjjele borul rá a lelkekre, és ti a szenvedés nélküli jövővel akarjátok feledtetni a jelen nyomorúságait? (17,191) Nincs más választás: vagy a teljes reménytelenség, vagy pedig a hit felelete. Vagy nincs felelet, csak beleüvöltés a semmibe, néma visszazuhanás a földbe, vagy pedig Krisztus keresztje. Vessük tehát föl a hit fényében a kérdést: mi a szenvedés értelme?

9.2 A kereszt értelme

Induljunk ki abból, hogy milyen kiforratlan is az ember; nincs kidolgozva, elsimítva benne semmi. Ha lelki szemét nézem, látom hogyan van befuttatva az irigység sárgaságával; ha ajkait szemlélem, látom, hogyan van befuttatva a szenvedély lázkiütéseivel; az arca hogy be van esve a gondolat halványságától és a felfogás kicsinységétől; ha Istenhez való viszonyát nézem, látom, milyen elmaradt; szívének legnemesebb húrjai lazán le vannak eresztve, nem lehet harmóniát csiholni belőlük; homloka nincs felkenve az Isten-szeretet olajcseppjeivel. Így áll az ember Isten igazságosságával szemben. Mit lehet ezzel az emberrel tenni? Ki és mi tudja kihozni belőle az Isten képét (18,108) Ó, ha az ember gondolatai szerint való átalakuláshoz is annyi kín, annyi tűz és a könnyek annyi választóvize szükséges, mennyi kell akkor ahhoz, hogy az Isten gondolatai szerint alakuljon át? (7,181)

De inkább az a körülmény rendíti meg az embert, hogy ez a rossz körülöttünk és bennünk nem valami idegen és közénk tévedt hatalom, hanem őseredetű jellegünk és velünk született energiánk, melyet kezdet óta vérünk tűzében, öntudatlan lelkünk mélyében hordunk; ez megcsonkíthatatlan és elfogyhatatlan örökségünk. Ez időnként kifakad és kicsordul belőlünk, mint zsilipen az ár. Ennek a tüzes, piszkos árnak minden csöppje belőlünk való. Nincs szenvedés, seb, könny, bánat, amit a pokoltól kellett volna kölcsön kérnünk. Tisztára a mi

termékünk. Nem kell az alvilágra szállnunk, a poklot megtaláljuk a mi szívünkben is, és az ördögök képét saját gyűlöletünk és szenvedélyeink kinyilatkoztatásában. (25,202) Társadalmi osztályokat meg lehet szüntetni, a faji megkülönböztetéseket el lehet törölni, az nem változtat a tényen: maga az ember rossz. Mit lehet vele tenni? Az egész csillagászati és fizikai világ körülöttünk vajdó világ. Ebbe vagyunk beleállítva a magunk belső káoszával. Test és lélek, eszmény és vér, érzés és ösztön kavargó bennünk, mi mindent kell belőle kiverni és kitörni, hogy emberi formát öltözzön? Az ember önző és kiskaliberű gondolataiba nőtt bele: messze van tőle az ember, a testvér; messze van tőle, hogy megértse: közös küzdelemnek, közös munkának, közös verítéknek köszönhet mindent. Zűrzavaros az ember világa; csúnya érzéki ösztönöség iszapja kavargó benne. Ó, mennyire szükség van a tisztulásra! S akár tetszik nekünk, akár nem, az Istennek, így, ahogy vagyunk, nem megfelelő az ember.

Káosz kint, káosz bent. A kozmikus világ is rettenetes harcok, küzdelmek, robbanások útján alakul rendezett világgá, minden egyes ember belső világának is rengeteg belső harc, küzdelem, nekifeszülés árán kell erkölcsi renddé szilárdulnia. Arról van szó, hogy az erkölcsi rend nincs adva az anyaggal, nincs a létért való küzdelemben – ez a lélek hozománya. Ez egészen új, a teremtett mindenség szenzációja, ez a lélek révén vonul be a világba, s mikor bevonul, az egész káosz megremeg a lélek erős evezőcsapásaitól. De hogyan bontakozik ki ez a magasabb valóság, ez az érték-többlet? A szenvedés által. (10,198)

Persze lehet erre azt is felelni, hogy szenvedés nélkül is meg tudnánk tisztulni. Miért ne lehetne? Isten azonban ezt az utat választotta! Miért? Mert a szenvedés végső gyökere a bűn. Bűn által jött a szenvedés, szenvedés által is kell eltűnnie. És ma talán nem így van? Lehet felületesen is nézni a dolgokat, s azt mondani, hogy a világ szenvedése a népek gazdasági versengéséből, a nyersanyagokért és a világpiacon folyó küzdelemből, faji ellenszemből és imperializmusból fakad. Így is van. De fordítsuk le ezeket a fogalmakat az erkölcs nyelvére és mit találunk? Göggöt, irigységet, kapzsiságot és gyűlöletet. Íme a bűn, a régi kovász, amely magában hordozza a büntetést s benne milliók szenvedését. (19,84)

Amikor átvetődik rajtunk az élet óceánjának egy keserű és erőszakos hulláma, szinte megtántorodunk és úgy tűnik, mintha elmosná hitünket és reményünket is mindenestül. Az embert úgy elborítja a gyászos érzés, hogy nem lát, nem hall. De ha újra csend lesz körülöttünk, akkor keressük meg a teljes igazságot. Ne csak azt a kérdést vessük fel: „Miért tetted ezt, Uram?”, hanem azt is: „Mit akarsz, hogy én cselekedjem?” Igen, én most szenvedek, de te most is ugyanaz vagy, aki voltál: élet és halál ura. Minden a tiéd! Igaz, sok minden az enyém is, de csak addig; amíg el nem kéred. Nem, nem szállók pörbe veled, hanem a sötétben leülök kezeimet térdemen összekulcsolva, s azt mondom magamnak: Ez a sötétség is az Úrtól van; ezt a keserűséget is a szeretete nyújtja. Ülök csendben, és imádkozom, nézem a sötétséget, addig nézem, míg a sötétségből egy végtelenül jószágos szemet látok, s ebből a szemből szeretet néz reám. Ez az atyai szem reám tekint, s azt várja tőlem, hogy a sötétségben is hű maradjak hozzá, és a nehézségek között is megtegyem kötelességemet. (9,212)

Így lassan rásejtünk, hogy az életnek nagyobb hivatása nem lehet, mint Istennel összeforrt hűsi szeretetben. Persze a seb fáj, a könny keserű, az ember érzi és nyög. De Isten sem akarja, hogy ne érezzük, hiszen embernek teremtett és nem gépnek. Emberek vagyunk, szívünk dobban, idegeink remegnek, de akarunk hű, és ez elég. (6,131) Önmagában véve a szenvedést szeretni nem lehet, azt csak gyűlölni lehet, mert ellenségünk. Ha valaki mégis szereti, csak azért szereti, mert megérti, hogy egy nagyobb jó szolgálatában áll. A diák szeret tanulni, pedig keserves, de általa jut a tudás birtokába. A beteg beveszi a keserű orvosságot, pedig keserves, de általa gyógyul. A földműves vállalja a verejtéket, mert bő aratást remél. Így fogadjuk a szenvedést is, mert tisztít, nevel, tökéletesít. (17,190) Krisztus is tudatában van annak, hogy kereszttel a legnagyobb jót szolgálja. Nem úgy érzi magát, mintha sötét hatalmak labdája lenne, hanem mint aki sötét úton fényes küldetést hordoz. Inspirációja

szinte ragadja, hogy a legremekebb művét megalkossa. Elmerül az árban, és vergődik, de azután fölemelkedik a fölséges igazság felhőtlen szféráiba. (19,88) Krisztus is szenved, a lator is, de a lator káromkodik, Krisztus imádkozik; a latornak sötét a lelke, Krisztus mennyországot hordoz magában. Ez a probléma megoldása. Egyedül erkölcsi fölnyünk emel ki a szenvedés mechanizmusából. „Ha te vagy a Krisztus, szabadítsd meg magad is, meg minket is!” (Lk 23,39) Íme a keresztén függő emberiség káromkódása. Istent megbántva, kegyelmeit megvetve, a lelkiismeret szavára mit sem adva élünk, csoda-e, ha szenvedésekbe bonyolódunk? Szegény világ, telve a szemek kívánságával, a test kívánságával és az élet kevélységével, és még méltatlankodva kérdi, hogy miért szenved? (7,99)

9.3 A kereszt misztériuma

A keresztet nem kell magyarázni, hiszen maga beszél, hangosabban és megrendítőbben minden emberi szónál. A kereszt maga prédikáció, megrendítő is, lenyűgöző is. Benne a vallásos érzés két örök vonása egyesül: a tremendum és a fascinosum. Assisiben éreztem ezt, ott kint a San Damianóban, melynek erkélyén Szent Ferenc a Naphimnuszt énekelte. Van ott egy fészület: ha egyik oldalról nézem, Krisztus rettenetes agóniáját látom, úgy vergődik a kereszt, mint a féreg, mely fölágaskodik és összetekeredik, ha eltapossák. Ha a másik oldalról nézem, a kiszenvedett Krisztus szelíd arca áll előttem, aki Atyja karjain szelíden álomba szenderült. Igen, így vagyunk a szent kereszttel, minden kereszttel: egyik oldalról Isten haragjáról beszél, a másik oldalról pedig Isten védtelen irgalmáról. Hogyan férhet meg ez a kettő egyetlen valóságban, ezt az emberi ész nem érti meg. De nem azért ember, hogy az Istent is megértse, és nem az ész az utolsó fórum. Mert ahol az ész megáll, ott folytatja a hit, és ahol az emberi szó kevés, ott prédikál a kereszt.

Miről beszél? Beszél először is Isten haragjáról, arról, hogy az ember nemcsak teremtménye Istennek, hanem bűnös, lázadó szolgája is. Mi lesz vele, hová fusson, hová meneküljön? Ha érzi is a bűn terhét és iszonyú átkát, ha rá is szánja magát a penitenciára, mit csináljon? Milyen penitenciát végezzen? Legyen olyan, mint egy középkori flagelláns vagy egy tomboló dervis? Bujjék a sziklák üregébe és ott sirassa bűneit? Bármit gondolunk, semmiben sem bízhatunk, sem erényeinkben, melyek merő rongyok, sem törekvéseinkben, melyeket sokszoros hűtlenség diszcreditált; sem érdemeinkben, melyeket számtalan bűn homályosít el. Az ember bármit csinál, ha vérben mossa is lelkét, nem lehet azokat a haragos, skarlát foltokat tisztára mosni. Ha akármilyen vízben fürdik, azt a leprát, azt a pokolvarrt nem lehet lemosni... Fölveti az ember szemét a keresztre, látja a szenvedő, összetört Krisztust, Krisztust, a világ virágát, Isten örömét, s mégis összerázva, összetörve látja, mert áldozat akar lenni a bűnért. Prófétáit, szentjeit összetörte, most Fiát töri össze az Úr, aki szent, szent, szent, a bűnt nem tűrheti senkin! Minél nagyobbat és erősebbet tör össze valamilyen erő, annál hatalmasabb és iszonyúbb az az erő. Milyen lehet hát Isten szentsége, mely összetöri az eget a lázadó angyalokban, összetöri a földet, s most összetöri Fiát; non pepercit! Milyen égrekiáltó jel ez a szent kereszt! Hogy áll, hogy mered a bűn éjébe ez a véres tilalomfa; aki eszmél, az meghallja ezt a halk suttagást: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, térj meg a te Uradhoz, Istenedhez!”

Ide fussatok, akik a bűntől félni, kik a bűnt utálni akarjátok! Jöjjetek ide, itt kell imádkoznotok bűnbánatért, itt kell imádkoznotok az örök kárhozattól reszkető lélekért. Itt kell elimádkoznotok a penitencia zsoltaírait; az Úr Jézus intónálja azokat: miserere mei Deus! Itt tud az ember bánatot kelteni és végre megnyugodni, s bízni, hogy az Úr Jézus könnyei és vére által nyugalmat talál. S mikor bűnbánó lélekkel itt porba hullva térdel, úgy tetszik neki, mintha az egész világ elsüllyedne, s kiemelkednék egy szírt, egyetlen egy a romlás és özönvíz árjából: és ez a Golgota. Minden virág, fa elhervad, csak ez az egy fa áll: a keresztfa. Minden

érzelem lelohad, a vér leapad, a szülői, gyermeki, jegyesi szeretet kialszik, csak egy érzelem lángol a világban, a bűnnek és léleknek irgalmat kereső vágya. (17,144)

Az ember végigmegy az életen s a bűn úgy húzódik nyomában, mint a csiga nyálas útja a porban. De mert a tegnapi elmúlt, azt gondolja, hogy vele együtt a tegnapi bűne, az elmaradt napok felelőssége is elmúlt. Hát nem múlt el! A kereszt arról beszél, hogy minden bűnnek bűnhődnie kell. A kozmikus létben az anyag megmaradásának elve érvényesül, az erkölcsi világban sem múlnak el a dolgok; megmarad a jó is, megmarad a rossz is. Az örökké megmaradó rossz a kárhozat. Ahol bánat nincs, ott kárhozat van.

De most menjünk át a kereszt másik oldalára, hallgassuk meg annak prédikációját. Arról beszél, hogy a bűnre van bocsánat, de ezt máshol nem kereshetjük, mint Krisztus vérében. Érdem, igazság, jócselekedet, erény, minden ott kezdődik, ahol a szent vér kibuggyan, lepereg és megmossa a világot. A kinyilatkoztatás a szenvedő Krisztusra mutat: Nézzétek, milyen dicsőséges halál ez, melyből az élet ered, s minden erő és érdem belőle van... Az erkölcsi világban mindennek az övének kell lenni. Vagy talán hiába halt meg Krisztus! Ugye ez lehetetlen? Ha Krisztus meghalt, okvetlenül mindent ebbe a halálba kell foglalnunk. Azért halt meg Krisztus, hogy minden bűn meghaljon és minden élet benne föltámadjon; hogy ahol előbb halál és átok pusztított, ott ezután kegyelem és élet áradjon. És ezt oly következetességgel viszi keresztül a Szentírás, hogy nem kegyelmez semminek. Föllépteti a hősöket és az erényt, s azt mondja: ez is semmi; föllépteti a görög klasszikus kultúrát, s azt mondja: ez is semmi. Nincs igazság, nincs erény Krisztus vére nélkül. Hogyan meneküljön meg az ember a végső haragtól, hogy Isten össze ne zúzza őt? Nincs Krisztus keresztje nélkül irgalom a földön. Isten mindent Krisztus keresztjébe foglalt; ott kezdődik a jó, ahol az Úr Jézus vére csillámlik. De talán az ember imádkozhatik, hiszen az imához nem kell más, mint hogy az ember saját nyomorúságát érezze? Kereszt nélkül is érezhetjük nyomorúságunkat. Ó, igen, érezni is, imádkozni is lehet, de nyerni Krisztus keresztje nélkül semmit sem lehet. Egyetlen egy kultusz van, ami az Istent megtiszteli, ez az Úr Jézus keresztáldozata, egyetlen főpapunk van, aki saját vérébe van öltözve, akinek mitrája töviskoszorú, pásztorbotja a kereszt. Mindent Krisztus keresztjébe foglalt az Isten... Az egész világ a tehetetlenség sziléniumába van merülve, csak az Úr Jézus zokog és eseng... Egyetlen szív, az ő szíve dobban úgy, amint Istennek tetszik... Az Istennők tetsző világ a kereszt körül emelkedik: a kereszt kegyelme hívja létre, a kereszt fénye csillámlik rajta, a kereszt érdeme változik ragyogó szépséggé benne. A kereszt körül gyúlnak ki, mint a sötét égbolton a csillagok, a legragyogóbb lelkek: a Boldogságos Szűz, a szüzek és vértanúk. Óriási erkölcsi nyomást gyakorol ez az emberre, fölrázza és fülébe kiáltja: „És te, mit teszel érte?” (7,179)

Most már értjük, miért megy az Úr Jézus olyan ünnepélyesen Jeruzsálembe? Nincs az a diadalmenet, ami ünnepélyesebb volna, nincs az a temetés, amely érzelmesebb volna. És hogyan kihímezte ezt a menetet! Csodákkal sövényezte, palmaágakkal hintette be... így még sohase ment Jeruzsálembe, alig tudták követni az álmélkodó tanítványok. Most készül legnagyobb művére. (17,157) A kereszt Jézus legkedvesebb fája, kedvesebb, mint a paradicsom élet-fája. Mert az a fa kiszáradt, ennek kellett kivirágoznia helyébe. Ez a kereszt az Úr Jézus botja, reá támaszkodnak a csetlő botló zarándoklelkek. A kereszt az Úr Jézus ágya, rajta hunyta le a szemét. A kereszt az Úr Jézus kerete, ebben a keretben mutatta meg szenvedő arcát. Ebből a keretből akart reánk nézni, hogy ebben a kereszt által keretezett arcban mindenki felismerje lelkének atyját, vezérét, akiben bízhat, példaképét, akit utánozhat. (17,187)

Ezért lett nekünk is legszentebb jelünk, úgy vagyunk vele, mint a madár a fával, körülrepdesi az ágat, melyen fészke van. Egy fészítő rúdja van az emberiségnek, ez a fészítőrúd kifeszítette a pokol kapuját, hogy a jó lelkeket kimentse, hogy az ember boldog legyen legalább valamikor, ez a fészítőrúd a keresztfa. Az ember saját boldogságának nehéz köveit, melyekből föl akarja építeni halhatatlanságának templomát, csak ezzel a fészítőrúddal

képes tovább hengergetni. Ugye a rongyból kemény hengerek között fehér papírt csinálnak, s reá a költők himnuszt írnak, így lesz a szenvedés kemény hengerei között is fehérré a lélek, s rá az Úr Jézus saját képét leheli. (17,28)

Ó, valamennyien sírók és kereszthordozók, jöjjetek, imádjuk a szent keresztet !Tudjátok meg, hogy szenvedétek nem hiábavaló. Igaz, a könnyek nem hajtanak malomkereket, de hatalmasabban működnek, mint az elevátorok. A könnyek filozófiája többet tesz a világ üdvösségén, mint minden törvény összevéve. Persze a vas erejére támaszkodó ember magas lóról szokta nézni a belső világ erőit. De nincs igaza, mert ezek a belső erők tartják össze a világot. Mindent ezek a belső erők tartanak össze, nem kívülről. És ha ezek a belső erők pusztulnak, akkor sem pánt, sem kapocs, sem sodrony nem tartja többé össze őket. Ha a fa korhadni kezd, külső pántok ellenére is elporlik. (2,19)

„És Jézus nagy szóval kiáltotta és mondotta: «Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet.»” (Lk 23,46) Ez az a győzelmes kiáltás; éj, kín, keserv, kereszt, gyalázat, halál fölött fölemelkedik Jézus lelke, s bizalmában és szeretetében énekelni kezd: Atyám...! Ez az ő győzelmi éneke! Neki itt is, most is atyja van, ő a keresztről atyjához lép, s a töviskoszorús párnáról atyja kezébe leheli lelkét. A szenvedésből boldogságba, a koponyák hegyéről örök dicsőségbe, sötétségből éjt nem ismerő világosságba, halálból virágos tavaszba lép. Nincs a világon nagyobb ellentét, mint a Kálvária s Krisztus elköltözött lelke között. Ez ellentéteket hordja magában a hívő, bízó lélek s hordja úgy, hogy egyszer kiegyenlíti azokat. Ez az ő győzelme. (7,105)

Igen, vihar tombol körülöttünk, és vihar tombol bennünk. Mit tesz a viharban a falevél? Remeg, reszket, sír, könnyek csorognak végig rajta. Tépi a szél, forgatja, csavarja, rázza, de a kis falevél görcsösen kapaszkodik az ágba. Így kapaszkodunk mi is a kereszt fájába. Ha eleresztem, elsodor a szél. Könnyebb akkor sem lesz. És ha összetöröm a szenvedésben, magamat töröm össze, nem a gyötrelmet. Amíg a falevél belekapaszkodik a fába, addig a fa élete az övé is, és amíg belekapaszkodom Krisztus keresztjébe, addig Krisztus ereje is az enyém! Igen, igen, ahol elárad a sötétség, pokol és az éj, ott a szent kereszt az egyetlen remény.

10. Lepecsételt forrás

Korunk egyik tiszteletreméltó vonása, hogy minden téren igyekszik vissza a forrásokhoz. Nem másod- és nem harmadkézből akar meríteni, hanem magából a kútból. Tisztaság-igényünk megnőtt, kristályos források vizére szomjazunk. Ezért vizsgáljuk át a pergamentlapokat, hogy megtaláljuk a betűk mögött az ősi szöveget; ezért készítünk kritikai kiadást, hogy földerítsük a szerző eredeti alkotását; ezért szedjük le óvatos kézzel a falra festett réteget, hogy napvilágra kerüljön az eredeti freskó. Van ebben a törekvésben valami finom tisztelgés a teremtő géniusz felé. Ott akarjuk látni a folyót, ahol szüzi forrásként tör elő a mélyből, és úgy akarjuk tisztelni az alkotást, ahogy a teremtő szellemből kipattant. Talán különösen hangzik, de így van, a Szűzanya iránti tiszteletünk mélyén is lappang valami ebből a törekvésből. Ő, nem önmagunktól és a világtól megundorodva menekülünk a Szeplőtelenről szőtt álmainkhoz, amikor őt tiszteljük. Nem Magna-matert, istenanya-mítoszt szövünk tovább keresztény ornamentikában, amikor kultuszt csinálunk neki. Nem anya-komplexeinket öltöztetjük mariológiába, amikor ösztönösen hozzá húz a szívünk. És nem a férfiban kipusztíthatatlanul szunnyadó romantikus festette alakját az ikonok aranyára.

Amikor a Szűzanyát tiszteljük, akkor is az a törekvés vezet bennünket, hogy menjünk vissza a forráshoz. Igen, mert a Szentszűz az első tökéletes kereszténytől: magától Jézustól merítette, annak ajkáról tanulta a kereszténységet. Ő az első, aki az evangéliumok szellemét saját életében tökéletesen megvalósította. Mielőtt az Úr Jézus hirdette volna, Mária már élte, s mielőtt az evangéliumokat megírták volna, a Szentszűz szívében őrizte és életében valósította. Gondoljunk arra, hogy az apostolok csak három évig hallhatták Mesterük tanítását, Mária harminc évig. Az Úr Jézus egyszer szemére hányta Fülöp apostolnak: „Már olyan régen veletek vagyok, és nem ismeresz engem?” (Jn 14,19) Ó, akkor mennyire ismerhette őt a Szűzanya! És ha valaki hibáztatná, hogy túl nagy figyelmet fordítunk Máriára, annak azt felelnék, hogy az Úr Jézus is tízszer annyi időt szentelt anyjának, mint apostolainak. Valóban ő az első, akiben Isten kegyelme mindenható szeretettel és elragadtatott örömmel megalkotta az evangéliumi ember remekművét. Menjünk tehát, menjünk a Szűzanyához, menjünk a források után szomjazó lélekkel, és menjünk a forrásoknak kijáró tisztelettel! Menjünk, de nem csak tisztelgési, hanem merítési is. „Maurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris” – buzdít a próféta. (Iz 12,3) Menjetek, és merítsetek az üdvözítő forrásokból! Nos a Szentszűz nemcsak az Úr vérének forrása, nemcsak a megtestesülés közvetítője, hanem Krisztus szellemének leghívebb megőrzője is. (12,251) Alakjáról ezt a négy vonást olvashatjuk le, és ebben foglalhatjuk össze a keresztény alkat lényegét: hit, szeretet, alázat és tisztaság.

10.1 A Szentszűz hite

„Boldog, aki hittél”, mondja Szent Erzsébet, s ezzel hallgatólagosan utal arra, hogy ő tud a kételyről is, hiszen olyan közel áll hozzá a kétely esete Zakariásban, aki kérdezett és kételkedett, aki kérdezett, és meg nem nyugodott, és végre belenémult, és szomorúságba merülve várta fölszabadulását. A Szentszűz is kérdezett, de hitt és nem kételkedett, lelke el nem borult; s ha nem is értette meg Isten műveit, s ha föl nem fogta a Magasságbelit, de őt magát és kegyelmét vette s hivatásában boldog volt. Boldog, aki hittél, és nem kételkedtél, ezt mondhatjuk minden lélekről, ki hitben legyőzte az érthetlent, s megnyugvását alázatos odaadásban találta meg. Minden lélek Istennel szemben áll, minden lélek sokat-sokat kérdezhetne, hisz oly keveset ért belőle; minden lélek elé irgalmas, megváltó és boldogító szándékkal jön az Úr, nagyot akar tenni és rajta tenni, de a föltétel mindig az, hogy ne

kérdősködjünk és ne kételkedjünk, hanem fogadjuk alázattal és friss készséggel. A Szentszűz ilyen friss, mértékes lélek, esze, értelme nem a kétség fűroszszáma, hanem belátás, mely a Fölséggel szemben mindig tiszteletre és odaadásra int, a misztérium tiszteletére...Ha szétszedem a virág szirmai, nem értetem meg a virágot; ha analizálom a lelkemet, nem értem meg a benne nyíló mélységeket, s nem bírom kimagyarázni a végtelen, örök igényeket...

Beata quae credidisti... A Szentszűz e dicsérete végighangzik egész életén át, s ő mindig érdemes rá, mert kitart és nem kételkedik. Jézussal lakott, vele élt; rajta függött, és élvezte isteni életét, de azért az a Jézus és az az élet s azok a kálváriás utak s végre a Golgota csupa titok volt. Jézus beszélt az ő szűz anyjával küldetéséről, művéről, szenvedéséről; beszélt és a Szűz hitte. Sokszor kérdezhette: hogyan s miért? De nem kételkedett, s a kérdésre nem is volt a felelet más, mint az, hogy ő úgy akarta, s hogy jól akarta, higgy benne. S kitartott hitében, életével, szemünk elé állítja ezt a nagy igazságot, hogy az Isten-közelség nem szabadít föl a hittől, s a leggyengédebb szeretet sem old föl az alázatos megadás szükségétől. A kísértés sokszor és különféle változatban kerülget minket, hogy hát hogyan van az, s miért van ez? Meg akarja zavarni nyugalmunkat, és megingatni hitünket. Ígér kilátásokat, s homályból ki akar vezetni; de a boldog az, aki akármilyen magasra emelkedett is, s bár Istenével, mint barátjával szemtől-szembe állt, és beszélgetett is, nem felejt a szent homályt, nem felejt, hogy a Végtelen sötét felhőben lakik. Az a dicsérete a Szent Szűznek, hogy „boldog vagy, aki hittél”, a nagy emberiség útravaló értelme, melyet feledni sohasem szabad, s amelynek szem előtt tartását a Szent Szűztől kegyelemképp kérni kell.

„Boldog vagy, aki hittél.” Miféle hit volt az, melyért boldognak mondja? Vagyis melyik az a boldogító hit? Az, melynek nyomában tett, a megígért isteni valóság jár. A Boldogságos Szűz nemcsak gondolt és tudott, hanem az isteni akarat szerint el is igazodott s a fölkínált erőt meg is fogta, föl is használta. Az ő hite tett volt, valóság, eljárás, cselekvés, jelenvalóság. Az ő hite mint erő jelentkezett. A hitnek tehát teremnie kell, el kell változtatnia a belső világot és az embert újjászülnie. A hitnek a lelket gyökerében, az életet a váltó-eligazításban kell megfognia; ott, ahonnan jön a rossz lélek s a rossz élet, ott kell mint új szellemnek s új irányzatnak föllépnie... Mit ér, ha valakinek tele van a zsebe pénzzel, de szakadékba esett és nincs létrája? Mit ér a hit, ha nincs ereje? A Szentszűz boldog hite az isteni ígéreték valóságába vezetett... Minket is csak akkor boldogít a hit, ha üdvözít, ha megszentel és elváltoztat. (19,234)

A Szentszűz názáreti élete Isten jelenlétében folyt le páratlanul, mert a gyermek Jézussal való együttlétben közvetlenül megérezte az Isten közelségét. De ennek ellenére az igazi élet itt is a hit világosságában és ugyanakkor a hit homályában folyt le. Ő sem látta Istent, csak hitte, ő sem látta a Szentháromság második személyét a maga istenségében, hanem hitt benne... Egész életére ki volt öntve a hit biztató fénye, de ettől a világosságtól a föld föld, a puszta puszta, a kereszt kereszt volt... Az istenség előtte is szent titok volt, de ő átkarolta ezt a titkot. Nem várt a maga számára engedményeket, nem igényelt kiváltságokat, nem gondolta, hogy a gondviselés vele kivételt tegyen... Ez a hit volt lámpása, s fényétől lett oly kedves, bájos egész egyénisége...Ez a világosság világított neki otthon és az utcán, s ettől a világosságtól elég világos volt az élete. Ha nem is volt verőfényes, annyira világos volt, hogy kétezer év múltjából is világít még felénk, s minél sötétebb lesz körülöttünk, annál biztatóbban int felénk. Bevilágít az én lelkembe is, mintha azt mondaná: neked is van ilyen világosságod, őrizd, élj benne és szerinte. Krisztus Urunk is ezt akarta, s ezért mondta: „Világoskodjék a ti világosságtok.” (Mt 5,16) Mindnyájunknak kell világoskodnunk, nemcsak a feltalálóknak, felfedezőknak, a költőknek s művészeknek, hanem nekünk is, mert mindnyájunknak szól a krisztusi szó: „Világoskodjék a ti világosságtok.” A világosság pedig nem fél a sötétségtől, s azon sem kételkedik, hogy tud-e világítani? Sőt minél nagyobb a

sötétség, annál inkább elemében van. Én sem kételkedem hát abban, meg tudom-e világítani az én világomat. Hogyne tudnám. (19,262)

Igen, a Szentszűz hitét szemlélve rádöbbenünk, hogy a hit milyen titokzatos és egyszerű is ugyanakkor. Igen nagy baj, ha csak egyszerűnek tudjuk s nem megrendítőnek. Mivel mindnyájan hiszünk, azt gondoljuk, hogy hinni milyen egyszerű. De mikor Szent Péter kilép a háborgó tengerre, mikor Szent Pál a magas lóról a porba zuhan, mikor Szent Kolumbán anyja testén keresztül hagyja el otthonát, és mikor a Szent Szűz előre és fenntartás nélkül mondja ki „legyen!”-ét az egész ismeretlen jövő felé, akkor érezzük, hogy megrendítő valami. Mert aki hisz, nemcsak tanítást fogad el, hanem Isten minden parancsát és Jézus hívását is.

10.2 A Szentszűz szeretete

Tulajdonképpen azért olyan megrendítően nagy titok a hit, mert a láthatatlannak adjuk oda magunkat. Sejtjük a másvilágot, megigéz a végtelenség, vannak metafizikai borzongásaink, ha a csillagokra nézünk. De nemcsak sejteni és borzongani, hanem oda is adni magunkat a megfoghatatlannak, ez a nehéz. Szeretni könnyebb, mert ez a közösséghez igazodik s ez a mi értékünk. Hogyan mondtam: könnyebb szeretni? Igaz ez? Addig igaz, amíg a szeretet elfogadás és megittasodás. Úgy is föl lehet fogni, mint egy antik szobrot, amit az ember elfogad, élvezi, gyönyörködik birtokában és büszkélkedik vele. De önmagunkat odaadni? Még az is könnyű, ha olyannak adjuk, akiről tudjuk, hogy szíve trónjára helyez bennünket... De önmagunkat egészen odaadni szeretetből egy akaratnak, mely néha rózsákon, de többször tövisen át vezet, egy akaratnak, mely nemcsak Betlehembe, hanem Egyiptomba is küld, és a keresztfa alá állít, jaj, ez nehéz. A Szűzanya tökéletesen odaadta magát ennek a szeretetnek, olyan tökéletesen elfelejtette magát, mint a kapuk. Nem hiába nevezzük a mennyország kapujának. A szeretet élet, s mivel minden élet fejlődik, a szeretet is. Sohasem él a síkságon; vagy a magasba kúszik, vagy a mélybe süllyed, ha már nem növekszik, akkor meghal. De ne filozofáljunk! Egyszerűen nézzük a Szentszűz szeretetének három állomását.

Siet Hebronba a hegyek közé. Könnyen lépdél, szárnyal. Túlboldog, extatikus lélek lendülete ez. Öröm, boldogság, érdeklődés, hév, lelkesedés, harmónia tölti el lelkét... Jézus szeretete hevíti a Szűzet, ez a tűz ég benne; ez hevül lelkében, csillog szemében, ez érzik meg lényén, keblén, keze érintésén. Szava ettől meleg, érintése ettől lelki, erő áramlik belőle... Isten szeretete vezeti ki magányából. (6,73) Arról van itt szó, hogy a szeretet, amely nem csordul ki önmaga elajándékozásában, a saját fölöslegétől pusztul el. Amelyik szeretet nem szociális, az nem is szeretet.

A szeretet második állomásával Kánában találkozunk. A názáreti szerény viszonyokhoz szokott édesanya hamar észrevette, hogy zavarban vannak, s jóságos szíve ösztönözte közbenjárásra. Mily bensőséges tisztelettel közeledik szent Fiához, s neki, ki a násznép zavarát érti, előadja kérését. Bármi lesz a felelet, az őt nem bánthatja; ismeri Fia szívét, s tudja, hogy meghallgatja. (6,153) De a lakodalmas jókedv és a csoda fölötti álmélgódás ne terelje el figyelmünket attól, ami e jelenet mélyén húzódik. Ott villanik meg egy pillanatra a Szentszűz szeretetének nagysága. Sürgeti Jézust, hogy jöjjön el az ő órája. Pedig tudja, hogy ez egyben az ő órája is. Abban a pillanatban, mikor megtörténik az első csoda, eljön Jézus órája, de Máriaé is, mert a názáreti idillnek örökre vége van. Tulajdonképpen a kánai menyegzőn adta oda gyermekét a világnak. Már jobban szeretett minket, mint önmagát. Ó, szép volt az a Hebronba siető hamvas kis menyasszony rózsaszínű boldogságában! De mennyire szebb ez a bíborpalástos édesanya, aki már ott az üres korsók fölött könyörgött értünk, mikor még magunk sem ismertük nyomorúságunkat.

Végül a szeretet harmadik állomása a kereszt alatt várja őt. Ott áll az asszony, aki szeretett... Ó, hová került azóta, hogy a Szentlélek reá szállt, azóta, hogy Betlehemben a Glóriát hallgatta! Hol vannak a szent királyok, kiket az ég csillaga vezetett az ölében pihenő fiához, kik a nemzetek hódolat jelezték! Nézd anya, mily hódolat, mily ünnep! Hol van a ház, ahol a gyermek játszott?... Isten velünk? Itt is, most is? Igen, örömmön és keserűségen át vezet az Úr „szolgáló lányát”, és a lány követi híven az Urat, híven gyalázatban, szégyenben, kételyben, tagadásban. Hú, nem kételkedik; hú, hisz és szeret. (7,100) Jézust a szeretet ragadta föl a keresztre, s most mégis azt kiáltja: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” (Mt 27,46) A Szentszűz is szeretetből adta oda Fiát, s most mégis azt suttogja: „Én gyermekem, én gyermekem, miért hagysz itt már engem?” Úgy látszik, minden nagy szeretet a kereszten végződik. Nem, nem végződik! De el nem kerülheti.

10.3 A Szentszűz alázata

Ezt az erényt az Úr Jézus hozta a világba, az ókor még a nevét sem ismerte. De hiszen a Szentszűz már alázatos volt, mielőtt Jézust a világra hozta. Éppen ez mutatja, hogy a Szűzanya először Jézus lelkét fogadta magába, s ez tette őt alkalmassá arra, hogy testét is befogadja. Előbb volt lélekben anyja, mint test szerint. Tulajdonképpen minden igazi erény alázatosságból fakad. Mária hitt, mert alázatos volt. Ez az az erény, mely helyet készít a kegyelem részére; ahol kevés az alázatosság, ott kevés hely van a kegyelem számára, ahol viszont teljes az alázat, ott hely van minden kegyelem számára. Kereszténynek lenni tehát annyit jelent, mint egyre haladni az alázatosságban. Minél nagyobb a kegyelem, annál alázatosabbá tesz, és minél alázatosabbak vagyunk, annál nagyobb kegyelmet vonzunk le Istentől.

Ezért énekli a Szentszűz: „Mivel megtekintette szolgálójának alázatosságát...” A Szent Szűz áttüzesedett lelke is a maga egyszerű és erőteljes alázatában mutatkozik be. Mikor elragadtatva Isten nagyságát énekli, akkor is magára csak úgy gondol, mint az Isten szolgálójára. Magasan jár, átszellemül, de a maga helyét a mélységben látja, ahonnan őt az Úr kiemelte. Most magasan áll ő is, de ott mint a kegyelem lánya szerepel. Azért emelhette, azért foglalhatta le az Úr is: nem talált benne semmi akadályt az, ki „kevélyeknek ellenáll.” Azért mondjuk a Szentszűzről: szüzessége csak tetszett az Istennek, de alázatossága levonta. Az alázatosság ugyanis kiüresíti a lelket, amennyiben az önző, kegyetlen, rideg, bűnös, – s az Isten lelkének csinál helyet. A jobb léleknek helyet készítünk a jobb belátás, gyöngeségünk, tapasztalatlanságunk, kislelkűségünk, korlátoltságunk fölértése és átérzése által, s ez az alázat. Az alázat finomlelkűség; az alázat lélek-finomodás, s ez úton jön felénk az Úr. Mikor a durva, öntelt, ösztönös lélek eltolódik s leszorul, akkor a másik, a finomabb lélek fakad; ez az Isten kegyelmének térfoglalása bennünk.

Az alázat tehát nem passzív, veszteglő, önmagát lefokozó s gyöngítő irányzat, hanem ellenkezőleg erőteljes, szolid s aktív irányzat, mely valóságot, korrektséget sürget, kiábrándít, s helyünket kijelöli, mely természetesen nem az első hely. De aki a maga helyén van, azt az Isten megtalálja, aki viszont másfelé s nem ott van, ahol lennie kellene, az az Isten elől fut, vagy legalábbis akadályokat gördít, hogy eltaláljon hozzá Isten lelke. Érezzük át, hogy sokféle akadálya lehet a Szentléleknek szívünkben. Tele vagyunk önmagunkkal, és nem talál helyet magának; felhőkön úszunk, vagy álmok között ringatózunk messze távol valóságos magunktól; érzékenykedünk, mert túlságosan kiéleztük önmagunk jelentőségét. Azért jó, ha mások szemével tudjuk magunkat nézni és megtapasztalni, hogy mások hogyan gondolkodnak rólunk.

De térjünk csak vissza lábujjhegyen a Szentszűzhöz. Értsük meg alázatát és lelkesüljünk érte. Ettől függ a kegyelem sorsa életünkben. Zsámolyon térdel a Szűz, s imádkozik. Lelke az Istent keresi, a Megváltót kéri, leesdi az égből; tiszta, lángoló érzelmekkel esdi le őt, kit az

egész világ vár, s kiről mondják, hogy közeleg eljövételének ideje. De ő nem akar anyja lenni, hogy is gondolhatna arra alázatosságában? Ő tudja, hogy csak egy asszony lehet az a boldog asszony, ki az Isten Fiát méhébe fogadja, de hogy ő nem lesz az, az bizonyos előtte; hiszen ő az utolsója Isten szolgálóinak, hogyan vethetné őreá az Úr a magasból szemeit! Ő csak szolgálója akar lenni annak az asszonynak, az Isten anyjának. Ő beérné, ha csak egyszer láthatná életében azt a boldog asszonyt, s ha az Isten Fiát csak messziről imádkozhatná: öröme teljes lenne. Hogy ő is lehetne az Isten anyja, erre nem is gondol, szüzességet fogad, férfit nem ismer, ő csak az Istennek szentelt, eldugott, ismeretlen szűz akar maradni... Íme egyszerre angyal terem előtte, mennyei fény veszi körül. Üdvözlégy, malasztal teljes! méhedben fogansz és fiat szülsz!... Amint az emberiség nagy fája a góg, a kevélység, a tisztátalanság folytán lett nemtelen, gyümölcstelen kóró, ugyanúgy az Isten, midőn ezt a nemtelen fát nemesíteni, szent Fiát beleoltani kívánta, kiválasztott rajta egy alázatos tiszta szűzi hajtást, s abba oltotta bele az Isten Fiát, az Úr Jézus Krisztust. (18,11)

Paradoxonnak hangzik: mivel Isten kisebbet nem talált az egész földön, ezért nálánál nagyobbat sem találhatott: Mária, mivel őszintén a legkisebbnek tudta magát, ezért volt a legnagyobb, hiszen egyetlen valódi nagyságunk kicsiségünk. „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába.” (Mt 18,3) Ezért lett a szolgálóleányból a mennyország királynéja.

10.4 A Szentszűz tisztasága

Mikor tiszta egy lélek? Akkor, ha áttetsző és nem alakoskodó; akkor, ha gondolat, szó és külső cselekedet egybevág és összecsendül; akkor, ha nincs összekeverve benne az önkarat Isten akaratával. Az Egyház és a lelkiség története hemzseg annak az illusztrációitól, amikor szűkhomlokú és fanatikus emberek önmaguk akaratát Krisztus köntösébe öltöztették. „Boldogok a tisztaszívűek” (Mt 5,8), – azok, akiknek szándékaik és eljárásaik tiszták, mint a kristály, nem torzulnak és nem torzítanak; nincsenek eltelve önmagukkal, nem keresnek rejtett törekvéseik számára illedelmes titulusokat – ezért „meglátják az Istent.” Nos a Szentszűz ilyen lélek. „Legyen nekem a te igéd szerint.” (Lk 1,38) – ebbe foglalja bele egész lényének, életének, szándékainak értelmét; ez tetszik át minden mozdulatán, ez kíséri végig egész életén, ez uralkodik egyéniségén. Ebből szövődik szűzi tisztasága: a test és lélek nem jár külön utakon benne, az érzések nem teszik disszonánssá a szellem uralmát, s az ösztönök nem a tékozló fiú fájdalmas útját járják.

Mi a szüzesség? A test, a lélek és a szív osztatlansága. A szűz annak szenteli testét is, akinek a lelkét odaadta; tehát itt a lélek a hangsúlyos, nélküle semmit sem ér a test tisztasága; az odaadás a döntő és nem a megőrzés. A szüzesség a hit, az alázat és a szeretet kivirágzása: teljesen kiszolgáltatja magát Istennek, nem fél, hanem egész szívvel akarja őt szeretni és szolgálni. Őt ne kérje senki, rá ne gondoljon senki, homlokára ne kössön koszorút senki. Mivel pedig a tökéletes alázat és tökéletes szeretet a Szentszűzben találkozott, ezért virágzott ki benne a tökéletes tisztaság is.

Isten azért szította föl benne a szüzesség tüzét, hogy Jézus anyjává tehesse, azért kapcsolta magához olyan szorosán lélekből, hogy aztán a vérség legszorosabb kapcsolatával is magához fűzze. A Szentszűz szüzessége az Isten-szeretet izzóbb s teljesebb virága; kölcsönös, bensőséges odaadás Isten s ember között. Azért mondjuk a Szentszűzről s minden tiszta, szűzi lélekről, hogy az Isten jegyese. Ez a szüzesség nem terméketlen, siralmas lemondás, hanem erő s szerető odaadás, nem hideg érzéketlenség, hanem szerető lelkek tüze, nem rideg, magányba zárt kesergés, hanem az örök jegyest kereső lelkület. Típusai nem a Vesta-szűz, a dervis, a bonc, hanem Ágnes, Cecília, Katalin. Testben szüzek, lélekből anyák, mert végtelenül termékenyek (19,227)

De valamennyi között csupán egyetlen egy van, aki páratlan, szeplőtelen, kiben romlás nincsen, s ez a Boldogságos Szűz. A többi mind megszeplőtelenített lélek, nem kertek, hanem kiégett hegyoldalok, nem források, hanem mocsarak, nem csillagok, hanem sötét barlangok. Vedd sorba az emberiség leányait, némelyek mélyen lenn állnak, lealacsonyítva, megszeplősítve, mint a bűn leányai; mások jobb utakon járnak, de sok gyarlósággal; ilyenek a törekvőbb lelkek sorai, vannak akik nagy hivatással birkóznak, mint Ágnes, Limai Róza, Sziénai Katalin; de utóvégre is mind a bűn gyermekei... Ó, mennyi rántotta le önmaga koszorúját, hány vesztette el koronáját, s aki előbb szent és jó volt, mint az angyal, nemtelen és kitaposott lett, mint a boltok küszöbe. A Szentszűz pedig szeplőtelen, vagyis kezdet óta az Isten szeretetének csókja van rajta. (6,55)

Tisztaságának végső gyökere: Isten méltó lakóhelyet akart készíteni Fia számára. Jézusnak semmi másra nem volt gondja, de ezt az egyet nem akarta nélkülözni. Nem igényelt a világból semmit, istálló, jászol, szalma fogadja, állatok veszik körül, nincs ellene kifogása, de anyja méltóságához, szeplőtelen tisztaságához ragaszkodik. Szűz virág, szent Anya! ezt a virágot nem kell keresztvízzel életre kelteni, nem kell pünkösdi tűzzel fölmelegíteni, nem kell balzsammal illatosítani, sem az újjászületés világosságával földérinteni. Isten öröktől fogva kiválasztotta, megőrizte, megdicsőítette.

De vajon Jézus nem akar a mi szívünkben is lakóhelyet venni? Vajon nem éppen ebben áll minden keresztény hivatása? Mária testileg is befogadta, ezért testben is szűz; mi lélekben kell, hogy befogadjuk, s ezért kell lélekben tisztáknak lennünk. Örök figyelmeztetés számunkra, hogy a szüzek lélekben apák és anyák legyenek, a házások pedig lélekben tiszták maradjanak. Ezért állította Isten küzdelmünk porondjára ezt a győzelmes Asszonyt: ahol harcaink kezdődnek, ott halljuk a biztató szót: „Ellenkezést vetek a te ivadékod és az ő ivadéka között...” (Ter 3,15) Degradált embernek ezt az eszményképet állította az Isten. Sárban járó lélek, a csillagok között lakó Szeplőtelenre emeld tekinteted!

11. Emberek halászhai

Az ember csillapíthatatlanul vágyik szeretet után, szelleme pedig természeténél fogva az igazságra van betájolva. Pilátus kérdése mégis mindig aktuális marad: „Mi az igazság?” (Jn 18,38) Hol az igazság? Ez a reggeli fohászunk s az esti imádságunk. Itt tanít meg az élet keservesen bennünket a filozófia egy tételére, hogy más dolog az érvényesség és megint más a létezés. Igazán sovány vigasz számunkra az a tudat, hogy az igazság tőlünk függetlenül is érvényes, akkor is, ha nem lép a valóság talajára. A kinyilatkoztatás éppen azért válik kirobbanó örömhírré, evangéliummá, mert tudomásunkra hozza, hogy Isten maga a szeretet és a személyes igazság is egyben. Nem is gondolják, mennyire fején találják a szöveget azok, akik szemünkre vetik, hogy az istenhit az ember hiányérzeteiből és lemaradásaiból származik. Így nem igaz. De az igaz, hogy az ember minden időben és minden körülmények között hiányérzetet és kielégületlenséget hordoz magában a szeretet és az igazság irányában. Mi ennek a magyarázata? Csak az, hogy a mi világunkban mindig nagyobb a szeretet igénye, mint annak teljesülése, s az igazságban is mindig több az érvényesség, mint a valóság.

A megtestesülés lenyűgöző és emberileg is megragadható jelentősége abban van, hogy a személyes Szeretet és a személyes Igazság jelent meg közöttünk. A szeretet az Úr Jézus lényegéből tör elő s az igazság is azonos személyiségével. Valóban az Ige testesült meg benne. Ilyen értelemben mondja: „Hozzátok intézett szavaim lélek és élet.” (Jn 6,63) Az ember, mikor vele találkozik, egyszerre megérti, hogy az igazság nem csupán az ideák örök, de tőlünk távollevő plátói világában érvényes, hogy nem csupán a logika és matematika személytelen egének hideg csillaga, mely mindig ragyog ugyan, de sohasem jön közelebb hozzánk, soha meleget nem sugároz magából. Jézusban az igazság szubsztanciál, és ha megszólal, igazságaiból élet árad reánk. Így érthető, hogy a nép álmélkodott tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók és farizeusok. Plasztikus kifejezés! A nép nem csinál disztinkciókat: mikor azt mondja, hogy „hatalommal” szólott, azt akarja kifejezni, hogy igéi nemcsak érvényesek, hanem valóságok is voltak.

Mindannyian, akiknek kötelességünk az igét hirdetni, szenvedünk ettől a kettősségtől. Talán farizeusok nem vagyunk, de írástudók igen. Vagyis őszintén hiszünk az Írásnak, valljuk és hirdetjük is, de azonosak nem vagyunk vele. Az ige ajkunkról jön és nem a szívünkből. Vagy ha szívünkből is, de nem az életünkből és nem a személyiségünkből. Bennünk az igazság csupán vendég és nem robusztus valóság. Ezért erőtlén a szavunk s nincs átütő hatása. A nép megérzi, hogy nem úgy tanítunk, mint akinek hatalma van. Valaki azonban élt itt közöttünk, a mi nemzedékünkhöz tartozott, magyar nyelven hirdette az igét, akiben a kinyilatkoztatás igazsága nemcsak érvényes volt, hanem valóság és élet is. Prohászka püspök ajkán az ige nemcsak hitéből, nemcsak személyes meggyőződéséből, hanem életéből tört elő. Ezért fakadt mindenütt élet a nyomában. Nem csupán pap volt a fölszentelés ereje által, hanem apostol és theophania is az unkción által. Aki látta és hallotta őt, az érezte, hogy az Úr lelke van rajta; érezte, hogy az igazsággal és szeretettel van fölkenve. Ahogy az Úr Jézus emberi természetét az Ige konszekrálta, úgy konszekrálta Prohászka egész személyiségét is az evangélium. Hallgassuk meg tehát őt, milyennek látta a papot, helyesebben, milyennek élte meg önmagában a papi eszményt.

11.1 A pap előfutár

Mögötte jön az Isten. Egész élete egy darabból van faragva; küldetése nem mellékmondat, nem epizód. Talárja nem olyan, mint a munkaköpeny, melyet műszak után szögge akaszt az ember. „Dextrae Dei tu digitus...” Akárcsak Keresztelő Szent János, egész

személyisége egyetlen mutatóujj, s annak is egyetlen gesztusa: „Íme, Ő az!” Nem könnyű nagy ember előfutárjának lenni, hát még a hatalmas Istennek! Az Úr rátette a kezét és ez a kéz súlyos. Fölemelte, de le is ejtette; megvilágította, de sötétbe is állította; megvigasztalta, de magára is hagyta. Amilyen fokban nőtt az Úr, olyan fokban kellett az előfutárnak háttérbe lépnie. És ő is hirdetett félelem nélkül, halványodott keserűség nélkül. Nem lágy ruhákba öltözött ember és nem széltől ringatott nádszál. Tehát nem jovialis típus, nem alkalmazkodó, opportunista. Törik, de nem hajlik.

Ő, a népnek finom érzéke van! Fölteszi a kérdést a papnak is: „Miért keresztelsz, ha nem vagy Krisztus, sem Illés, sem próféta?” Mennyire érzi a nép: miért állsz az oltárnál, ha nem vagy Krisztus? Miért mégy föl a szöszékre, ha nem vagy Illés? Miért ülsz a gyóntatószékbe, ha nem vagy irgalmas szamaritanus? Érezzük, Isten kegyelmével, Illés lelkével kell eltelnünk, ha másokat gyújtani, emelni akarunk. (6,14)

11.2 A pap aratómunkás

Munkások kellene az aratásba. Milyen új szó ez! Az Ószövetség csupán a liturgikus papságot ismerte, ott csak az oltár körül a szent szolgálatot gyakorolták. Itt az aratómunkásokról beszél az Úr. Tehát olyan kemény munkát kíván papjaitól, mint amilyen a kötőrőé, bányászé, kaszálóé. A legnehezebb fizikai munkásokkal hasonlítja össze hivatásukat, tehát olyannak gondolja el, amelyben verejtékezni, elfáradni és időnkint kimerülni is kell. Semmiképpen sem irodai munkára, adminisztrációra gondol, amely ha hozzá is tartozik hivatásukhoz, annak csupán mellékes kísérője. Nem az a jó pap, aki jól adminisztrálja az aktákat, hanem aki a lelkek gondozásába adja bele minden erejét. Aratómunkás az, aki reggeltől estig vágja a rendet, a lelkek munkásának is mindig kell találnia munkát: családi bajok, botrányok, társadalmi kérdések, gyerekek, betegek, mind közről érintenek bennünket. Az apokalipszis angyalának füstölőjéből parázs hullott a lelkünkbe, amely éget, és nem hagy nyugodni, Ha nem tehetünk mást a lelkekért, legalább imádkozzunk, könyörögjünk és sírjunk értük.

Gondoljunk arra, hogy évszázadokon át a nemes ember volt az ideál. Később, a fölvilágosodás korában a tudós lépett az élre. Ma a dolgozó vívta ki magának az első helyet. A becsületes munkában látjuk az ember értékét. Milyen fölemelő számunkra, hogy nem kellett a történelem évszázados küzdelmeire várnunk, míg a munkás kiharcolja magának a jogot és megbecsülést. Minket már isteni Mesterünk tüntetett ki ezzel a címmel. De ne maradjon ez csupán „cím és jelleg”, hanem legyen evangéliumi valóság.

11.3 A pap a lelkek halásza

„Emberek halászaivá teszlek titeket” – mondja az Úr. Hatalmat adok, de azt nektek kell életté változtatnotok; küldetést adok, de hűséggel kell rá válaszolnotok; magamhoz emellek benneteket, de nem vak eszközzé akarlak tenni; Oltáriszentséget bízok rátok, annak első monstanciái ti legyetek; evangéliumot adok a kezetekbe, ti lesztek kommentátorai... Gedeont a szérűről, Dávidot a mezőről, Saul Efraim hegyeiből, az apostolokat a háló mellől szólította – engem, nem tudom, hol szedett föl, de hívott, megpecsételt és nem vonta vissza. (6,165)

Nagyszerű távlat! Betekintést enged Isten legmélyebb titkába. Megmutatja, hogy minket saját természetének megfelelően von bele világot kormányzó és lelkeket megmentő munkájába. Az embertől azt kívánja, hogy egész szellemi öntevékenységét vesse bele a reá bízott feladatba. Ez alól a pap sem kivétel. Nem lehet vak eszköz Isten kezében. Hivatását, küldetését, joghatóságát Istentől kapja, az Oltáriszentséget, az evangéliumot Jézus kezéből veszi, de ebbe bele kell adnia minden emberi képességét, fáradságát, okosságát, bátorságát. Munkájának eredménye egyformán lesz a kegyelemnek is, meg a maga erőfeszítésének is

gyümölcse. Tehát tőlem is függ a lelkek sorsa. Akkor is, ha egész éjjel fáradozva semmit sem fogtam, az Úr parancsára minden nap újra meg újra kivetem a hálót.

11.4 A pap kiválasztott

Az Úr egész éjjel imádkozott, s csak azután választotta ki apostolait. Ugyan miért is imádkozott? Azért, hogy Istenné apostoláivá, férfiakká tegye őket. Milyennek képzelte apostolait? Meztelbűb embereknek, akikből sugárzik a lélek. Azt akarta, hogy vele kongeniális lelkek legyenek... Az Egyházban meglesz a jog szerinti apostoli utódlás, de a jog csak vasdrót, abból nem lesz koszorú; a jog sziklaréteg, abból nem lesz szép világ. (6,279) Az apostoli successióban nincs hiány, de megvan-e bennem Krisztus lelkének folytonossága?

„Én választottalak ki titeket” (Jn 15,16), következésképp nektek választott embereknek kell lennetek. Istent a kiválasztásban kiváltképpen két jellemvonás vezeti és vonzza: a tisztaság és az előkelőség. Mit is csináljon a szentélyben a tisztátalannal, s hogyan bízva rá magát valakire, aki nem az övé? „Menjünk csak Isten emberéhez” – mondja Saul, s elmegy Sámuelhez. Isten embere az Istennel egyesült ember. Aki bűnös, szennyes, tisztátalan, az nem lehet Isten embere. Izaiás érzi, hogy neki meg kell tisztulnia, mert prófétának küldi őt az Úr. Mindenki közülünk érzi, hogy az Úr oltára elé nyomorultan és szennyesen nem léphet. „Lavabo inter innocentes manus meas...” Azután foghatok az áldozathoz, ha a te embered vagyok, ha tiszta vagyok. A kiválasztott lélek másik jellege az előkelőség. Az előkelőség vérben nem sokat ér, de érzésben nagy kincs. Tud nem ösztönös, nem rohamos, nem mohó, nem állatias lenni ... A homo Dei ilyen legyen; előkelő a gondolkodásban és érzésben. Ne legyen meghurcolt, profanizált lélek. (17,272)

11.5 A pap Krisztus mása

„Venite post me...” (Mt 4,19) Kétezer év óta hallatszik ez a hívás. Aki valami nagyot akar, többet akar, aki nem kíván a porban járni, az elindul nyomában. De hol találja meg Krisztust, akit kövessen? Papjaiban kell megtalálnia. Mert az Úr lábnyomát hagyta az Olajfák hegyén, arcának nyomát pedig a papi lelkekben. Nem sárguló pergamentra bízta tanítását, hanem eleven példákra. Krisztus nem lapokra, hanem szívekbe akarta írni azt, ami az ő nagy szívében lángolt. Krisztus lelkekbe akarba lehelni azt, ami az ő lelkét izzította. Azért hív magához egyes választott lelkeket, akikben hajlam is van, nemes szív is van; akikben tehetség is van, áldozatra elszántság is van, hogy megáldja őket és közölje velük szellemét. „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.” Apostolokat, vagyis szentséges szívéből kiszakadt tüzes, bensőséges, lelkes férfiakat állít a világba, hogy nyomába járjanak, és úgy beszéljenek, tegyenek, szenvedjenek, mint ő. (18,148)

Mózesnek botot adott az Úr, Dávid őt kavicsot tett a tarsolyába. Nekünk azt mondta Mesterünk: sem botot, sem táskát nem adok, hanem a lelkemet, testemet, véretem, hogy menjetek és fáradjatok értem. Azt akarta, hogy amerre elmegyünk, érezni lehessen, erre az Úr ment át: transitus Domini. Mint a hullócsillag, sziporkázással jelzi útját, úgy jelezzük mi is az övét. Azt mondta: belőlem meríthetsz, másból nem meríthetsz; reád támaszkodnak, te másra nem támaszkodhatsz. Egyedül belőlem kell merítened, egyedül reám támaszkodnod. Mert ha te kiszáradsz, szomjan vesznek körülötted a lelkek, vagy idegen kutakhoz mennek inni. Ha a te fényed kialszik, sötétbe borul a világ, vagy lidércfények után indul. (18,143) A lélektelen pap csak olyan, mint a lámpa, melyet asztalra helyeznek, tesznek melléje olajat is, gyufát is, de mindez csupán mellette van és nem benne. A lanyha pap mellett is ott van az Isten kegyelme, az Oltáriszentség, az evangélium, de benne nincsen. (9,53)

11.6 A pap emberfölötti ember

Ha nagyon az ember mélyére nézünk, nem marad kétség benne, hogy minden tettében három elemi erő hajtja, három rugó feszíti jártában-keltében. Ambíciók fűtik, hogy törtető legyen; a birtoklás vágya fűti, hogy minél többet szerezzen; és érzéki ösztönök fűtik, hogy minél többet élvezzen. Ha ezektől föl tud szabadulni, emberfölötti ember lesz, ha nem tud fölszabadulni, akkor az ember alatti mélységbe zuhan. A közerkölcsiség ezen a három ponton áll vagy bukik. Ezért kell a papnak e három ponton fölszabadult embernek lennie, mert kezébe van letéve népének erkölcsisége.

A fiatal Prohászka, mikor végignéz a milleniumi magyarság tablóján, lelki fájdalommal és keserű őszinteséggel leplezi le a valóságot: „A magyar egyház [...] erejét nem próbálta meg a nép erkölcsiségének emelésén; küzködő hivatásának érzete álmában sem ébredett benne. Hagyta menni és folyni a dolgokat, amint mennek. Így történt, hogy a magyar egyház fölé már nem is fátyolszerű, hanem arannyal s ezüsttel gazdagon hímzett szemfödő volt terítve; e szemfödő alatt aludt minden, ami az egyházban lelki, szellemi s krisztusi volt. Ez az egyház nem szolgálta az erkölcsiség csillagának «ascensióját», hanem leszerelt mindenütt, ahol harcolni és küzdeni kellett volna; gyerekes cifrázkodásban találta kedvét süvegekkel, láncokkal, papucsokkal; élvezte a beneficiumokat s termelt jóságos, elhízott alakokat, akikről az ember mindent leolvashatott, csak egy betűjét sem az evangéliumnak. E jó urak hájával kengették az aposztaták, liberálisok, hitetlenek a csikorgó lelkiismeretet, és sikerült nekik elhallgattatniok a nyikorgó jószágot, mert hiszen Krisztustól ők sem lehettek messzebbre, mint azok a jó urak, bár az egyháztól az egyházjog formalitásainak, a reverendának s – sajnos – a beneficium jövedelmének híjával távolabb estek.” (20,12)

A történelem, sajnos, az Egyházban is mindig megismétli önmagát. Figyeljük csak feszült érdeklődéssel, milyen programot ad Krisztus induló apostolainak. Olyan sokat mondhatna és mégis olyan feltűnően keveset mond. Éppen azért, mert a mondottak minden szavát alá akarja húzni. A lényegét akarja szívükbe vésní. Azt mondja: aranyatok, ezüstötök ne legyen, két köntösötök se legyen, tarisznyátok se legyen. Egy szóval: a világ szellemében részetek ne legyen. Ez volt az antik világ: Romae omnia venalia sunt. Dehogyan antik világ – az örök világ! Isteni Mesterünk azért erre tette a hangsúlyt, mert előre látta, hogy itt csúszunk el valamennyien: a törtetés és anyagiasság tesz béressé, jellemtelenné, árulóvá. Ijesztő arra gondolni, hogy Judás is hallotta ezeket a szavakat. Hallotta, de nem értette. Ugyan melyik pap érti, hogy róla van szó? Ki találkozott már olyan pappal, aki saját lelkiismerete előtt anyagiasságnak érezte magát?

Ez tesz bennünket szívtelessé. Elgondolkoztató, hogy az Úr Jézus a burkolt támadások sorozatát intézte a mózesi papság ellen. Az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédben pl. milyen megszegényítő a pap viselkedése. Kisül, hogy a megvetett szamaritánusban sokkal több emberi jóság és lélek van, mint Isten hivatalos szolgájában. „Adjátok meg nekik a köteles tiszteletet, mert Mózes katedróján ülnek, de cselekedeteiket ne kövessétek.” Mintha az Úr Jézus előre figyelmeztetne, hogy ez nem csupán az ószövetségi papság veszedelme. Ha a pap nem tud emberfölötti ember lenni, akkor biztos, hogy embertelen ember lesz. Ma is, hogy az Egyháztól elidegenítsünk valakit, nem kell más hozzá, mint anyagiasság, szívtelen napok. A XIX. sz. eretnekségei is a papok miatt gyűlölték meg az Egyházat. Dante még rajongásig szerette, de azért jókat rugott a pápákba. Utána már olyanok jöttek, akik csak rugni tudtak, de szeretni nem. (17,91)

Az anyagiakért és címekért való törtetés mellett a test fegyelmezetlensége a harmadik veszedelmünk. Klérus annyit jelent, mint „pars Domini”. Az Úré vagyunk. De csak akkor, ha nem csupán lelkünk, hanem testünk, szívünk és érzelemlagunk is az övé. Azt senki sem állíthatja, mondja Prohászka püspök, hogy az Egyház nem értette meg Krisztus szellemét, legfőljebb azt, hogy nagyon magas volt az igénye, kérlelhetetlen a követelménye. De mikor

megpillantotta a Szentszűz alakját, meglátta benne az inkarnáció oltárát, a Szűzanya szívét, megpillantotta az első monstranciát, a Szűzanya kezeit, akkor a legmerészebbre vállalkozott: legyen ilyen szűzies a papság. Mintha csak megérezte volna, hogy igazán az Egyházzal érezni csak a tiszta papok tudnak, viszont úgy gyűlölni az Egyházat senki sem tudja, mint bukott papjai.

Két ellensége van az Egyháznak: a test és a világ. Hogy legyőzhesse, ehhez erőt adott Isten, a vértanúság erejét. Ezért bíborszínű a palástja üldözött híveinek véréből. De ezt a palástot teleszőtte fehér liliomokkal, úgy hogy nem is lehet tudni, melyik az alapszíne, piros-e, fehér-e inkább? Tulajdonképpen e kettő egymásba van szőve, s ha valaki az egyik szálát ki akarná tépni, kitépné vele a másik szálát is. Vértanú csak a tiszta ember lesz. Hogyan tudna a világ fölött győzni az, aki nem tudott győzni a test fölött? Tisztaságunkkal élünk vagy halunk. (17,290)

Miért nem hisz a világ nekünk? Mert nem hisz tisztaságunkban. Nem szabad elfelejtenünk, mielőtt valaki kimondja a credót, előbb nyíltan vagy burkoltan megfogalmazza a credibilet. Az ember mielőtt hisz, tapasztal. Előbb meggyőződom valakinek szavahihetőségéről, s csak azután hiszek szavainak. Jézussal is így voltak, velünk papokkal is így vannak. Miért hinnének szavainknak, mikor azt látjuk, hogy életünk hazug? Beszélhetünk, akkor sem kell a portékánk, még leszállított áron sem!

Imádság és önmegtágadás, ez a kettő tesz bennünket emberfölötti emberekké. Az önmegtágadás kivetkőztet régi magunkból, az imádság pedig Isten erejével tölt el. Nézzük csak az ellentétet. Az Úr Jézus fönt a Tábor-hegyén megnyitja az eget, lehívja lakóit, tanítványait elragadtatásba ejti; lent viszont apostolai tehetetlenek a gonosz lélekkel szemben. „Mester, – kérdezik szégyenkezve – miért nem tudjuk mi is kiűzni a tisztátalan lelket?” (Mt 17,19) Az Úr mintha azt mondaná nekik: gyenge lélek nem képes Isten erejét közvetíteni, rozsdás kard nem való csatába. A gonoszt csak böjttel és imádsággal lehet kiűzni. Csak ha bennetek is megtestesül a szeretet és az igazság, csupán akkor hátrál meg szavaitokra a sötétség hatalma.

Mélységes hálával kell feltekintenünk a Gondviselésre, hogy a jozefinizmus és liberalizmus szárnyaszegett, földhöztapadt papi típusai után Prohászka személyében szent papot ajándékozott nekünk. Az evangélium magyarrá fordítva tökéletes és modern kiadásban, ezt jelenti ő nekünk. Fény, pompa és dekoráció nem kellett neki, mert tudta, hogy mindez elfüggönyözi Krisztus arcát. Ha a méltóság és kitüntetés meg is találta, lelke nyugodt maradt, mert maga sohasem kereste. Nála a méltóság nem hazugság, mert valóban szellemi és lelki méltóságának dokumentuma. Írásaiból ma is mérhetetlen erő árad, mint Krisztus köntöséből. Példája nyomán új papi nemzedék sarjadt: tiszta életű, imádságot szerető, lelkekért égő papok. Istenem, milyen nagy kegyelem ez! Lacordaire egykor otthagya a Notre Dame-ot. „Elmegyek – mondotta – Arsba szentet látni. Elment és kezet csókolt Vianney Szent Jánosnak. Menjünk mi is Prohászka püspök szelleméhez emlékezni, töltekezni, és megcsókolni áldott emlékét.

12. Prohászka püspökkel a Tábor-hegyen

Mi az ember? A föld talapzatán álló szobor, mely az ég felé emeli tekintetét. Hogy honnét jöttem, most nem érdekel. Neandervölgyi vagy crô-magnoni származású volt az ősem, és véremlékben ott hallok még az őserdők zugását – mellékes. Egyszer kiléptem, fölegyenesedtem, s az ég felé emeltem arcomat. Mi az ember? Kiáltás a mélységből a magasságok felé. Azt mondja az Írás, hogy az egész teremtett világ sóhajtózik és vajúdik, várja Isten fiainak megnyilvánulását. (Róm 8,19) Az egész teremtett világ sóvárgása, vagy ha tetszik, vajúdásának ég felé törő sikolya ez az ember. Igazán csak egy zenei szimfónia ragadhatja meg titkát. A mélykürtök basszusán keresztül már melódiába olvad a káosz. Ugyanezt a motívumot a trombiták érdes szava viszi tovább, emeli ágaskodva maga fölé. A fafúvósok lírai hangján a melódia már megnyitja szemét, és mint kristályos könnyek a gyermek szeméből, hullnak belőlük a hangok. Már zeng, zúg, kavargó az egész mindenség. Beethoven teremtő lelkében örvénylik a lét egész skálája. Ott a IX. szimfóniában érzi, hogy át kell törni a hangszeres zene határait: káoszból, kürtökből, trombitákból, vonósokból egyszerre kitör a „vox humana”. A mélység addig ágaskodott, míg emberi test lett belőle. A mélység melódiája addig nyújtózkodott, míg emberi szív lett belőle... és a szívnek szárnyai nőttek. Mi az ember? A mélység sóvárgása a magasságok felé, a véges kiáltása a végtelen felé. Magyar földön ez az ember Prohászka Ottokár. Soha ezen a földön nem élt még ilyen szoborba öntött akarat, amelyben a mélység a magassággal s a szellem egy páratlanul gazdag szívvel találkozott. A mélységgel szemben ott a magasság, s a feltörő kiáltással szemben ott a végtelen.

Ki ez? Tenger, de nem parttalan; létezés, de nem névtelen; szellem, de nem arctalan. Szinte hallok az Isten belső életének áradását: a látás és szeretés nagy csodáit. Hullám hullámra tornyosul, s mint nagy vizek zugása, betölti az örökkévalóság csöndjét. És íme, ez az Isten elindul a mélységek felé. Ennek szemléltetésére ismét csak a muzsika víziója kellene. Egy polifon Credo dallama dalol valahol lent a szívemben, talán Bruckner F-moll miséjéből. Hirtelen meg kellene számolni, hány ütemre volt szükség, a hangok és harmóniák hány újabb hullámözönére, míg a dallam leszökött a „descendit de coelo” zenei zuhatagán át, és egy könnyes „incarnatus est”-ben pihent el. Az Isten ember lett, a tenger gyermek lett, s a végtelen egy hallgató kis ostya lett. És ha majd egyszer elsírja magát a jászolban – „Jézusnak fogod őt nevezni” (Lk 1,31), ahogy az angyal mondotta. Ó, páratlan találkozás! Az Isten képére teremtett ember káoszon, bioszon, logoszon át fölemelkedett a kegyelem ormára; az ember képére és hasonlatosságára született Isten pedig végtelenségének, örökkévalóságának és mindenhatóságának kiüresítésén át elérkezett a szellemi lét legmélyére. Magyar földön: Prohászka püspök találkozik Jézus Krisztussal.

Ó, de jó nekünk itt lenni! Csináljunk mi is hajlékot egy órára e szent találkozón. A Tábor-hegyre azonban először föl kell mennünk Krisztussal, azután odafönt el kell változnunk a Mesterrel, végül le kell borulnunk, és elrebegni az apostolokkal: „Uram, jó nekünk itt lenni!” (Mt 17,4) A Tábor-hegyen meg kell pihennünk. Fűzzük e három gondolathoz elmélkedésünk fonalát.

12.1 A Tábor-hegyre föl kell mennünk

Korunknak két bűvös szava van; az egyik a fejlődés. Van ebben igazság is és van tévedés is. Igaz, hogy a lét anyagi föltételei nagy állomásokon át haladnak egyre előre. Tűz, vas, gőz, elektromosság, radioaktivitás, atomfizika, mindegyik egy újabb lépés előre. De az „előre” nem jelent még annyit, mint „fölfele”. Igaz, hogy ma az emberiségben hallatlan szomjúság él a földi paradicsom iránt, s ezzel a tudomány is alapos joggal kecsegtet. De a paradicsom még

nem oldja meg az ember alapvető problémáját, ahogy az első paradicsom sem oldotta meg. Mert a paradicsom egyformán szomszédja a mennyországnak és pokolnak is. És a tudomány, miközben közelebb hozza a paradicsomot, egyben közelebb hozhatja a kárhozatot is. Azért mert keresztény vagyok, miért nem oszthatnám én is az emberiség egyetemes reményét? De mert keresztény vagyok, nem oszthatom naiv optimizmusát. Kórházak és börtönök, fogolytáborok és idegklinikák beszélnek arról, talán ma hangosabban, mint máskor, hogy bűn is van a világon. Kain furkósbottal verte agyon testvérét, ma atombombával pusztítja el. A világ halad, a bűn marad. Ez a látás emeli tekintetemet Krisztsra: „De te eljöttél, a bűneimért jöttél. [...] s hogy tiszta legyek, elviszed a bűneimet. Ó, te erős, bűnhordozó Lélek, minden hatalom a tied. A te remegő emberkezed Isten keze. A te könnytől befutott szemed a Végtelenség szeme. A te vérrel verítékező arcod az emberlélek napsugara, a te borzalomtól reszkető szíved minden szeretetnek forró tüzhelye. Leborulok, Uram, és arcomat a porba temetem. Könyörülj rajtam, minden irgalom a tied. Csak te, csak te segíthetsz, nélküled mitsem tehetünk.” (7,287)

Ó, én igazat adok Marxnak is, mikor arról beszél, hogy a történelem értelme az ember megváltása. De az egész embert meg kell váltani és nem csak a gyomrát. Költők, szebbé akarjátok tenni a világot? Tegyétek! – és mi tapsolunk nekik. Mechanikusok, jobbá akarjátok tenni az életet? Tegyétek! – és mi is ott leszünk közöttetek. Szociológusok, igazságosabbá akarjátok tenni a világot? Tegyétek! Tegyétek! A mi könnyünk, vérünk és verejtékünk is ott lesz veletek. De megváltani az embert csak az képes, aki bűneitől tudja megszabadítani. Akármilyen paradicsomot teremtünk is újra itt a földön, ebben a paradicsomban az élet fája már csak a szent kereszt lehet. S az ember kérlőleg emeli föl tekintetét a keresztre, mintha kérdené az isteni Megváltótól: Úr Jézus, miért... miért? És mi a szenvedő Krisztus felelete? Így hangzik: A bűnös földön előre kereszt nélkül is lehet haladni, de fölfelé csak a kereszt útja vezet.

Milyen tragikus! Az emberiség nagy boldogítása közben mennyire mostoha lett az ember. És a kollektív föladatok oldozgatása közben hogy elfeledték a lelket. Hiszen igaz, higiénikus istállóknak, mintafarmokon is lehet csodálatos emberiséget kitenyészteni, munkaképességét növelni, termelékenységét fokozni, alakját tökéletesíteni, szórakozását és luxusát fokozni, de ez a szerencsétlen paradicsomi állat neurózisokban pusztul el, mert gondozói elfelejtették, hogy nemcsak teste van, hanem lelke is. Ó, Jézus, te vagy az egyetlen világosság, aki utat mutat a béke olajága felé, te vagy az egyetlen, aki a szív parancsait is elcsitítod. Te vagy az egyetlen, aki az embert többre becsülöd, mint az ember önmagát.

Optimista vagyok? Nem. Pesszimista vagyok? Az sem. Én keresztény vagyok. A haladásba vetett optimizmus szörnyű illúzióba ringatja az embert. Szerinte a rossz nem titok, hanem egyszerűen fejlődési zavar, amelyet ki fogunk nőni. A rossz csupán elmaradottság, mely idővel magától elrendeződik. Pedig ma már tudjuk, hogy ez nem igaz. Az anyagi és szociális nyomorúságaitól megváltott emberiség még mindig totális nyomorúságban lesz. Mit tegyek hát? A sztoikusok fáradt lemondásával nyugodjak bele a változhatatlanba? Vagy lázadjak föl és törjem össze magamat a tények kemény és kegyetlen kőszikláin? Keresztény vagyok, az optimizmussal nincs mit kezdenem. De a reménytelenség és a lázadás két szomszédom. S ahol e kettő találkozik, ott áll a kereszt. A keresztény reményhez nem az optimizmus vezet, hanem a reménytelenség. A. Gide mondja: „Minden reményemet elremélve akarok meghalni.” Igen, itt van vége az embernek. Még egy lépés, és kezdődik a kereszténység. „Kettőt tehetek e szomorú világban – mondja Prohászka – vagy azt mondom, hogy a lét és az élet esztelenség, kegyetlenség, s legjobban az teszi, aki nem törődik búval-bajjal, hanem éli világát; teszek tehát én is így. Igaz hogy akkor testvér nélkül, közösség nélkül, szeretet nélkül élek, de jobb tán a fásultság, mint az érzés, mikor az ember úgy sem tud segíteni. De mondhatom azt is: ördög nem akarok lenni, vadállatnak lenni nem dicsőség, fogom tehát magam, s dolgozom, s el akarom tüntetni a nyomort és a szenvedést. Meg kell

szüntetni, hirdetem, a haldoklást, a nagy halált, a betegséget s háborút, az ínséget s a küzdelmet... Ha azonban az elsőt teszem, magamnak hazudom, elhazudom, hogy szívem szeretetre vágyik. Ha a másikat teszem, akkor a világnak hazudom, lehazudom a tényeket. A két hazugság között vezet az igazság. Tekintsünk föl a keresztre. Ott is van kín, baj, gyötrelem, keserűség, de van alázatos, bízó és buzgó lélek is. Hirdeti, hogy a rosszat nem szabad eltagadni, nem szabad délibábos földi jövőndőt kecségtetni, de azt is, hogy a rossztól nem szabad elsötétülni, a keserűségtől elkeseredni. (1,273)

Azt ígértem, hogy fölmegyek Krisztussal a Tábor-hegyére, s íme a Golgotára jutottam. Testvéreim, ha a kereszténységnek más érdeme nem volna, ez az egy is becsületére válnék: állhatatosan visszautasítjuk azt a nagy kísértést, hogy hazudjunk az emberiségnek. Igen, hiszek a haladás végnélküli lehetőségében, de ugyanakkor tudom azt is, hogy bármennyire haladjunk is előre, ez még egyetlen lépés sem fölfelé. Fölfelé nincs más út, mint a kereszt királyi útja. „Nézzétek lelketek e fáradt munkását a keresztfán! [...] leemeli sebsett kezeit és lábait az Úr Jézus a szegekről, lelép a keresztről s elindul a bódult világba, melyre oly nehéz a szíve, s véres kezeivel borogatja az ifjúság fölhevült homlokát, meghinti a tiszta leánylelkek liliomait, a rothadó világ fekélyeire ráborítja lázas sebeit, s mint Elizeus hajdan a halott fiúra, úgy borul rá a szenvedő Krisztus sebzett testével a világra. Végigmegy a családok szentélyein, parketten és taposott földön; a családi otthonok falára fölakasztja töviskoszorús arcának képét. Elmegy a múzeumok, színházak, tánctermekek, klinikák, szanatóriumok, tébolydák mellett; megrendül és sír, mint egykor Jeruzsálem fölött. Ó jöjjetek utánam és küzdjétek; jöjjetek közelebb, ha gyöngék vagytok; érezzétek meleg szívem s vérem lehét. Küzdjétek a vérontásig s kérjétek a kegyelmet szenvedésemre való tekintettel, győzni fogtok!” (7,108–109) Az emberi haladásba vetett minden remény csak akkor igaz, ha mögötte a Golgota keresztje világít.

12.2 A Tábor-hegyén el kell változni

Korunk fájdalmas ténye, hogy az ember önmagát veszítette el. Nietzsche egyszer fölkiáltott: „Meghalt az Isten!” Mit akart ezzel mondani? Azt, hogy most az ember uralma következik. És tényleg az következett? Dehogy! A téboly uralma jött. A Comte még úgy gondolta a dolgok rendjét, hogy a teológusok korát a filozófusoké, a filozófusokét pedig a pozitivisták kora követi. És a pozitivisták után kik jönnek? – kérdezzük tovább. Ő még nem tudta, mi már sajnos tudjuk: a démonok kora. Ha az egész történelem csak fejlődéstörténelem, akkor az állatból ember, az emberből pedig nem isten, hanem démon lesz. Ha a biologizmusnak van igaza, s az ember történelme csupán a természet továbbfejlődése, ha igaz az, hogy a technikai fejlődés az embert lényegében alakítja át, akkor máris érezzük a borzalmat: ugyanazok a vak erők, melyek az embert a történelemben dobták, el is tiporják, s a gép, amelyet alkot, letaszítja alkotóját a trónról; az erők, amellyel játszott, végzetévé válnak. A vég küszöbén állunk, s ez a vég: az ember eszelős kacagása a semmibe.

Ó, igen, ha meghal Isten, akkor a fátum lesz az isten. Ha minden csak folyamat, akkor valami értelmetlen, fekete kráter fortyogja, ontja magából az egész történelmet az értelmetlen vég felé. Ez a bajunk. Ma már csupán a létesítő okok szakadtalan egymásutánját tudjuk csak látni, de minta-okot nem ismerünk. Az embernek nincs már többé eszményképe önmagáról. Már pedig ő az egyetlen az egész világegyetemben, aki nem kész; egyedül az ember nincs befejezve. Az Isten öröktől fogva teljes. Az angyal és a sátán be van fejezve. Az atom és a csillag mechanikus, zárt pályán halad. A virágban és a szökkelő madárban a faj szaporodik tovább, egyedül az embernek kell önmagát megalkotnia. De milyen minta alapján?

Ekkor „Krisztus int felénk, nem mint tan, hanem mint tény, még pedig mint a legnagyobb, legplasztikusabb tény, mint imádandó Istenember. Embert keresnek: itt a tökéletes ember! Bensőséget sürgetnek: Jézus önmagunkba int! Inkarációjáról álmodnak

nagynak, főségesnek, hatalmasnak: ezt az inkarnációt sürgeti az Úr Jézus; életet, tökéletes életet, örök életet sürget. [...] Régi, mint az igazság, és modern, mint az élet.” (5,27–28) Ezért vagyunk Prohászka püspökkel a Tábor hegyén, hogy Krisztus arcára emeljük tekintetünket. Mert szemlélni annyi, mint csodálkozni, csodálkozni pedig annyit jelent, mint hasonlulni.

Mikor az antik ember kamaszkorába lépett, a császár lett az ideálja, de mire az antik alkony klasszikus egére feljöttek a csillagok, a császári bíbort a sztoikus bölcs tógájával cserélte föl. Mikor pedig a mai ember lépett kamaszkorába, a szaktudósért kezdett rajongani. De mire a múlt században delelőre hágott, már a fölfedező lett a legnagyobb bálványa. És ma kinek a képe lebeg előttünk? Senkié sem. Mert nincsenek többé eszményeink, legfőbb címszavaink. Ez a címszó ma munkást jelent. Költő és filozófus, művész és vátesz háttérbe lépett, ma a technikusok viszik előbbre a világot. Ezzel szemben „Jézus tehát nem lett cézár, sem tudós, sem művész. Programja sem a hatalom, sem a tudomány, sem a munka révén nem ígér boldogságot az emberiségnek. Mi lett tehát ez a Jézus? Megmondom: ember, ki az Isten országát hordozza magában, mert meg van győződve, hogy az Isten szeret minket. Ember, ki a kételyt s a nyugtalanságot legyőzte, s minden küzdelem s bajnak dacára azt mondja az Istennek: Atyám! Ember, ki a gondviselésben bízunk s hiszi, hogy nélküle egy hajunk szála sem esik a földre. Ember, ki tudja, hogy semmit sem használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkének pedig kárát vallja. Ember, ki a halál sötét portáját az élet kapujának tartja, s tudja, hogy a lét alpesi szakadécai után jön a szépség, a derű, a fényreflexeknek Itáliája. Ember, ki tudja, hogy örökké ő él.” (20,262)

Nézzétek ezt az embert! Arca ragyogni kezd, mint a nap, ruhája fehérlik, mint a csillogó hó. Honnét jön ez a fény? Belülről! Felülről! Tehát nem igaz, hogy a káoszból lett az élet, az életből az ember s az emberből az isten. Adjatok nekem egyetlen egy embert, s már is át van törve a mechanikai okok egész rendje! Minden ember megtestesülés: az Istentől való lélek megtestesülése. Ó, mennyire kívánnék az emberiség bölcsője előtt térdre borulni, a betlehemi angyalok pszichéjével, Palestrina, Lasso, Bach, Beethoven és Bruckner polifóniájával énekelni végnélküli változatban: „Et incarnatum est...” Így kell nézni az embert: „Jézusban az ember lépett a világba, ki többnek tudja magát mindenkinél, s aki az öntudatnak e hatalmát állítja szembe a világgal. Így lett fejévé annak az emberiségnek, mely öntudatlanságból méltóságának és belső értékének öntudatára ébredt, mely az öntudatban a lét új fokára hágott, s a haladásnak és fejlődésnek beláthatatlan ösvényeire lépett.” (5,130)

Mondjátok tehát, az a haladás, mikor a költők helyébe a statisztikusok lépnek, és a filozófusok helyébe a technikusok? Az a haladás, amikor az etikai emberből mechanikai ember lesz? Azt nevezzük haladásnak, mikor a zseni futószalagon széklábat esztergályoz, és szabad idejében fiziológiai szükségleteit elégíti ki? Nem, a mozgás csak a szótárban azonos értelmű a haladással. Haladás csupán egy van: mikor az ösztönemberből szellemi ember s a szellemi emberből lelki ember lesz. Mikor az ember gyermekéből Isten gyermeke lesz.

Mikor az Isten-kereső lelkek találkoznak Jézussal, benne az egyéniség a maga páratlan fönnségében, az erény impozáns és csalhatatlan fölényével, az egyenességnek és őszinteségnek kételyt kizáró benyomásával, a legnagyobb hűségnek és szeretetnek áldozatos erejével lép elénk. (19,184) Sokszor kérdezem magamtól, miért menekülünk a mikrofizikába, és miért készülünk kiköltözni a világűrbe? Talán azért is, mert önmagunk elől menekülünk. Torkig vagyunk már az emberrel! S ekkor elénk áll Krisztus, az emberi lét s az erkölcsi élet ideálja. „Krisztus nekünk olyan, mint a hegyi rét tavaszkor, mint a mezei virágoktól hímes mező; egyszerűség és szépség néz föl róla a derült égre. Sehol túlzás, sehol keserűség. Evangéliumát boldogságok sorozatában adta elénk, s e boldogságok is csupa keserűségekből lettek. Könnyekből és üldözésből, szomjból és keserűségből, harcból és lemondásból. Önmegtagadásból varázsolja elénk boldogságát. Bizalmat lehel és bizalmat ébreszt.” (5,158)

Ecce homo! – mondotta egyszer Pilátus. Íme az ember! kiáltok föl én is a Tábor-hegyén, kiben a lélek lett úrrá a test fölött. Ruháján is a lélek csillogása, szerszámán is, kultúráján is.

Ez a csúcs, ez a cél, ez az eszmény. Arról beszél, hogy hiába dolgozunk a világ meghódításán, ha önmagunkat nem hódítottuk meg, hiába aratja győzelmét a technikus ember, ha az etikus ember folyton csatát veszít. Hiába vesszük birtokunkba a lét nagy titkait, ha önmagunk fölött nem tudunk uralkodni. A szellem nem elég, lélek kell! Szellem van bőven. Nézem a gépe fölé feszülő szerelőt, nézem a modellt konstruáló mérnököt, nézem a számításai fölött tűnődő tudóst... Aztán megszólal a sziréna. A szerelő ledobja szerszámát, mérnök munkaköpenyét, a tudós kibújik védőruhájából, s hogy fáradt szellemüket kipihenjék, szabadjára engedik az állatot. Az emberiség lassan már két műszakban váltogatja életét: a szellem szédületes kalandjai után ledolgozza ösztönei egyhangú robotját. Lélek kell ide! Lélek, amely egyensúlyt teremt test és szellem között, amely harmóniát teremt a szétszakított emberben. Az a lélek kell, mely a Tábor-hegyén áttörte a krisztusi test korlátait és beragyogta a földet. „Jézus lelke fényt borít [a világra], fénnel járja át az életet és meleggel. Mások ellenben csak sötétséget láttak; rideg végtelent; ő meleg, jóságos esőt, – azok csak felhőket, ő a napot, [...] neki egy virág, egy gyermekfej elég volt, ők a szükségesség örvényeit, melyekben elnyel a sötétség, ő a sötét szobákat, melyeken dobogó szívvel fut végig a gyermek, ő tudta, hogy a sötét szobák végén ott az édesanya: atyám!” (13,351)

Ecce homo! Íme az ember, akit tökéletesen birtokába vett Isten. És ki az Isten? Isten maga a szeretet. Ez a Krisztus-kép másik vonása. Fényében élesen kirajzolódik arcunk eltorzult alakja: nem tudunk többé szeretni. Ideológiáktól, rendszerektől és módszerektől várjuk az ember sorsának javulását. Pedig mindez csupán absztrakció. A világot egyedül a szeretet teheti jobbá. Két nagy erő dolgozik a földön: ész és szív, gondolat és szeretet, intuíció és inspiráció. Ott vesztettünk utat, mikor az ész diktatúrájának szolgáltattuk ki az életet. Az ész csak előre visz, a szeretet fölfelé. Az ész vasútvonalakkal és kábelekkal hálózta be a világot. De hogy a vonat közelebb vigye az embereket egymáshoz, és hogy a dróton szeretet áradjon, ahhoz szív kell. Az ész állít rádióállomásokat és reaktorokat, de hogy a rádió az evangéliumi jóhírt sugározza, s az atomreaktor konstruktív erő legyen, az a szív földadata. Az ész az orvos, a szív a beteg fölé hajló ápolónővér. Az ész tud teremteni lehetőségeket, de életet csak a szív tud teremteni. Az ész alkot formákat, de tartalmat a szív lehel beléjük. Ezért áll Jézus iránti tiszteletünk középpontjában is a szív.

„Istenem, mily vágyak hullámai emelkednek e szívből, akárcsak tengerfenék hullámok volnának, s hogyan akarja ő ezekkel szétmosni a világ érzéketlenségét, mint akarja róla leszedni a megkövesült rétegeket, szentséges vérenek mily piros hullámai szökellnek végig erein s szeretné, hogy az élet s erő e hullámai tovább lejtjenének az ő ereiből ki a világ erezetébe! Elképzelem, hogy a nagy érzések lökései hogyan érik egymást, s lelkéből átcsapnak a világba, hogy emeljék a közérületnek lapályait, amelyekben lépök s rothadt állóvizek éktelenkednek! Íme, itt előttem áll a nagy «vágyak embere», aki le nem török a világ nyomorúságának s rondaságának terhe alatt.” (1,312–313)

Ecce homo... Nézem a Tábor-hegyi boldogságban elragadtatott Jézust. Ó, Istenem, mennyi vágy viharzik végig a világon! Vágy a békesség után, vágy a szabadság után, vágy a birtoklás után, vágy a hatalom után, vágy az élvezet után. De minden váagnak gyökere: vágy a boldogság után. Az ember a boldogság kék madarát hajszolja végig a történelem folyamán. Borzasztó azonban az, hogy Európa annyi keresztény évszázad után újra fölbresztette a pogány isteneket. Ezek ugyan megint elaludtak, de szellemük itt maradt: a boldogságnak olyan fogalma, mely nincs többé lényeges kapcsolatban a szeretettel. Mióta a boldogságot elszakítottuk a szeretettől, azóta csupán örömeink vannak. Az érzékek kielégülnek, a szív üresen marad. Mondjátok, mi az, mikor a lélek belebetegszik örömeibe? Céltalanság, életuntagság, neurózis. Aki azonban igazán szeret, az segíteni akar másoknak s közben megtapasztalja, hogy aki másnak jó, az önmagának is jó. Mert aki szeret, annak a szíve lelkes és meleg; az erszénye ürül, a szíve telik; pénze kevesebb, boldogsága több. Miközben teste fárad, lelke földerül, és fönt a Táboron, ahol csak a magányos szelek szárnya csattog,

elragadtatással hallja az üzenetet: „Ez az én szeretett fiam, akiben nekem kedvem telik.” (Mt 17,5) (1,249)

12.3 A Tábor-hegyén meg kell pihennünk

Korunk harmadik fájdalmas jellemzője: fáradtak vagyunk. Évszázadok óta egyre hatalmas torlaszokat távolítottunk el utunkból. Szédületesek az eredmények és a harc mégsem csökken; a haladás óriási és a cél még sincs közelebb. Mi következik ebből? Letérés. Lelki energiáink lerongyolódnak, erkölcsi értartalékaink kimerülnek. Az ember a vertikális végtelen elől menekült, s íme most a horizontális végnélküliség előtt török össze reményeink szárnya. Nincs semmi kétség benne, az emberiség legfőbb jótevője e pillanatban az, aki lelki erőforrásokat nyit számára. Innét is az Úr Jézusra esik tekintetünk. Ó, Jézusom, milyen nagy kegyelem, hogy te nemcsak eszményképem vagy, hanem erőforrásom is! Kereszted megváltó gyümölcse itt csordul az áldozat kelyhébe, s ha megdicsőült arcod a végtelenből tekint is rám, szíved itt dobog egy kis ostyában! Arcod végtelen vágyakat ébreszt, szíved pedig e vágyakat valóságba segíti át. Ez a Krisztus nemcsak példakép, nemcsak ideál és mester, hanem életforrás a kegyelem által. Mert hogy a mag kifejlődjék, ahhoz napsugár, ahhoz magnetikus befolyások kellene; éppúgy, hogy a krisztusi tan bennünk életté váljék, ahhoz meleg, magnetikus áram kell, ahhoz a lélek belsőségét átjáró isteni behatás kell, s ezt mi kegyelemnek hívjuk. (5,176)

A mindenütt jelenlevő Isten elől akartunk menekülni, s íme, a mindenütt jelenlevő államba ütközünk. Az Isten atyai tekintetéből akartunk kikerülni, s íme a földi hatalom tekintete üldöz mint a reflektor kegyetlen fénye a belekerült nyulat. Az Istennel való konfliktust akartuk elkerülni, s íme bárhová lépünk, mindenütt a földi istennel kerülünk konfliktusba. Szabadok akartunk lenni Istentől, s íme végzetesen ki vagyunk szolgáltatva a bálványnak. Nincs többé menekvés. A szorongás lesz lelkünk alapélménye... Hol van hát a meghittség, a védelem s a regenerálódás reménye? Lépjetek be az Eucharisztia légkörébe! „Ott megtaláltok mindent, ami az erős lelki élethez kell; mindenekelőtt nagy, széles látókört, nem fiókládát. Mert a léleknek az kell, ami az oroszlánnak, ami a hálnak: végtelen, boldogító szabadság. Nem sötétség, nem lebujs, hanem napfény. [...] Mi kell továbbá az életnek? Az életnek kellene források, melyek tiszta vizet adnak. Az élet nem a pusztáé. Nekünk kellene kutak, melyekben nincsenek tífusz-bacillusok. [...] Mi kell még a szép belső világhoz? Meleg lendület. A. meleg, a hő csupa energia, a lendület csupa erő. Anélkül szabad világ nincs, nincs kiindulás, lelkesülés és bátorság.” (17,294–295)

Olvastátok Doktor Faustust? Nem, ne olvassátok! Ma igazán nem a reménytelenség prófétáira van szükségünk! Milyen borzasztó kép tárul ott elénk. Írója azt bizonyítja, hogy a rossz tulajdonképpen nem más, mint a jónak másik arca; a kultúra nem más, mint a barbárság más formája; a zseni pedig a betegség más kiadása. Az ember tökéletesen magára van hagyva a világon; semmiféle atyai arc sem virraszt fölötte. Sehol semmi kijárat az immanens létből. Ez az abszolút reménytelenség útja. De a regény hőse, Leverskühn a végén mégis ahhoz az Istenhez kezd imádkozni, akiben maga sem hisz. Thomas Mann szíve is megmozdul a jégpáncél alatt: bárcsak lenne valaki ott a túlsó parton! Csak az az Isten, aki nincs, csak az tudja megmenteni az összeroskadó világot. Ugyan ki adhat ennek a mindenből kiábrándult és mindenbe belefáradt embernek még reményt? Ki adhat életet, célt, bátorságot? „Jézus mondja: ezt adom én nektek az Oltáriszentségben. Ő alakította ki magában az istenemberi életet: Isten gondolatait emberi lélekben, Isten érzéseit, célzatait s lelkületét emberi szívben. Ahogy az orgona kiváltja a szél bűgását zenévé, s a szem az éter rezgéseit színekké: úgy váltotta ki Jézus lelke az istenit szép, erős emberi életté. Belőle kell az életet meríteni. Erre a jelszó: «egyesülés». Fogékonyan hozzá simulni s uralkodó, meggyökeresedett gondolkodásra szert tenni, mely Jézusban megpihen. Az egyesülés képesít erre, mert bensőségessé tesz. [...]

Az erőteljes krisztusi szeretet derült, napsugaras légkörbe állít. Ha gyárak légköréből, hol kormot és port szívunk s napsugarat nem látunk, hol olajos a gép s az arc, s lármas a világ, fenyves erdőbe jutunk, tisztul tüdönk, pezsdül vérünk, kiegyenesedik a fáradt, görnyedt ember. Pedagógia, higiéné segíti ezt az új embert. Jézus is ezen dolgozik, kivált azáltal, hogy az önző, ösztönös, állati, lelkiismeretlen, erőszakos, utópikus embert beállítja saját tiszta, erőteljes érzelmi világába; kiemeli gögből s római imperializmusból, az erőszak állatiasságából, az érzékiség lágymeleg kábultságából. Faust is ezen okoskodik, Nietzsche is erős embert sirat, Rousseau az erdei és réti emberek árnyai között keresi az erőt. Tannhäuser is lejön a Venus-hegyről a szebb életért. Jézus a kiváló, különb, szebb élet mestere.” (6,251)

Bármilyen ideológiához tartozik is valaki, előbb-utóbb beleütközik az emberbe. Mit kezdjen vele? Mit mondjon róla? Ha Istene nincs, akkor a lét piramisára az embert kell állítania. És ez borzasztó! Mert az emberrel: Platonnal is, Goethével is, Pascallal is, s azzal is, akiért a szívem lángol, olyan hamar el lehet készülni. Aki az emberben indul fölfedező útra, lehangoló tájon barangol és hamar határra érkezik. Ezért olyan lehangolt s csalódottan ingerült az Isten nélküli ember. Van-e kiút ebből a zárt kis világból? Igen, van. Mert minden emberi személyiség két arcot mutat. Mint tényleges valóság, lehangolóan szűk, de mint a lehetőségek és szunnyadó képességek tárháza, szinte végtelen. És ki bontja ki személyiségünk rügyeit? Hol az a nap, mely mozgásba hozza a fagyott rögöt? Itt van az Oltáriszentségben. „Lelkem szenténekek, szerelmes dalok s zsoltárok néma gramofonos korongja... Mi minden van beléd karcolva s pontozva s pihen benned; s ha volna, ki ezt dalra keltene?! No, de hiszen ezt teszi a Úr: a szentáldozásban rád hajlik, s megered a nagy, mély megindulás, az Isten-ivás, a lélek-megnyitás! Ah, mily boldogok, istenülők, világgyőzők vagyunk... mirantes, venerantes, fruentes.” (24,170–171)

Most már otthon vagyunk. Elragadott érzésekkel suttojuk Szent Péter szavait: „Uram, jó nekünk itt lenni!” (Mt 17,4) Igen, jó nekem itt lenni, mert nemcsak megtaláltam a magam monotóniájából, személyiségem szűk börtönéből a kijáratot, hanem bejáratot is találtam egy végtelenül gazdag lélek belső világába. Megindul a nagy áramlás, kicserélődés, összehangolódás. A Tábor-hegyi jelenésben sejtjük meg a lényegét: a Jézusban jelenlevő Isten teszi transzparenssé a lelkét, lelke a köntösét. Így jön hozzám a kenyér köntösében, Krisztus lelkében a végtelen Isten. A legmélyebb, a legédesebb közösségbe akar bevonni minket az Úr. Az Oltáriszentség nemcsak szentség, hanem jelenlét is. A krisztusi kiadásban lévő Istentől többé nem szabadulunk; lelkünkbe, vérünkbe, létünkbe van oltva.

Ti boldog hívők! Ha kidől a fa sűrű erdőben, rést vág a szomszédok lombsátorán; éppúgy ha kiszakad testrésznünk, megérezzük. Barátaim, mondja az Úr Jézus, én veletek összenöttem, szívem belétek forrt, ha kiszakadnék közületek, elborulna világotok, elsorvadna életetek, rideg, hideg, kegyetlen enyészet környezne. Nincs fogalmatok, hogyan változik el a kereszténység szelleme, ha Jézus édes, közvetlen jelenlétének öntudata kivesznék a lelkekből... Mily édes és fölséges öröm az, ha megpihenhetünk nagy művészek gondolataiban, az ő lelkük napsugaras világ nekünk, s érzéseik mint a hegyek s az erdő fuvalma. Hát még mily édes és győzelmes érzés az, hogy megpihenhetünk s elmerülhetünk Jézus gondolataiban, s átélhetjük a magaslatok és mélységek kedélyhangulatát, s az ő szép, gazdag, erőteljes belső világát. (6,212)

Ó, egyre kérdezem magamtól, mi ez az örök nyugtalanság idegeimben? Kalandra való éhség, vagy kamaszos kíváncsiság? Titánkodás, mely úrhajóssá akar tenni? Igen, van bennem kíváncsiság és kalandvágy elég. De mögöttük az örök nyugtalanság arról beszél, hogy a föld nekem sohasem lesz elég. Hiába rimánkodott Nietzsche: „Maradjotok hűek a földhöz!” Ha a metafizika kapuján keresztül nem engedtek többé kiszökni a jelenségek világából, akkor új kaput török magamnak, s a kozmikus végtelenbe menekülök. De hiába! Arrafelé csupán távolságok vannak, de utak nincsenek. Ha majd a csillagok között kocog a vonatom, semmivel sem leszek közelebb önmagamhoz, mint akkor, mikor szánalmas földi vicinálison

döcögtem. Kapuk csak befelé vezetnek a végtelenbe. Azért lett Krisztusban emberré az Isten, hogy kapu legyen. Istenhez és önmagamhoz ez a kis ostya a kapu: új világ, új élet, új távlatok csak ezen keresztül köszöntenek reám. Itt találok ösvényt, mely a végtelenbe vezet; itt tanulok nyelvet, melyen a másvilág polgárai beszélnek, itt hallok hangokat, melyek nem a magam barlanglakó múltjának morajlásai; itt találok csöndet, mely nem a temetők némasága; itt találok pusztát, melyben élet fakad. „Az Oltáriszentség előtt elmélyedve átérzem, hogy amit Krisztus tett, azt nekem is meg kell tennem; az föladatom is, meg az utam is. Úgy állok előtte, mint a pusztába, a magányba vezető út kikezdésén; minél tovább megyek rajta, annál titokzatosabb csendbe kerülök bele, s minél inkább ül el a lárma s hal el minden zaj, annál hangosabban dobog a szívem, s dobbanásaiból beszéd kerekedik, s lelkem nyelvét hallom s értem meg. Belopódzik lelkembe is a magány, s megtanulok Istennel érintkezni.” (8,194)

Verulami Bacom egykor „novum organum”-nak nevezte művét. Igaza volt, mert új utakra terelte a tudományt; azt a tudományt, mely a spekuláció absztrakcióiba belefáradt, az empirikus ismerés termékeny tájaira vezette. Az erkölcsi világ „novum organuma” Jézus Krisztus. (13,104) Elsősorban az Oltáriszentség által. Tudjuk, hogy az élet fönmaradásának és táplálásának kérdése öntözés kérdése. Csatornák kellene és víztárolók, hajszálcsovesség kell, mely rnindehova eljuttatja a források vizét, így kell nézni a kis ostya útját az emberiség sivatagában. Olyan ez az Eucharisztia, mint a Duna, mely a Fekete-erdőtől hömpölyög le a Fekete-tengerig; Jézus a nagy életfolyam, termékenyítő, öntöző, égbeemelő. Mozgat, melegít éltet és tisztít. A világ terhét és piszkát hordozza. És milyen csendes erő, nem is loccsan. Országokon keresztül folyik, s e nagy Duna mindenütt ugyanaz. Vezet föl a forráshoz, a csendhez, és vezet le a tengerhez, a megnyugváshoz és célhoz. Az Oltáriszentség is vezet Istentől Istenhez. (24,171.174)

Az Istentől, az Istenhez... Ez volt Prohászka püspök útja is ezen a tragikus magyar földön. Az Isten küldte őt nekünk apostolnak, hogy Krisztus keresztjéhez vezessen, amelybe kapaszkodjunk; hogy Krisztus arcára mutasson, amelyen tájékozódjunk; hogy Krisztus kenyerét nyújtsa, amitől erősödjünk. Prohászka püspök volt kilencszáz éves keresztény magyarságunk szimfóniáján a zárótétel. Ő volt az első évezred végén a „vox humana”, melyben a magyarság könnye, vére, keserve, imádsága, letörései és lángolásai, tusakodása és kapaszkodása addig ágaskodott, míg Isten trónja előtt tiszta imádsággá, ujjongássá és hódolattá nem kristályosodott. Mi még láttuk őt egy nemzet ámulása közben Krisztussal a Tábor-hegyére menni. Aztán az ember eltűnt, de saját Jákob-létrájának fényes fokai itt maradtak és világítanak a sötét magyar éjszakában.

Függelék

Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái (ÖM)

A Schütz Antal szerkesztette huszonöt kötetes sorozat (Szent István Társulat, 1928–9) kötetei:

1. Isten és a világ. Missziós levelek
2. A keresztény bűnbánat és bűnbocsánat
3. Föld és ég. I. kötet
4. Föld és ég. II. kötet
5. A diadalmas világnézet
6. Elmélkedések az evangéliumról. I. kötet
7. Elmélkedések az evangéliumról. II. kötet. Élő vizek forrása
8. Magasságok felé
9. Világosság a sötétségben
10. Korunk lelke
11. Kultúra és terror
12. Ünnepnapok
13. Élet igéi. I. kötet
14. Az elme útjain
15. Hit és ész
16. Utak és állomások
17. Élet igéi. II. kötet
18. Élet igéi. III. kötet
19. Új elmélkedések
20. Az Úr házáért
21. Az igazság napszámában
22. Iránytű
23. Soliloquia. I. kötet
24. Soliloquia. II. kötet. Élet kenyere
25. Sion hegyén

A prohászka életmű ennél bővebb, azóta is kerülnek elő írások, cikkek, melyeket Schütz Antal nem ismert vagy nem vett föl a fenti gyűjteménybe.